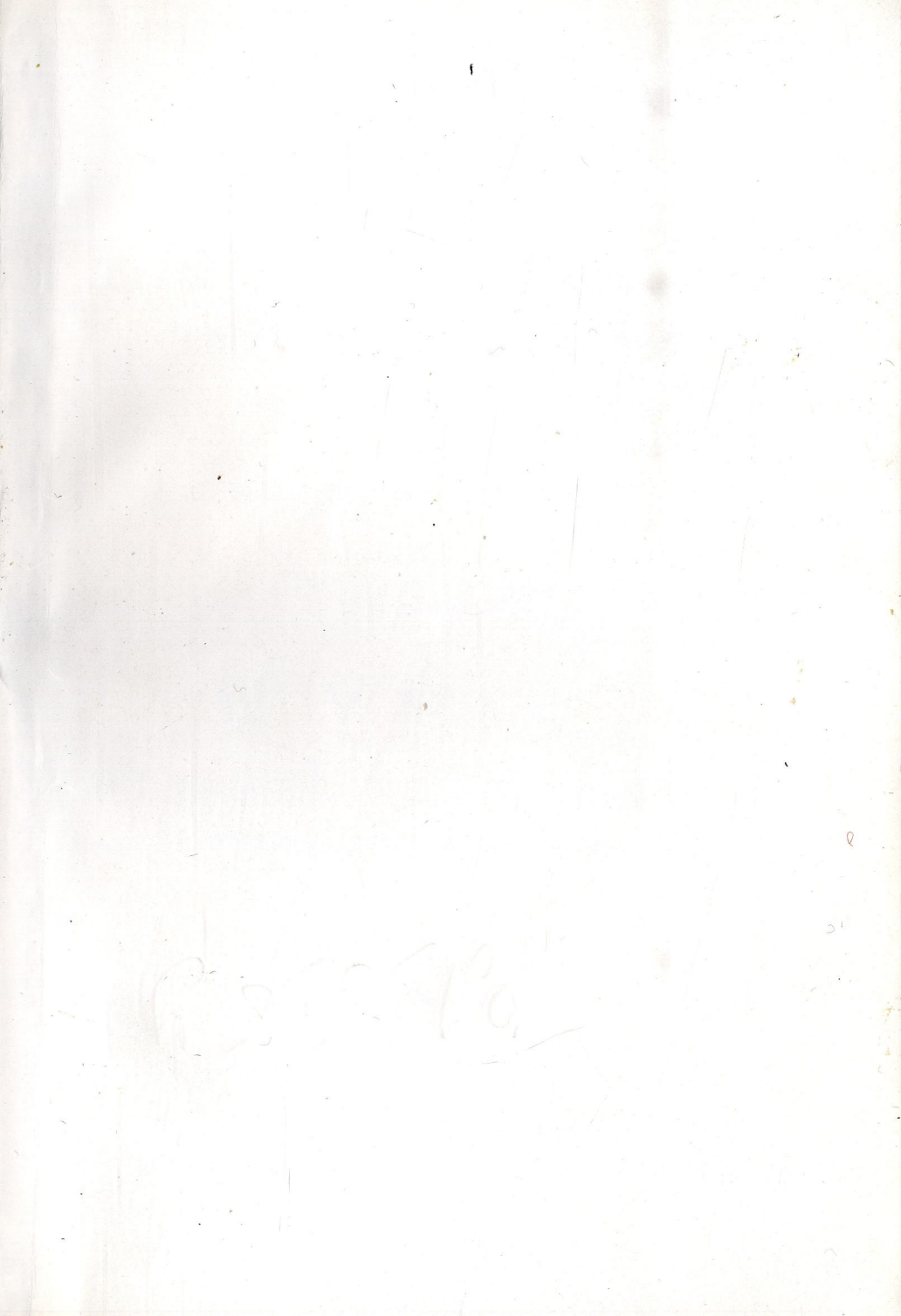

10 1696

ЧИТАНКА ДЛЯ СЕРЕДНИХ ШКІЛ

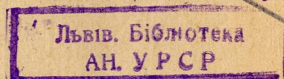
З ПОЛЬСКИМ ЯЗЫКОМ ВИКЛАДОВИМ.

КУРС НИЗШИЙ.

УЛОЖИВ

БОГДАН ЛЕПКИЙ.

Ціна 1 корона і 20 гелерів.

W Y P I S Y

D L A S Z K Ó Ł Ś R E D N I C H

Z P O L S K I M J Ę Z Y K I E M W Y K Ł A D O W Y M.

KURS NIŻSZY.

UŁOŻYŁ

BOHDAN LEPKI.

Cena 1 korona i 20 helerów.

Główny skład w księgarni
SEYFARTHA & CZAJKOWSKIEGO
we Lwowie.

У ЛЬВОВІ, 1904.

НАКЛАДОМ ФОНДУ КРАЄВОГО.

W141.4-542.2

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 3535

T r e ś ć.

Poezye drukowane rozstrzelonemi czcionkami.

	Стор.
Ustępъ przeznaczony do ćwiczenia w wymowie I do VI.	1
1. Молітва — <i>В. Щ.</i>	5
2. Мак. (Легѣнда) — <i>За К. Гриневичевою</i>	5
3. Рідна мова. — <i>Сидір Воробкевич.</i>	6
4. Синіця і море. — <i>Іван Франко.</i>	7
5. Веснівка. — <i>Маркіян Шашкевич.</i>	9
6. Туро́ва кру́ча. — <i>Пант. Куліш.</i>	10
7. Вѣ́чір. — <i>Сидір Воробкевич.</i>	11
8. Ру́сини-Украї́нці. — <i>Б. Л.</i>	12
9. Селó. — <i>Тарас Шевченко.</i>	15
10. Скупі́й пан. — <i>Народна казка.</i>	15
11. Прохо́жі та соба́ки. — <i>Леонід Глібіє.</i>	16
12. Іго́лка. (Кавочка). — <i>(З Федьковича.)</i>	17
13. Сон. — <i>О. Маковей.</i>	20
14. Початкі́ просьві́ти на Ру́си. — <i>Б. Л.</i>	20
15. Га́дка. — <i>Марко Мурава.</i>	22
16. Про літо́пись Не́стора. — <i>О. Макарушка.</i>	22
17. Вѣ́чір. — <i>Тарас Шевченко.</i>	23
18. Ра́нок в жни́вѣ. — <i>Іван Франко.</i>	24
19. Молі́тва в по́лі. — <i>О. Маковей.</i>	25
20. При́тча про вдя́чність. — <i>Іван Франко.</i>	25
21. Борба́ за во́лю. — <i>Л. К.</i>	26
22. Ду́мка. — <i>Тарас Шевченко.</i>	28
23. Месть Ве́рхови́нця. (На основі повісти М. Устияновича.)	28
24. В го́рах. — <i>Богдан Лепкий.</i>	30
25. Му́дрі гадкі́. — <i>Іван Франко.</i>	30
26. Ру́ска Пра́вда. — <i>Б. Л.</i>	31

27. Марі́йка. — <i>Василь Щурат.</i>	32
28. Про наро́дні пі́сні і казкí. — <i>О. М.</i>	33
29. Бра́т та сестра́. — <i>О. Федькович.</i>	35
30. Про Пра́вду та Непра́вду. — <i>Народна казка.</i>	36
31. Зага́дкí.	38
32. Дани́ло Поло́мник. — (<i>З читанки для шкіл виділових.</i>)	38
33. Нау́ка. — <i>Борис Грінченко.</i>	39
34. Шко́ли в Швайца́рії. — <i>Л. К.</i>	40
35. Ві́щий Оле́г. — <i>С. Руданський.</i>	41
36. За́яць і медві́дь. — <i>Іван Франко.</i>	44
37. Хи́тристь лі́са. — <i>Іван Франко.</i>	48
38. Де́що про „Сло́во о по́лку Ігоре́віч.“ — <i>Б. Л.</i>	50
39. Бі́тва на Ка́ялі. — <i>Тарас Шевченко.</i>	52
40. Чу́макí. — <i>Е. Борисів.</i>	53
41. Черне́ць з Ки́єва. — <i>Василь Щурат.</i>	56
42. Лисі́чка і Жураве́ль. — <i>Іван Франко.</i>	57
43. На св́ятíй ве́чір. — <i>Василь Щурат.</i>	58
44. Йо́рдан у Льво́ві.	60
45. Пе́рша стрі́ча Русині́в з Тата́рами. — (<i>За Іваном Нечу́єм.</i>)	61
46. Ту́рецький на́біг. — <i>Василь Щурат.</i>	65
47. Ки́лимі і кове́рці. — (<i>І. Ф. — М. К.</i>)	65
48. Ой дібро́во. — <i>Тарас Шевченко.</i>	68
49. За́вязки Коза́ччини.	68
50. На Царегра́д? — <i>Тарас Шевченко.</i>	69
51. Устри́й Коза́ччини.	70
52. Чо́рна рі́ля. — (<i>Пісня народна.</i>)	72
53. На Сі́ч! — (<i>З Гого́ля.</i>)	73
54. Моли́тва Козакі́в в нево́лі. — <i>Тарас Шевченко.</i>	75
55. Степа́ми. — (<i>З Гого́ля.</i>)	75
56. Бу́ря. — <i>Амвросій Метлинський.</i>	78
57. Ру́ска шля́хта хода́чкова.	78
58. Спо́мини про молоді́ лі́та. — (<i>З опові́даня Марка Вов́чка.</i>)	80
59. Спру́т. — <i>З М. Загі́рної.</i>	82
60. Ду́ма про бу́рю на Чо́рному мо́рі.	84
61. Укра́їнські ду́ми. — <i>Б. Л.</i>	85
62. Ле́генда про Вели́ку п'ятни́цю.	87
63. Ду́мка. — <i>Леоні́д Глі́біє.</i>	89
64. Вели́код́ня ні́ч і св́я́чене па́схи. — (<i>З читанки для Ш. В.</i>)	89
65. Писа́нкí. (Наро́дне пові́ріє) — <i>О. Федькович.</i>	90

	Стор.
66. Юрій Федьківч. — (За Олександром Барвінським.)	91
67. Христос воскресє! (Евангєлєне від святаго Івана, Глава XX.)	93
68. Каплічка. — Василь Шурат.	94
69. Про перші друкарні на Русі. — Б. Л.	95
70. Запоріжець прощає ся з світом. — П. Куліш	96
71. Буває іноді. — Тарас Шевченко.	98
72. Рускі школи в XVI. і XVII. віці. — Ом. Огоновский.	98
73. Петро Могила. — Б. Л.	99
74. Свитає. — Тарас Шевченко.	100
75. Печєра Постойни.	100
76. Фабричний промисл в Швайцарні. — Л. К.	102
77. Шуткі. — С. Руданський.	103
78. Історія сталевого пера.	103
79. Пораженє Турків під Віднем. — (З літописи Самовидця)	104
80. І досьє снить ся. — Тарас Шевченко.	105
81. Тарас Шевченко. — Б. Л.	106
82. Над Дніпром. — Леонід Глібів.	108
83. Гуцульський празник. — О. Федькович.	108
84. Ніч в горах. — Б. Лепкий.	110
85. Коралі. — М. Загірня.	110
86. Як Вовчиця ловила риби. — Іван Франко.	112
87. Юрко Шрибляк і гуцульське різьбарство. (На основі В. Шухевича: Гуцульщина.) — Б. Л.	114
88. Як робить ся сїрникі.	116
89. Оциганів. — С. Руданський.	117
90. Зелєні свята. — М. Устиянович.	117
91. У гаю. — О. Маковей.	118
92. Сойм.	119
93. Олєся.	120
94. Конєць тій ніві, конєць. — О. Маковей.	125
Objaśnienia.	126
Krótkie życiorysy autorów.	142

Поправки друкарських похибок.

				замісць :	читай :
Сторона	2	рядок	6 з долини	тупі	мені
"	8	"	1 з гори	болотом	болотом
"	8	"	7 " "	буду	буду
"	9	"	2 " "	буду	буду
"	10	"	6 " "	горі	горі
"	11	"	13 з долини	буде	буде
"	14	"	15 " "	двора	двора
"	15	"	11 " "	будемо	будемо
"	17	"	13 з гори	беріть	беріть
"	32	"	11 " "	будеш	будеш
"	34	"	15 " "	котрий	котрий
"	36	"	14 з долини	буде	буде
"	36	"	15 " "	будемо	будемо
"	37	"	3 з гори	будемо	будемо
"	37	"	15 " "	будемо	будемо
"	40	"	13 з долини	зіпсує ся	зіпсує ся
"	44	"	5 " "	будемо	будемо
"	44	"	12 " "	буде	буде
"	46	"	5 " "	буде	буде
"	47	"	10 " "	буду	буду
"	50	"	3 з гори	найгустійший	найгустійший
"	50	"	14 " "	соловієм	соловієм
"	72	"	10 з долини	накрів	накрів
"	77	"	7 з гори	колихав са	колихав ся
"	80	"	14 з долини	дїтьми	дїтьми
"	88	"	1 з гори	Найсвятїйша	Найсвятїйша

Ustępy przeznaczone do ćwiczenia w wymowie.

(Uwaga: t' czytaj jak miękie t, d' jak miękie d.)

I. Przysłowia.

Usé¹ t'iń mynúszcza²: odná ricz żywúszcza — świt z Bóhom. Nemá tóji drabýny, szczob do néba distála. Kílko śwíta, tílko dýwa. Chto w śwít'i ne buwáv, toj dýwa ne wydáv. Kamianéc winéc; kruhóm³ wodá, w seredýni⁴ bidá. Wórskla ríczka ne wełyeczka, berehý łamáje; chto w Poltáwi ne buwáje, toj lýcha⁵ ne znáje. Step ta wóla — kozácka dóla. Kozák z bidóju, jak rýba z wodóju. Kozák, jak hólub; zniaw sia, taj polýnuw⁶. Sláwa ne poláze! Ne poláze, a rozkáze⁷, szczo d'íjałos w śwít'i, czyjá práwda, czyjá krýwda i czyjý my d'íty. Światýj spokóju, harázd⁸ z tobóju. Kolý týcho, ne budé lýcho. Kózda pryhóda do múdrosty doróha. Łúczsze⁹ ptýci na suchýj hílci¹⁰, czym w zołotýj klítci. Chocz práwdu hóniat' lúdy, to práwda záwsze búde. Uczénomu świt, a neweczénomu t'ma. Na te koniá kujút', szczob ne spotykáv sia. Jákbý wy wczýlys tak jak tréba, to j múdrist' búłaby swojá. Szanúj bát'ka¹¹ ta Bóha — budé tobí wsiúdy doróha. Nemá u śwít'i ćwítu¹² ćwít'íjszoho¹³ nad makiwóczy; nemáz i ródu ridníjszoho¹⁴ nad mat'ínóczy¹⁵. Jak máty ridnéńka, to j soróczka¹⁶ bilénka. Bát'kowa ta máteczyna mołytwá iz mórja wykýdáje, proklóny w kalúzi tóplat'. W swojýj chát'i — swojá práwda, i sýła i wóla. Prynesý, Bóże, z daléka rodýnu, to my i w búdeń¹⁷ zróbymo ne-

d'ílu. Horá z horóju ne zijdét' sia, a czołowík z czołowíkom zijdét' sia. Hóst'i pérszoho dnia — zóloto, drúhoho — sribło, a trétioho — mid', choc do dómu jid'. Sýla bez hołowý szaljje, a rózum bez sýły młije. Uczíte sia, bratý mojí, dumájte, czytájte i czužómu nauczájteś, swóho ne curájteś.

¹ use = wse — wszystko. ² mynuszczyj — znikomy. ³ kruhom — dokoła. ⁴ seredyna — środek. ⁵ lycho — lichy, bieda. ⁶ lynuty — lecieć. ⁷ rozkazuwaty — opowiadać. ⁸ harazd — dobrze. ⁹ luczsze komp. od dobrze. ¹⁰ hilka — gałązka. ¹¹ bat'ko — ojciec. ¹² éwit — kwiat. ¹³ éwit'jszyj — piękniej kwitnący (piękniejszy). ¹⁴ ridnijszyj — rodzeńszy (bliższy). ¹⁵ mat'inoczka — mateczka. ¹⁶ soroczka — koszula. ¹⁷ budeń — powszedni dzień.

II. Pieśń żniwiarzy.

Wýjdy, wyjdy, hospódare, prótyw nas,
Nesém tobí wińczyka¹ w Bóżyj czas. —
Oj ne hordúj², nasz pánoczku, ne hordúj,
Za wińczyka czerwíńczyka³ nahotúj.
Ne lakáj sia, nasz pánoczku, ne lakáj sia,
Za wińczyka czerwíńczyka postaráj sia.
Oj zacwýły w czýstim póli ožýnky⁴,
Zrobýły my swómu pánu obžýnky⁵.
Zasteláj nam, nasz pánoczku, nowýj stíl,
Najdé tobí tu žénicykiw pówen dwir.

¹ wińczyk — wianeczek. ² horduwaty — gardzić. ³ czerwíńczyk — dukat. ⁴ ožynka dim. — ożyna. ⁵ obžynky — dożynki.

III. Wyjatek z opowiadania Marka Wowczka.

Wyjizdžaly try trójký¹. Usé nowobránći². Za nýmy rid³ idé, prowožaje. Sýla j ja miž⁴ swójimy synámy, jídu. Szlach⁵ myhtýt'⁶; hají ta polá na óczy nabihájut'...

I tak myní stáło sia, nácze⁷ ja dytýna mała: ne rozumíju niczóho, ne znáju, ne pamiatáju. Tilko, jak hlánu⁸ na d'itýj, to strászno stáne.

Pryjichały do pryjému, poweły jich, a my stojimó, ždemó⁹. Mené mow son chýlyt', ta búdiat' mené — chto płaczém, chto rydáníem¹⁰. Pérszych wýweły mojih...

Hóspody¹¹, Bóże mij! Tyż u nas wełykyj, tyż myłostywyj¹²! Łúczszeb ja u zémlu pochowała jich obóch!....

¹ zaprzęg o trzech koniach. ² rekruci. ³ rodzina. ⁴ między. ⁵ szlak, droga. ⁶ migoce. ⁷ naczce — jakby. ⁸ spojrzę. ⁹ czekamy. ¹⁰ szlochaniem. ¹¹ Panie. ¹² miłościwy.

IV. Dezertyr.

Oj śiw że win pry stólyku, Nemá, nemá její komú
Pry śwítli dumáw, Wrubáty driwéc¹²,
Pysánieczko¹ dribnéseńke², Bo jij synók, odén w domú,
A win ho³ czytáw. Císárskij striléc.

Pysánieczko dribnéseńke, I schópyw¹³ sia jak półomiń,
Łystóczok⁴ jak sńih, Polét'iw jak ptach;
Skłónýw że win hołówońku⁵ A wíter z nym ne jde w dohín¹⁴,
K stołówy na rih⁶. Bo hód'i¹⁵ mu tak;

„Oj néneczka⁷ starénkaja Bo win letýt' do mátońky¹⁶
My⁸ pýsze w odnó⁹, Staróji domíw,
Szczo tam zymá tiażeńkaja¹⁰ Driwéc její wrubátońky¹⁷
A jij studenó¹¹; Szczob¹⁸ chátku nahríw.
O. Fed'kowycz.

¹ dim. od pyśmó — pismo. ² drobnutki. ³ ho = jeho — go.
⁴ listeczek, karteczka. ⁵ główka. ⁶ na róg stołu. ⁷ mateczka. ⁸ my =
meni. ⁹ zajedno, ciągle. ¹⁰ ciężka, ostra. ¹¹ zimno. ¹² dim. drwa.
¹³ zerwał się. ¹⁴ w pogoń. ¹⁵ trudno. ¹⁶ mateczka. ¹⁷ czasownik
drobniały — urąbać. ¹⁸ ażeby.

V. Wyjątek z powieści Myrnego.

Na dworí wesná. Kudý ne hlań¹ — začwíló² pýsznym éwítom. — Jásne sónce, téple i prýjazne, szcze ne wspíło³ nałożýty palúczych ślídíw na zémlu; jak na wełykdeń⁴ díwczyzna, krasújet' sia oná w swojím rozkísznym ubrániu.... Póle — szczo⁵ bezkráje móre — skílky⁶ zhlánesz — rozisłáło zelényj kylým, aż śmíjet' sia w oczách. Nad nym sýním szatróm⁷ rozípníáłoś nébo — ní plámoczky, ní chmároczyky, czýste, prozóre⁸ — póhład⁹ tak i tóne.... Z néba, jak roztóplene zółoto, ljet' sia na zémlu

błyskúczyj świt sóncia; na lanách hráje sóniaszna¹⁰ chwýła; pid chwýleju spýje¹¹ chliboróbska dóla¹².... Bujáje oná w hóru; zeleníje jak rúta.... Lehénkyj witréc podycháje z téploho kráju; perebiháje z nýwky na nýwku; żywyt', ośwízuje kóždu bylýnku¹³.... I wedút' oný miž sobóju týchu — tajémnu rozmówu; czútno tílky szélest żyta — trawýci.... A z horý lýne żájworonkowa písnia¹⁴; donósyť sia hółos, jak sríbnyj dzwinóczok, — tremtýt'¹⁵, pereływájet' sia, zastyháje w powítri.... Hárno¹⁶ tobí, lúbo, wéselo! Na sérci stychájut' nehódy¹⁷; na dúmku ne lizut' klópoty; dóbra nad'íja obhortáje tebé dóbrymy dumkamy, bażániamy¹⁸. Chóczet' sia żyty i lubýty; kóždomu bażájet sia szczástia....

¹ gdzie spojrzysz. ² zakwitło. ³ nie zdołało. ⁴ na Wielkanoc. ⁵ jak. ⁶ ile. ⁷ namiotem. ⁸ przeźrocyste. ⁹ spojrzenie. ¹⁰ słoneczna. ¹¹ dojrzewa. ¹² zboże. ¹³ roślina. ¹⁴ pieśń skowronka. ¹⁵ drzy. ¹⁶ pięknie. ¹⁷ burza. ¹⁸ życzenie.

VI. Z dumek Szewczenki.

Dobre żyť
Tomú, czyjá duszá i dúma¹
Dobró² nawczyła sia lubýt';
Neráz takómu lúbo stáne³,
Neráz barwínom zacwyté.
Ották, buwáje, w témnu jámu
Światéje sóneczko zahláne⁴,
I w témnij jámi, jak na té,
Zeléna trávka porosté.

¹ myśl, umysł. ² dobro, cnota. ³ zrobi się błogo. ⁴ zagładnie.

І. Молітва.

Бóже, Бóже, Ти, що з неба Війми з неї все погáne,
Приніс людям мир, спокій, — Пристрасти найменший пил.
Мені Тво́го міра треба: Дай їй мир Твій, а повста́не
Дай Твій мир душі мо́й! Прóтив всіх воро́жих сил.

І повста́не і мо́гучі
Сіли введе́ у бій
І дуго́ю бли́сне з т́учі....
Бóже, дай їй мир, спокій!

В. Ш.

2. М а к.

(Легéнда.)

Одно́го дня ході́ла Ма́ти Бóжа по х́аті з недужим дитя́тком на рука́х. Песті́ла є́го, цілува́ла і сьпіва́ла пре-красну пі́сню, щобі́ вколеса́ти до сну хору́ дити́ну. І спра́вді; хло́пя́ клони́ло щора́з ни́зше свою́ я́сну голо́вку на ма́мині гру́ди, аж всну́ло. Тоді́ Ма́рія покла́ла є́го обере́жно на пості́лю а са́ма, так, як сто́яла, бóса, побі́гла до мі́ста по лі́к.

На по́лю гуді́в вітер. Де́рева рони́ли зівя́ле лі́сте, в ка́люжах бóвтала ся срі́бна вода́.... Щоб не тра́тити часу́, Ма́ти Бóжа ви́брала корóтшу доро́гу, стерне́ю, з яко́ї що́ йно вче́ра забра́в рі́льний збі́же.

Є́ї спідни́ці чи́пали ся ро́кити, де́сь дале́ко крича́ла ча́йка. З бо́сих ніг Ма́рії пли́ла ка́плями кров і значі́ла по стерні́ черво́ну доро́жку.

В а́птіці жда́ло бога́то лю́дий і апті́кар видава́в їм по че́рзі лі́ки. Що́ йно під ве́чір верну́ла Ма́ти Бóжа до х́ати. Є́ї син спав супокі́йно, усьми́хаючи ся крі́зь сон. Ма́рія схили́ла ся на пору́че лі́жка і так переспа́ла ніч.

Ра́нком, коли́ со́нце кину́ло сво́є пе́рше промі́не на дрімучий Наза́рét, че́рез ши́бку відно́ було́ два рядкі́ ма́ків, я́кби хто два шнуркі́ черво́них коралі́в розсі́пав на жо́втій стерні́. В порáннім ві́трі тремті́ли оні́ на сво́їх висóких, тонкі́х стебелі́нах, а со́нце ра́дісно цілува́ло їх ні́жні, пурпуро́ві листóчки.

Через весь день збігали ся діти з Назарета, щобі нарвати собі гáрних квіток. І маленький Ісус вибіг в саме полудне, щобі пограти ся з ровесниками серед червоних маків. А коли мав тої ігри доволі, нарвав їх цілу жменю і гукаючи весело побіг до хати. Біля вікна сиділа Мати Бóжа і прýла лен. А як схилила ся, щобі підняти доро́гого синка з землі та посадити на колі́на, він натикав їй у водóся то́го огненного кві́тя так, що голова́ Ма́рії горіла, мов у ільо́рії.

Пóвна солóдкої погóди диві́ла ся на сїна обра́дована Ма́рія....

Від сеї порі́, посеред лю́дських нив, де росте́ хлі́б насущний, з ко́ждим лі́том цвиту́ть дорі́жки черво́ного ма́ку, як шнурки́ розсі́паних корáлів.

(За Катрею Гриневичевою.)

3. Рідна мо́ва.

Мо́во рідна, сло́во рідне,	Як ту мо́ву мож забу́ти —
Хто вас забува́є,	Таж звúками тїми
Той у гру́дях не серде́нько,	Ви до Бо́га мо́льби ста́ли
Тїльки ка́мінь ма́є.	Ще дітьми́ малі́ми!

Як ту мо́ву мож забу́ти,	У тій мо́ві ви сьпїва́ли,
Котро́ю учі́ла	При грі́ розмовля́ли,
Нас всі́х не́нька говори́ти,	У тій мо́ві вам мину́вшість
Не́нька на́ша ми́ла?!	Ва́шу відкрива́ли.

Тож плека́йте, лю́бі ді́ти,
Рідне́нькую мо́ву
І учі́ть ся говори́ти
Свої́м рідним сло́вом!

Мо́во рідна, сло́во рідне,
Хто вас забува́є,
Той у гру́ди не серде́нько,
Тїльки ка́мінь ма́є.

Сидір Воробкевич.

4. Синиця і море.

Була собі раз Синиця. Щось їй прийшло до голови, досить, що звїла собі гніздó на самім б́ерезі моря на невеличкім кóрчику. Пóки море бу́ло спокійне, все бу́ло гара́зд. Синиця нанéсла яéць і почáла їх висиджувати. Аж на́раз пові́яв вітер, розігра́ло ся мо́ре, зато́пило кóрчик і з ним разóм Сини́чине гніздó. Самá Сини́ця лéдво втекла́ живá.

Ой-ой-ой, як розгні́вала ся Сини́ця! Сі́ла собі на скалі́ над мо́рем та́й як почне́ сварі́ти та ла́яти мо́ре!

— Ти пога́не та ні́кче́мне мо́ре! Ти безглу́зда, те́мна сі́ло! Ти захла́нна безо́дне! Як ти сьмі́ла наруша́ти мою́ ха́ту і забра́ти моé гніздó? Та я тебе́ до сýду запі́звú, я то́бі на весь сьві́т сті́ду на́роблю, я то́бі не дам спо́кою ні́ в де́нь, ні́ в но́чі, пóки мені́ не ве́рнеш моéї стра́ти!

А мо́ре все: хлі́п-хляп, хлі́п-хляп, хлі́п-хляп.

— Що, ти сьмі́єш ся з ме́не, ти нече́сне, несумлі́нне, неблагоро́дне мо́ре! — пища́ла Сини́ця. — За́раз мені́ відда́й моé гніздó, бо ї́й Бо́гу, помі́щú ся на то́бі!

А, мо́ре все хлі́п-хляп, хлі́п-хляп, хлі́п-хляп.

— Ти дума́єш, що я не зумі́ю помі́стити ся? Дума́єш, що я така́ мале́нька, а ти такé вели́ке, то я безсі́льна сýпроти те́бе? А ба́чило ти, безглу́зде мо́ре, яка́ мале́нька і́скра, а який вели́кий лі́с, а она́ запалі́ть е́го і він згорі́ть. Ко́ли не відда́ш мені́ за́раз мо́го гнізда́, то я запалю́ тебе́!

А мо́ре все хлі́п-хляп, хлі́п-хляп, хлі́п-хляп.

Страше́нно розлю́тила ся Сини́ця і покля́ла ся не спо́чити, пóки не запалі́ть мо́ре. Она́ полеті́ла до Хробачка́-Сьві́тляка́ і мо́вить е́му:

— Слу́хай, Сьві́тля́че, ти ма́єш о́гонь на живо́ті. Ходи́ зо мно́ю, помо́ж мені́ запалі́ти мо́ре.

— Не мо́жу, Сини́чко — мо́вив Сьві́тля́к. — Мій о́гонь сьві́тить у но́чі, але́ не грі́є і не па́літь. Іди́ до Блу́дного Огни́ка, мо́же він то́бі що помóже.

Полеті́ла Сини́ця над боло́то, сі́ла собі на вільхові́м корчі́ та́й чека́є, пóки наблизі́ть ся до не́ї Блу́дний Огні́к. А там їх по́над боло́том кі́лькана́йцять ході́ло, та все мов

п'яні писали мислите понад болотом. Нарешті один надлетів близько Синиці.

— Гей, Огнику, братіку — кричить до него Синиця. — Задержі ся хвиличку, маю тобі щось сказати.

— Не можу задержати ся, не маю коли — відповів Блудний Огник. — Але говори, що маєш говорити, я тут буду ніпати коло корчя, то все почую.

Розповіла ему Синичка своє горе і просить: — Ходи, поможи мені спалити те погане море!

— Не можу, Синичко — відповів Огник. — Я ось тут на болоті рожу ся і тут мушу гинути, а ще до того не сьмію ані одної хвилички спочити, так що навіть свічки від мене не засвітиш. Але чомуж би тобі не вдати ся до Крука? Він до таких річий майстер. Адже я чув, що він увесь Обвятий народ у печері спалив. Підіно ти до него.

Полетіла Синиця до Крука, оповіла ему свою історію і просить допомогти їй в гору і запалити море.

— Не можу, Синичко, — відповів Крук, поважно похитавши головою. — Той огонь, що від него згоріли Обви, то простий людський огонь, що я вкрав онтам на пасовищу. Але такий огонь моря не спалить, він сам гасне в воді. Щоби спалити море, на те треба би іншого огню, а де его роздобути, я й не знаю. От знаєш що, іди до Бұзька. Кажуть, що він уміє своїм дзюбом чудесний огонь викресати. Може сей придасть ся тобі на що.

Подякувала Синиця Крукови за добру раду і полетіла шукати Бұзька. Розповіла ему, що й як, і просила потрудити ся та викресати для неї дзюбом огню, щоби від него заняло ся море.

— Не можу, Синичко, зробити сего — відповів Бұзько, задумавши ся і ставши на одній нозі. — То колись наші діди-прадіди вміли, кажуть, дзюбами огонь кресати, а ми вже не вміємо тої штуки. Тай ледві, чи сей огонь придав би ся тобі на що. Мені здаєть ся, що, щоб запалити море, на те треба огню з самого неба. Полетіти но ти до Орла. Він щодень літає під саме сонце і знайомий у небесних сторонах, може він тобі що pomoже.

Поклоніла ся Синичка Бұзькови тай полетіла до Орла. Летить, а все собі думає: „Чекай, ти погане, недобре море!

Я тобі пока́жу, що мо́же прóста, покрівджена Сини́ця!
Вже я, не я буду́, коли́ ти не відпоку́туєш тяжко за своє
злоді́йство!“

Приле́гла до Орла́, розпо́віла єму́ свою́ кривду тай
прóсить, кланя́ючи ся єму́ в но́ги:

— Та вже, ви, ва́ше вели́чство, не погорду́йте бі́д-
ною, покрівдженою Сини́цею, роздобу́дьте мені́ небéсного
огню́, щоб я спали́ла те ні́кче́мне мо́ре і помсти́ла ся на
ні́м за свою́ тяжéньку кривду.

Але Орéл, ві́слухавши її́, як не затрі́поче кри́лами,
як не закри́чить, аж Сини́ця забу́ла, чи жива́ она́, чи ні.

— Ах, ти нерозу́мна Сини́це! А хто́ж тобі́ ка́зав кла́сти
гні́здо на мо́рському бе́резі? Хто́ тобі́ ка́зав зади́рати ся
з мо́рем? То че́рез твою́ дурноту́ я ма́ю кра́сти о́гонь
з неба́? За́раз мені́ заби́рай ся? Звий собі́ гні́здо онта́м,
у те́рню, на моги́лі і сиди́ собі́. Розу́мієш?

Оде́ржавши таку́ відпо́відь, Сини́ця успоко́їла ся і за
кі́лька не́діль ма́ла спра́вді нове́ гні́здо, але вже не на мо́р-
ському бе́резі, тільки в те́рню на моги́лі.

Іван Франко.

5. Весні́вка.

Цьві́тка дрібна́я
Моли́ла не́ньку,
Весну́ ране́ньку:
— „Не́не рідна́я!
Вволи́ ми во́лю,
Дай мені́ до́лю:
Щоб я зацви́ла,
Весь луг вкраси́ла,
Щоби́ я бу́ла,
Як со́нце я́сна,
Як зоря́ кра́сна,
Щоб я згорну́ла
Весь сві́т до себе́!“

— „До́ню, голу́бо!
Жаль мені́ тебе́,
Га́рная лю́бо.
Бо ви́хор сві́сне,
Морóз поті́сне,
Бу́ря загу́де,
Кра́са змарні́є,
Лі́чко счорні́є,
Голово́ньку скло́ниш,
Листо́ньки зро́ниш,
Жаль се́рцю буде́.“

Маркіян Шашкевич.

17к.
6. Тύрова крýча.

Ляснув погóнич пугóю; кóні заржа́ли, почу́вши лугову́ па́шу; потю́пали і зні́кли з очі́й, і з во́зом і з погóбничем і з дівча́тами.

От вже і дуг пе́ред німи. І сюди́ зеле́но і туди́ зеле́но. Було́ се на весні́, як ще тра́ва, сьвіжа та молода́, тільки що вкри́ла зéмлю. Скільки в го́рі си́нього не́ба, стільки в низу́ зеле́ного лу́гу. І як я́сна збо́ря в но́чі покóтить ся, пала́ючи по не́бу, так Орі́ся прої́зжала ширóким лу́гом з свої́ми подру́гами. Аж ось — шуміть-реве́ Труба́йло за лева́дами. Як розсту́пить ся де́рево, а со́нце як забли́щить в тім місци, де вода́ рі́не че́рез ка́міня, то ти́б сказа́в, що то не вода́, а са́ме чі́сте скло́, са́мий до́брий кри́сталь рі́не з го́ри і бeть ся на дрі́бні скля́нки об ка́міня. Над рі́чкою сто́ить висо́ка крýча, вся обро́сла куче́рявим в́язом, а ко́ріня обві́сло над са́мою рі́чкою. Ді́кий хмі́ль почі́плів ся за те ко́ріня і коли́шеть ся кудла́тими жму́тками. А в низу́ вода́ рі́не та рі́не:

Отсе́ж то Тύ́рова Крýча.

Ді́влять ся на не́ї дівча́та та́й пита́ють старо́го Грі́ви, чо́го о́на прозва́лась Тύ́ровою?

— На що́ вам зна́ти? — ка́же Грі́ва.

— А́джеж ти на щось зна́єш, та́к і на́м скажи́!

Як вzię́ли просі́ти, не віде́ржав старі́й, сів на ка́мені над рі́чкою та́й поча́в гово́рити:

Ко́лись то да́вно, ще до тата́рско́го лихолі́тя, пра́вив Перея́славом я́кийсь кня́зь. Та був со́бі то́й кня́зь стрі́лець та́кий, що а́би зуздри́в щось на о́ко, то вже і е́го. Отже раз пої́хав то́й кня́зь на польова́нє та́й відби́всь у пущі́ від сво́єї че́ляди. Йде́ та йде́ пущо́ю, коли́ж ді́вить ся, аж на лі́щині пасе́ть ся ста́до ту́рів.

— А що́ж то, ді́дусю, за ту́ри? — спита́ла Орі́ся.

— То, — ка́же, — бу́ли та́кі зьві́рі з зо́лотими ро́гами; тепе́р вже їх ні́где не зуздри́ш. Ба́чить кня́зь тих ту́рів; тільки не ди́вуеть ся на їх зо́лоті ро́ги, а ди́вуеть ся, що́ при них сто́ить дівчи́на та́ка, що́ так си́є, що́ і присту́пиги не мо́жна. Забу́в кня́зь і про сво́ю че́лядь і про те, що́ заблуді́в у пущі́: вхо́пила е́го за се́рце та́ чудова́ краса́.

— „Дівчино!“ — сказав, — „будь моєю женою!“

А она сказала: „Тоді я буду тобі женою, як Трубайло назад вернеться.“

А князь їй знову: „Як не згодишся на мою просьбу, то я твої турі постріляю!“

— „Як постріляєш мої турі, то вже більш нічого не стріляти-меш!“

Розсердився князь, знав лук з плечів і почав стріляти золоті турі. Сунулись ті турі в пущу, так і позвалявали дерево; а князь за ними знай пускає стрілку за стрілкою. Прибігли над Трубайло, а Трубайло тоді був не такий вузенький як тепер, — прибігли над високую кручу і всі шубовств в воду! тай ні оден не переплів, всі каменем лягли на дні, аж річку загатили. Сплеснула тоді дівчина руками: „Потопів єси моїх золоторогих турів, блукай же тепер по пущі по всі вічні роки!“

Отже і блукає, кажуть, той князь до сього часу по пущі і ніяк не знайде свого Переяслава. А Переяслав був вже і в татарських руках — чого вже не було з тим Переяславом! А він не знайде його тай не знайде. А дівчинині турі лежать і доси камінями в воді і от прислухайся: то не вода ріне, а режуть турі глухо зпід води. Отже, кажуть, буде такий час, що князь прийде на Турову кручу, повстають турі і підуть шукати собі діких пущ на Україні....

Пант. Куліш.

7. В е ч і р.

Сонце ся сховало за високі гори;
Тіхо все дрімає: луг, діброва, бори;
Дзвіночок там чути; місяць небом сяє;
В лісочку маленький соловій співав.

Вітрець протягає, потічок шепоче;
Яскраво сияють зірки серед ночі;
Смерека заснула, береза дрімає;
Вівчар на сопілці сумно вигравав.

Сьвіт — як цѣрква Бѣжа! мирно, тихо всюди....
Від роботи — трюду спочивають люди.
А місяць як стѣрож на сьвіт споглядає,
Тїшить ся сердешний, що все спочиває.

Сидір Воробкевич.

8. Русини-Українці.

Русини, або Українці належать до родіни народів славянських. Живуть они по обѣх бѣкахъ Карпатів, на схід аж поза Дѣнець, на північ до Буга і жерел Дѣсни а на полудне до Чѣрного моря. Правитчиною Русинів було правдоподібно середне Подніпрове, край незвичайно урожайний, перепасаний могутною струєю Дніпра. Історія Русинів починається від VI. століття по Христі; перед тим — то часи доісторичні.

До XIV. століття Русини жили самостійним, політичним життям, мали власні держави, на чолі котрих стояли князі. В тих часах розвинули ся значно деякі міста, як Київ, або Новгород та вєлавили ся культурою і промислом. Великим нещастем для Русинів були безнастанні напади диких народів з Азії, як Печенігів, Половців а передовсім Татарів.

В половині XIV. віку дістала ся Русь-Україна в склад сусідних держав Литви і Польщі. Нині Русини-Українці остають під правлінням Австрії і Росії. Єсть їх окѣло 30 мільонів.

В Австрії мешкають Русини у східній Галичині, в північних Уграх та на Бѣковині.

Славний польський історик, профѣсор Шуйський, ось як описує руский край і руский нарід в Галичині:

Від жерел Дністра аж до Чѣремоша тягнеть ся Східний Бескид. Мешканці того Бескиду займають ся скотарством і рільництвом.

В околиці Грїбова, Тілича і Мушини Русини-гірняки мешкають в сусідстві з Мазурами. Они носять шкіряні постолі (кѣрпці), вѣвняні, білі шаравари, вишивану світу і чѣрний, мушлями прибраний капелюх. Є они поважні, сильного характеру і загартѣвані в борбі о хлѣб насущний. Але фізично они не всюди добре розвивають ся. В деяких

оклицях коло Криниць, Жмигорода, Буківска і Балигорода, нарід доволі слабосильний. Затé мешканці східного, високого Бескиду, особливо Бойки та Гуцули визначають ся гярною будовою тіла, кріпким здоровлем та доброю вдачею.

Бойки мешкають в оклиці Турки і Скольного. Ї оні середнього росту, одягають ся в короткий кожух без рукавів та живуть зі скотарства, рільництва і садівництва. Бойки — се дуже роботящі, пильні і запопадливі люди. Оні ведуть торговлю бріндзєю та овочами по цілім нашім краю. І в Кракові можна їх бачити, як продають бріндзю, сливки і виногра́д а пізнати їх не трі́дно по вишиваних, гярних сорочках.

Посеред Бойків осіли Тухольці, в оклиці Тухлі. Оні головнó займають ся плéканем товару і задёржали богáто давніх обичаїв. Війтів своїх називають князя́ми і дуже їх поважають.

Зовсім іншої вдачі є Гуцул. Він має поставу струнку́ і високу, лице смагляве, волосє чорне, ніс вірліний а очі глóбко уміщені. Убирає ся Гуцул дуже гярно. Носить постолі, червоні, широкі шаравари, короткий, вишиваний киптар, сірий, абб багряній байбарак і ширóку, з павиними перами кри́саню. Зимóю, замість кри́сані убирає клепаню, то єсть лісами підбіту ша́пку з випустками на уха. Богáто вишивана сорóчка, підперезана ширóким ре́менем, а за ре́менем ніж і пістóлі.

Не мёнче гярно одягають ся Гуцулки́. Жінки но́сять білі перемітки, дівчата крáсно плéтені коси з усякими прикрасами в волосю. На шиї богáто наміста з дука́чами і хрестáми.

Гуцул є знаменітим пастухом, мислівим та вправним будівничим. Варто відіти, як такий гуцу́льський тесля, що на́віть читати а́ні писати не уміє, буд́ує велича́ву, з п'ятьма ба́нями цёркву. Гуцули́ — се не абі які арти́сти. Оні роблять пре́красні горшкі, миски та зба́нки з поливано́ї гліни, різьблять з дёрева бари́лочкі, топі́рці і ве́ліякі зна́ряди а на́віть уміють робіти гярні стрі́льби, та прикра́шують їх на свій спóсіб.

Русини значно ріжня́ть ся від плéмени мазу́рського, на́віть там, де ё́шкають поруч себе. Возьмі́м при́міром Лёмка, що мешкає на самім за́ході.

Є він задумчивий, повільний а хоть тяжко працює на хліб, не жалує ся ніколи. Стрій Лемків дещо подібний до словацького а назва їх пішла від слова „лем“ (лиш, тільки), якого оні уживають.

Лишає ся ще дещо сказати про Опіле і Поділе. Тернопільська область аж до Збручя представляє непроглядну високорівень, на котрій літом філює безмежне море пшениці а зимою білий океан снігу. Літом панують там діймаві спеки а зимою сильні вітри.

Дерев на Поділю мало. Хиба над ріками, що пливуть в глибоких ярах, стрічаємо невеличкі сади і ліси. Села побудовані в придолінках. Над хатами сторчать високі журавлі, при дорігах простягають свої довгі рамена хресті, а на ланах густо розсіли ся стіжки та стірти. Ту і там видно пасіку. Жужжанє пчіл, шелест філюючого збіжа і вічний шум вітру зливають ся в якусь сумну, своєрідну мелодію. Чоловік відчуває тут могутчу силу природи.

Зійдїм стрімкою доріжкою в яр, де розложило ся такє подільське село.

Хаті побудовані вздовж річки, або потока, над котрим стоять кучеряві верби і високі тополі. Між ними шумить невеличкий млин. По середині села, у вінку кріслатих лип стоїть трибанаєста церква з високою дзвіницею. Недалеко церкви школа і читальня з крамницею. На краю села двір. Коло двора став, зарослий трощею і шуварами, з хмарию диких качок.

Обійсті подільські виглядають харно і замбно, хоть не так гарно і поетично, як в деяких околицях на підгір'ю. Плотів ту мало, лиш окопи, зарослі хащами, та за те богато стіжків і оборотів.

Подільський Русин — то чоловік поважний, чесний, гостинний і милосердний. Любить він музику і співі, тільки не уміє так щадити і запопаджувати, як Бойко.

В деяких околицях відно на Русинах чужі впливи польські, румунські, або словацкі.

Характеристичним знаменем галицьких Русинів є їх меланхолійні співанки і арії; глибока релігійність, витривалість на біді і терпіня та розмірно не велика енергія. Русин є м'якого серця і лагідний; многи характеризують

Русинів як людей недовірчивих і не без причини; однак фальшивости закинути їм не можна.

Б. Л.

9. С е л о́.

Селó! і сёрце одпочіне.
Селó на на́шій Украї́ні —
Ненáче писанка. Селó
Зелéним га́єм поросло́;
Цвиту́ть сади́; біліють ха́ти,
А на горі сто́ять пала́ти,
Ненáче діво; а кругóм
Широко́листі топо́лі,
А там і ліс, і ліс і по́ле,
І сині́ гóри за Дніпро́м....
Сам Бог витáє над селóм!

Тарас Шевченко.

10. Скупий пан.

Був ко́лись та́кий скупий пан, що слугам дава́в гірше їсти, як соба́кам. О́дного разу́ пої́хав він до мі́ста і заси́дів ся до но́чи. Тимча́сом зіб́рало ся на б́урю. Па́рубok наку́пив собі́ до́брих бу́лок, одя́г ся те́пло і не жу́рить ся. Їду́ть. А ту така́ те́мрява, що хо́ть óко ві́коли і ві́тер і дощ. Зблуді́ли. Їздя́ть по по́лю, їздя́ть і не го́дні на до́рогу потра́пити. Аж при́їхали до сті́рти сі́на. Тоді́ па́рубok і ка́же: „Уже́ те́пер, про́шу па́на, будемо́ ту ночува́ти, бо до́роги не найде́мо.“ „До́бре“, — ка́же пан, — „ночу́ймо!“

Повипряга́ли ко́ні і да́ли їм їсти. А па́рубok ви́тягнув з кишéні бу́лку, обгорну́в є́ї сі́ном тай їсть. Побáчив пан тай пита́є: „А що ти ї́ш, Іва́не?“ „Сі́но, про́шу па́на,“ — ка́же па́рубok. „Ви́бери і мені́ яко́го мяге́нького,“ — про́сить пан. Па́рубok ви́брав, дав, їсть пан, бо голо́ден.

Дав Бог ра́нок, ути́хло; посі́дали оні́, їду́ть.

Як при́їхали, пан за́раз ка́зав наста́вити самова́р та пода́ти сніда́нє. Поса́див за сті́л па́рубка а все про́сить: „Їдж!“ — ка́же — „їдж, щоб ти голо́дний не був!“

З того часу пан став такий добрий, що всі люди дивують ся. Бувало кўхарка біжить у хлївець по дрова, то він кричить за нею: „А возьми собі хлїба, бо всяке може лучити ся!“ Так подобрів.

Народна казка.

II. Прохóжі та соба́ки.

Че́рез лева́ди та горóди
Два кўми з весі́лї в госпо́ді
Бреду́ть, бала́кають про щось.... —

Аж-ось —

Де не взяла́сь соба́ка в біса —
Чи зпід ворі́т, чи і зпід лі́са —
Присі́кала ся, аж ви́щїть...
Ко́ли погля́нуть — ще бі́жить
Мабу́ть з де́сяток, чи й не бі́льше.
Та як на́пали, ба́тьку мій!
О́дна гара́зд, дру́га ще гі́рше;
Кіндра́т маха́ цїпко́м мерщій.

„Ось, не займа́й лише́нь, Кіндра́те,“
Тут обі́звѣвсь до йо́го Кли́м:

„Я їх на́ту́ру зна́ю, бра́те;
Відче́плють ся... ось-ну, ході́м, —
Та не маха́й і не диви́ ся...“
От, і пі́шли оні́... іду́ть собі́ та йду́ть...
Соба́ки й спра́вді у́няли ся,
А да́лі ста́ло вже́ й не чу́ть.

Отта́к і за́видні́ люди́

(Оні́ є всю́ди!...)

Як що заві́дно їм — куди́! —
Бреха́ти, мов соба́ки, ста́нуть...
А ти собі́ іди́ та йди́;
Набре́шуть ся і перестáнуть....

Леонїд Глїбів.

12. Іголка.

(Казочка для тих, що дуже горді.)

Була собі раз іголка, а то з тих, що німи міхи шийють та старі ходаки латають. Але она́ сего і чути не хотіла, бо мала ся за таку, що німи великі пані шовком шийють та золотом гафтують. А хоть не була она́ у великих панів, але по прбсту у Маруськової Хіми, що у арендаря за наймичку служила, то сего їй бувало і не згадуй, бо від разу тобі втне, що она́ з панських, таких, що їх крамарі лиш по дві за крейцар продавали.

А коли одного разу Хіміні ходаки подрались, а Хіміні пальці за нашою іголкою посягли, щобі їх латати — тоді она́ і каже до пальців: „Беріть же мене своїми прбстими пушками делікатно, та уважно, щобі я не впала, бо як впáду, то так згублю ся, що мене ніхтб і з восковою сьвічкою не найдё! — Хибаж ви не відите, яка я тонесенька?“

„Но, но! Якось то буде добродійко!“ — кажуть пальці тай узялі нашу тонесеньку під боби, щоб засилити в ню грубу дрáтву.

„А ви що отсё?“ — каже іголка. — „Ви хочете крізь мене таку грубу дрáтву силяти? Таже я вам від разу вло́млюсь, яка я тонесенька!“

Але не вломіла ся; пальці справили її пря́мо до Хіминого ходака, бо ніко́ли їм бу́ло.

„Фе!“ — пищить на́ша тонесенька не своїми голо́сами. — „Яка се погáна робóта! Я не перелізу, я зáраз вло́млюсь!“

От і вломіла ся такі.

„Хіба я вам не казала, що такé буде?“ — каже на́ша тонесенька. — „Таже я собі делікатна!...“

„Ого!“ — кажуть пальці. — „Вже по ній!“

Але по ній ще не бу́ло, бо Хіма взяла во́ску, зробила їй голóвку і заткала за пáзуху.

„От так!“ — каже тоді на́ша тонесенька. — „Тепер я собі панська шпилька з вели́кою голóвкою! Я казала, що з мене непрбстого щось бу́де!“

Аж тут і узріла прбсту шпильку ко́ло себе тай пита́є ся її: „А ти з зо́лота, голубко?“

„Ні!“ — каже шпилька. — „Я собі проста!“

„Виджу по тобі і по твоїй малій голівці“ — каже наша тонесенька. — „Але щож робити, серце? Всі не можуть бути панями і мати голівки з воску! А тобто що там? Море?“

„Ні!“ — каже шпилька, — „то ровіць, що плиніє коло нашої корчми а наша пані, Хіма, несе отсе помій, щоб їх висипати до того рівця. Вважайте, щоб не задивилися та не впали в помій!“

„Фе!“ — каже наша тонесенька. — „У помій? То не помій, але море. Я дучше знаю, бо я з восковою голівкою. Піду я собі світа пізнати!“

От і скочила наша тонесенька у ровіць з поміями, як качка в ставок. „Так“ — каже. — поїду я собі по чужих краях, за границю!...”

Аж тут і несе болото рівцем тріскі, солому, шкара-лущі та пусте папіря, бо то було по дощі.

„А диві!“ — говорить тонесенька, — „як то оні собі плинуть та навіть мене не видять. Як отта погана тріска викручуєся а отто пусте солом'яне сьмітя як вертить ся! А папір, як надув ся! Дурні оні усі!... Їм і не снить ся, хто ту лежить, та ще із восковою голівкою....“

Оттак розважала собі наша тонесенька — аж тут і несе болото щось лискучого і становить поруч неї. Се був скляний черепічок а она думала, що се дорогій камінь.

Вклоніла ся смі низенько тай каже: „А ви, добродію, чи не діамант?“

„Ага!“ — каже черепічок, — „щось недалеко від діаманту. Ми не чужі собі.“

„А а“ — каже тонесенька — „я була у одній великій пані, що її Хімою звали, а була я у великім пошанівку. Та що з того, коли у неї було п'ять пальців таких „пробстих“, що я від них мусіла утікати. Я не звичаєна до простоти!...”

„Аббж я сліпий, чи що?“ — каже черепічок. — „Як би ви, добродію, з простого стану, то не було би у вас такої голівки, та ще з воску! Мусіли бути ті пальці дуже пробсті, що не пізнали ся на вас.“

„Ваша правда, добродію. Слухайте, я вам про них оповім. Найстарший з них звав ся Палько. А хоч він був з усіх найкоротший, то чванів ся і дув ся страшенно, бо казав, що без нього всі пальці а навіть ціла рука нічого не варт. Як би не він, то навіть війська не було би, бо як же без Палька меч держати!

„А другий з них, добродію, звав ся Лизун, бо лизав бувало, що єму лиш рука дала; і горшки і ринки і всячину. А вже як бувало до меду попаде ся, то і відорвати годі.

„А третій з них звав ся Григір, а то тому, що як бувало мою паню коло серця занудить, то він їй зразу поміже.

„А четвертий з них, паноньку, звав ся Смик, а то тому, що був для скрипників дуже потрібний.

„А пятий найделікатнійший з усіх, звав ся Мизинець. Але і він чиж міг зо мною рівнати ся?...“

„А тепер сидимо собі ту, та сийемо краще сонця!“ — каже черепок.

„А так, добродію! Сидимо та сийемо! А ви з далеку?“

„Я? Я був колись скляний збанок у пана економа. Але він доти мене посилав до господи, що я вже не міг витримати і розбив ся на дрібненькі кусочки. Бо я, добродійко, не відси, я аж з Чех, дуже далеко. Бувайте здорові!“ ✕

І поплив дальше.

„З Богом!“ — каже наша тонесенька. — „Тай славити Бога, що мене не вкрав. Але він мабуть бояв ся мене, бо я дуже тоненька. Ох, як же то добре паном бути! Але, може я зовсім не панька? Може я прямо сонечкова дочка? Хібаж я не запримітила, як сонечко, мой матіночка рідна, в одно мене шукає? Але щож, коли я така тонесенька, що мене і сонечко не видить... А там що за мною сягає!...“

„Диві! диві!“ — верещать хлопята, що у болоті бовтались. — „Диві, яка голка!“

Тай підняли її, а як побачили, що без голівки, то взяли, заткли у шкаралушу з яйця, що там з болотом плила тай пустили долі рівцем.

„Отта́к!“ — ка́же тоді́ обзира́ючи ся на всі́ бо́ки го́лка. — „Отта́к! Тепе́р я собі́ круго́м па́ні, бо ї́ду собі́ в ридва́ні, як ца́риця, а то мабу́ть до со́нечка в го́сті, до мо́єї ма́тінки за се́мі рі́ки, за скля́ні го́ри, де мо́рські ста́да шовко́ві тра́ви пасу́ть!...“

От і пої́хала.

(З Фе́дьковича.)

13. Сон.

Ті́хий сон по го́рах ходи́ть, Най квіто́ньки спля́ть здо́рові,
За руче́ньку ща́стя во́дить. Най ї́м сня́ть ся сні́ чудо́ві!

І шумля́ть лі́си́ все ті́хше, А́ж на не́бі зазо́ріє,
Сон ма́лі кві́тки коли́ше. Со́нце ї́х ма́лих зо́гріє;

Спи́ть, мо́ї дзвіно́чки си́ні, І зо́гріє, поці́лує,
Ди́кі ро́жі в поло́ніні! І сві́та́ми помандрю́є.

Не шумі́ть, лі́си́ зеде́ні, Ті́хий сон по го́рах ходи́ть
Спа́ти йди́ть, ві́три́ студе́ні! За руче́ньку ща́стя во́дить.

О. Маковей.

14. Початкі́ просві́ти на Ру́си.

Хри́сти́янство на Ру́си запрова́див кня́зь Володи́мир Ве́лікий, яко́го по сме́рти свята́ Це́рква призна́ла свята́тим. Він то спрово́див св́ящені́ків з Гре́ції і Болга́рії а разо́м в ни́ми і пи́сьмо́, кни́жки та осві́ту.

Пи́сьмо́ бу́ло сла́вянське, що є́го́ зложі́в св́яті́й Ки́рило а я́зик бу́в старо́сла́вянський, а́бо старо́болга́рський, а́бо, як де́хто ка́же, церко́вно-сла́вянський, то є́ та́кий, яко́го тоді́ ужи́вали ті́ Сла́вяни, що ме́шкали над Дуна́єм, там, де нині́ Болга́рія. Тим пи́сьмо́м і то́ю, чу́жою для Русині́в, мо́вою писа́ли уче́ні лю́ди че́рез кі́лька ві́ків сво́ї кни́жки на Ру́си.

То́й са́мий кня́зь Володи́мир Ве́лікий закла́да́в пе́рші шко́ли при церќвах а ді́ти знатні́йших Русині́в ході́ли до тих шко́л та учи́ли ся пи́сьма́ і утве́рджували ся в но́вій,

свѣтій вірі. Сян Володиміра Великого, Ярослав Мудрий, провадив даліше діло свого великого батька.

Він заснував школу в Новгороді, прибирав багато книжок і зложив з них першу на Русі бібліотеку, також в Новгороді. Не була то така велика бібліотека, як теперішні, але не треба забувати, що тоді книжки писано рукою а не печатано їх на машинах парових, як нині, і тому оні були дуже дорогі. Одну книжку писав такий учений монах, або вправний переписувач нерідко кілька літ і не хотів її за щобудь продати.

Тому то прибирати хоть би кількості книжок було на ті часі неабі якою заслугою та жертвою.

Той самий Ярослав Мудрий (він княжив від року 1018 до року 1054), звелів списати рускі права, щоби усунути самовілью і несправедливість в судових справах. Книга, в котрій списані ті права, звала ся „Правда руска“. Опирає ся она в більшій часті на давніх звичаях і обичаях, якими в давніх часах судили ся Русини. „Правда руска“ є найдавнішим писаним збірником прав не тільки на Русі, але взагалі в землях славянських і тому она має нині велику стійність.

Разом з християнством повстали на Русі також монастирі. З тих монастирів найбільше вславив ся київський, що зве ся Лаврою печерскою.

Священик Іларіон, що став пізніше митрополитом Русі, викопав був собі над Дніпром, коло Києва, невеличку печеру, в котрій жив, молячи ся та роздумуючи о Бозі. Тую печеру заняв по нім преподобний Антоній, родом з Любеча, міста на лівім березі Дніпра. Він прийшов з Греції, з Атонської гори, де було багато монастирів всіляких народів а де і Русини мали також свій монастир святого Панталеїмона. Отже той монах Антоній, вернувши з Греції на Русь, замешкав в яскіні, яку викопав був митрополит Іларіон, розширив її а оден з его учеників, Теодозий, зібрав околом сотки черців, з різних людий: панів, міщан, селян, поставив над тою печерою церкву, що зве ся Лаврою, та збудував коло церкви монастир, який є і до нині та називає ся Києво-печерскою Лаврою.

Той монастир причинив ся чимало до розширення освіти по цілій Україні-Русі. Лаврські черці пильно чи-

та́ли всілякі книжкі та́ перепісували їх, скла́дали га́рні про́повіді та на́уки, пи́сали жит́я св́ятих, і́сто́рію сво́го мо́насти́ря та за́пи́сували ва́жні́йші поді́ї на Ру́си. Там повста́ла пе́рша і́сто́рія ру́ських і сла́вяньських зе́мель, яку на́зива́ють Лі́то́писи́ю Не́стора.

Б. Л.

15. Га́дка.

На́йбі́льша у житю́ прислу́га,
Се пра́вда ви́сказана в час.
Щі́ро, ласка́во, як від дру́га
А про́сто, без усі́х прикрас.

Марко Мурава.

I

16. Про лі́то́пись Не́стора.

(З короткого огляду українсько-руського письменства.)

В монасти́рі, що зва́в ся Ки́йво-пече́рска Ла́вра, жив то́му 800 лі́т, побожний черне́ць на і́м'я Не́стор. Молодце́м сі́мна́йцятьлі́тнім вступі́в він до монасти́ря і жив там до пі́зної ста́рости. Він лю́бив дуже чи́тати кни́ги церко́вні і св́ітські, особлі́во такі, де розпо́відало ся про і́сто́рію на́родів від по́топа аж до є́го часі́в. Такі книжкі́ бу́ли пи́сані по гре́цки, а Не́стор, чи́таючи ті книжкі́, поду́мав собі́: „І я спробу́ю напи́сати таку́ саму́ і́сто́рію про Ру́сині́в, як оні́ ту давні́йше жи́ли, а як тепе́р жи́ють.“

Не́стор за́чав ми́слити о ті́й свої́й робо́ті, але ще не знав, як до не́ї взя́ти ся. Не́ра́з гада́в собі́: „Що́ж я бу́ду мі́г пи́сати про давні́ часі́ у Ру́сині́в, ко́ли я нічо́го про ті давні́ часі́ не зна́ю, а ніхто́ не за́писа́в!“ Аж наді́йшов Вели́кдень. В саму́ велико́дну субо́ту ка́же ігу́мен (на́йстарший черне́ць в монасти́рі, насто́ятель) до Не́стора: „Бра́те Не́сторе, ти ма́єш кра́сне пи́сьмо, іди́ но ти напи́ши на пасха́льній та́блиці́ все то, що́ я за рік списа́в в на́шому мо́насти́рі. Не́хай дру́гі по нас зна́ють, що́ ту ко́лись д́іяло ся до́брого і зло́го.“ І Не́стор впи́сав на ту та́блицю́ поді́ї ці́лорі́чні. Та пере́читуючи та́блицю́, на котрі́х бу́ли за́писки вже́ від лі́т давні́х, пога́дав собі́, що́ оно́ бу́ло би до́бре, ті́ короте́нькі за́писки до́повні́ти ще́ но́вими́ точні́йшими́

так, щобі з них потѣмки могли доклядно знати про бувальщину нашу. Нестор чигає в монастирі ще простѣрї житї сьвятих печерських, а в тих житїх було богато згадок про руских князїв, про житє Київлян і інших Русинів. В Лаврі печерській жили старенькі черці, котрі памятали давні часи, в місті Києві були також сивенькі старці, що любили розповідати про те, що діялось давно на Руси. І от Нестор з грецьких письменників, з монастирських таблиць, з описів житї сьвятих, з деяких інших записок і з устних оповідань назбирав так богато материялів, що міг списати всю руску історію аж до року 1110. По нїм писав ще шість лїт то є до 1116. єго лїтопись інший монах, Сильвєстер, що був ігуменом Видубицького монастиря в Києві.

В лїтописи Нестора є рік за роком списані всі важнїйші подїї на Руси, але часами є там деякі оповідання неправдїві. Часами простенькі старі люді оповїдали Несторови такє, чого самі не видїли, але від других чули; Нестор уважав все то за правду і от таким способом є в лїтописи дєкуди похибки. Однак Несторова лїтопись має для Русинів дуже велике значїне, бо як би не она, то ми цілком не зналиб, що на Руси діяло ся перєд 1000 лїтами.

О. Макарушка.

17. В е ч і р.

Садок вишнєвий коло хати,	Сїмї вечєря коло хати;
Хрущі над вишнями гудуть;	Вечірни зіронька встає;
Плугаторі з плугами йдуть,	Дочка вечєрять подає,
Сьпивають идучи дівчата,	А мати хоче научати,
А матери вечєрять ждуть.	Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
 Малєньких дїточок своїх,
 Сама заснула коло їх.
 Затїхло все. Тільки дівчата
 Та соловейко не затїх.

Тарас Шевченко.

18. Ра́нок в жнивá.

Пречу́дний, літній пора́нок. В холо́днім, леге́нькім ві́трі ле́дви-ле́дви лелі́є ся ши́рокий лан жи́та. Жи́то мов зо́лото. Колосе́, на́че прани́кі, аж похи́лило ся під ваго́ю зёрна та перлові́х капелё́в росі́, що повзиса́ли з ко́ждої стебелі́янки. Сте́бла сто́ять висо́кі та рівні́, жо́вті і гла́дкі між зеле́ним лі́стем пові́йки, полéтиці, осету́ та дру́гого буряну́, що сте́лить ся сподо́м. Дéнеде видні́є ся зпосе́ред то́го золотóго, шумя́чого та паху́чого мо́ря сі́нє чару́юче о́ко бла́вату абб кві́тка куколю́, абб палені́юче ли́це польово́го ма́ку.

Зійшло́ со́нцє. Зацьві́ркотáли сверщкі́ на всіля́кі ла́ді, забрені́ли вели́кі, польові́ му́хи, затрі́потáли ся пéстрі мо́тилі́ по́над колосі́стим мо́рем. Приро́да ожі́ла. Ві́тер поду́в тепло́м зі сторо́ни лі́са і за́чав стряса́ти срі́бну росу́ з трав і цвѣ́тів.

В селі́ підня́в ся га́мір, заки́піло житє́м. Ві́гін запе́стрів ся від худоб́и, котру́ гна́ли на па́шу. За худобо́ю йшли́ заспані́ та немі́ті пастухі́. Де́котрі лише́нь, котрі́ успі́ли вже́ й посні́да́ти, спі́ві́али весело́, го́йкали та вилу́с-кували́ батогáми, жену́чі свій то́вар.

З хат закурі́в ся дим. Га́здіні́ то́плять зарáна, щобі́ скóро зварі́ти обі́д, — мо́ло́дших виправля́ють у по́ле.

Ли́ш у старо́ї Лесі́хи не ку́рить ся зо стрі́хи. Хоть там їх три: старо́а, донька́ Горпі́на і мо́лода́ неві́стка Анна, áле оні́ такі́ ні́коли ра́но не то́плять, все в ве́чір. Вече́ром спечу́ть та зваря́ть, що там тре́ба, — а весь де́нь бо́жий не дба́ють. Запопа́дліві́ госпо́діні́, хоть куді́!

*

*

*

Лесі́ха, сказа́но, запопа́дна; пе́рша йде́ зажина́ти з донь-ко́ю і неві́сткою.

Прийшли́ на місце. „Го́споди́ помага́й!“ — сказа́ла Лесі́ха і пе́рша ужа́ла жмі́нку спі́лого, колосі́стого жи́та, пе́рша зробі́ла пере́весло, звязáла сно́пок і відста́вила є́го на бі́к. То первачо́к; він на урожа́й значі́ть.

„Ану́, до робо́ти!“ — промові́ла знов. І три жіно́чі го́лови схили́ли ся до землі́, красні́ючи. В рука́х заблisko-

тіли серпий, захрустїли тверді стѣбла жїта, підтінані блискучим, зубчастим зелїзом, — жмѣня за жмѣнею паде на зѣмлю.

Свѣрщки, жуки і всяка комахня утікѣє поперед серпами. Часами й злїкана сіра миш вїмкне із своєї норї, перебіжить попід нѳги жєнчісі тай знов пѳвзне у їмку.

Рѣно, за хѳлоду, з росѳю дѳбре жѣти. Хруп-хруп, хруп-хруп.... Лиш тїльки всѳго й чїти, та шелест склѣданого в снопї жїта.

Та повѳли із загѣльної тишинї і одностѣйного хрїпаня стѣбѣл вирїзує ся чудѳвий, срібний а тихѣнький, несмїлий голосѳк. Із сѣрця лѣє ся тужлива пїсня....

(Виїмок з оповїданя Івана Франка.)

19. Молїтва в полі.

Кругѳм-кругѳм ширѳке пѳле,
Низѣнько клѳнять ся жита,
Нїгдѣ нїкого доокѳла,
Спокїй, як в грѳбі; самотѣ.

Над пѳлем, на голїбїм звѳдї
Вїдвїчний сьвїтич сѣє все;
Велїчня тишина в прирѳдї,
Лиш дзвѳнів гук вїтрѣць несѣ.

В тїм хрѣмі, Творче, я з поклѳном
З житѣми гѳлову схилїю
І пїснею враз з жайворѳном
Імѣ Твоѣ возвеличїю.

О Маковей.

20. Прїтча про вдѣчність.

Морѳз був лїютий, снїг і завірїюха
По вулицї голѳдний пес блукѣв:
Обмѣрз, продрѳг, — здаѣсь, лиш пїшка дїуха,
На дѣрмо страви й захисту шукав.

Аж чоловік найшов ся милостивий,
Впустив до хати пса і обігрів,
Пожалував его як друг правдивий
І їсти дав тогбж, що сам він їв.

Та пес нагрівши ся у теплій хаті,
Спочивши і наївши ся досить,
Замість подяки став гарчати, брехати,
Ще й кинув ся хозяйіна вкусить.

Подібний ти до него, брате милий:
Не тїмиш, хто добро тобі зробив,
А тих, що розуму тебе навчили,
Як часто ти зневажив, оскорбив!

Іван Франко.

21. Борба за волю.

Безмірне прив'язане до рідної землі, робучість, витреваність та велика любов свободі, отсе відвічні цїхи Швайцарів.

Сімсот років тому назад, більша частина швайцарського краю належала до німецького цїсарства. Цїсарі в тих часах не наслідували по батькови, як тепер. Їх вибирали князі та графі, що панували в поодиноких краях, з яких цїсарство було зложене. Над наро́дом старшували урядники „фогтами“ (війта́ми) звані. Часто князі не слухали цїсарів, воювали між собою та руйнували людські оселі. А фогти немилосердно стягали з наро́да величезні податки, поводили ся з людьми жорстоко та допускали ся різних безправств.

Нарід не стерпів того, та постановив візволитись.

Про початок швайцарської волі розка́зує кілька казок. Одна ка́зка голо́вить, що три мужі швайцарські скликали на по́тайну нара́ду найчільні́ших товари́шів, над о́зеро Чотиро́х канто́нів. Настала ніч. У чудовій долині Рю́тлі зійшли ся всі та ухвалили не піддава́тись більше на́ста́вленним війта́м, але боро́тись з ними до послі́дньої ка́плі кро́ви. Оні́ розуміли, що в ті́й вели́кій спра́ві за во́лю, першим услі́вом є вза́йна є́дність і зго́да. Тому́ під-

несли руки в гору і взиваючи Бога на свідка, присягли „стояти твердо оден за всіх, а всі за одного“.

Найбільше розповсюднена ще така казка: Над країнами Урі і Швіцом був фогтом пан Ієслер, найбільше жорстокий з усіх. Він так згордів, що казав на ринку повісити свою урядову шапку на стовп і звелів, щоб кождий їй кланявся, хто туди переходить-ме. Відні люди боялися кари й кланялись. Аж надійшов простий селянин Вільгельм Тель з малим синком тай не поклонився шапці. Зараз его арештували, а довкруги счинилося збіговиско, бо люди его любили й шанували. Тель був чесний чоловік, добрий сусід, та найзручніший стрілець в околиці.

На те надіхав грізний Ієслер і каже: „Я хотів би переконати ся, чи ти справді добрий стрілець. Поста́в я́блоко на го́лову сво́го си́на, та стріляй з лу́ка. Як зібеш я́блоко, то я тобі прощу́, а як ні, то стра́тиш житє́“. Тель зразу́ не хотів ста́вити синка́ на таку стра́шну́ пробу́, аж дитина сама́, зна́ючи влу́чність ба́тька, проси́ла, щобі́ стріляв та ратува́в своє́ житє́. Тель покла́в синкови́ на го́лову я́блоко, віді́йшов о сто кро́ків, стрі́лив і вці́лив стріло́ю в я́блоко. „А на що ти се ви́няв дру́гу стрілу́?“ — спита́в Ієслер. „А на те, — сказа́в Тель, — що, як би я першо́ю влучи́в у си́на, то дру́гою вбив би тебе́!“

Ієслер звелів закувати Теля в кайдани, кинути в човен та перевезти з собою до вязниці на свій замо́к, що стоя́в по дру́гим бе́резі о́зера.

Але підчас плавби́ підня́лась бу́ря. Ві́хор мета́в чо́вном по розбу́рханих во́дах о́зера так стра́шно, що ко́ждої хви́лі міг чо́вен розбі́тись о ска́ли. Наляка́в ся Ієслер, а слуги́ его́ ка́жуть: „Не зду́жаємо чо́вном пра́вити, хиба́ Тель спасе́ нас від заги́белі. Він найлі́нший керма́нич рівно́ як стрі́лець“. Розко́вано Те́ля. Він спра́вді щасли́во пригна́в чо́вен до бе́рега, та сам ви́скочив, а чо́вен віді́пхну́в на о́зеро і побі́г у го́ри. На си́лу вспі́в Ієслер з слуга́ми ви́битись знов на бе́ріг. В го́рах Те́ль застрі́лив Ієслера́ і приста́в до прися́глих Швайца́рів.

22. Д у м к а.

І небо невміє і заспані хвилі,
І понад берегом геть-геть,
Неначе п'яний очерет
Без вітру гнеть ся...

Божє мійлий!
Чи довго буде ще мені
В отсій незамкнутий тюрмі,
Понад отсїм нікчемним морем
Нудити світом?...

Не говорить,
Мовчить і гнеть ся, мов жива,
В степу пожовкла трава;
Не хоче правдоньки сказати,
А більше ні в когось спитати.

Тарас Шевченко.

23. Месть Верховінця.

(На основі повісти Миколи Устияновича.)

Був зимовий, погідний ранок. В селі тихо; лиш за селом на пригірку стояло кількох людей гомоняти і показуючи якомусь парубкови дорогу в бори.

Поблегко яв політати дрібненький сніжок. Молодець держав стрільбу перед собою і розглядаючи ся пильно на усі боки спішив чим раз далше в бори. Здалека мож було видіти, як спускав ся з одного верха на другий, як потапав між дэбрами і виринав на горбах, як садив все далше і далше без відпочинку. Не легка була сму дорога!

Ту лежать віхром розтріскані злѳми, там повалила буря горі корінем страшні ўверти; ту нагромадила філя цілі стѳси молодѳї яліни, там підгризла старість розложистого бѳка і грянула ним, мов непѳтрібом об зѳмлю. Но нашого молодця не спиняли ті перепѳни; то вужѳм підлазив він під гниляче, то бленем кидав собою чѳрез лѳми, і спішив чим раз далше і далше. Часами стане

і прислухує ся, прикладаючи ўхо до землі, часами вхопити за невідступного товариша-подвійку, кине оком, натягне кўрок, спустить і жваво пустить ся в такі безвісти, де хіба зьвірі свої дороги мають. Вже і втомів ся, вже і піт як вода зо стріхи тече єму зпід чорного волбся а о відпочинку він ані думає. Аж під самим верхом Сєкулів, де передвічні кєдри та ялиці шумять своєю загадочну думу, станув, як вражений грѳомом; кїнув оком в лїво, похилїв гѳлову до добу і тихцєм, скѳочивши скорѳенько в прѳаво, скрив ся за велику колоду, що сягала єму до ширѳоких грудий. Положив на нїй ручницю, натягнув кўрок, зложїв ся і жде, коли можна будє цїльно випалити.

Тимчасѳом — хто се стоїть за ним з подвійкою в руках а з огнєм пїмсти в ѳці?... То колишній друг Фѳдора а тепѳрішній єго завзятий вѳрог Продѳн. Дїгнав єго аж ту і з рук єго не пїстить. Пїмстить ся за свою крївду. Вже ладить свою ручницю, вже пїднѳсить її до лицѳ, щобї змїрити в Фѳдора, коли нараз вїстрїл з Фѳдоровѳї пїшки грѳомом грѳянув по бѳрах а велїд за ним страшѳнний рик медвѳдя залунѳв пїд найвисшими верхѳами. Радїсно скѳає Фѳдїр на колоду, та ще скѳрше зїскакує з нѳї; стає мїгом на своє давнє мїсце, складає ся, пїлить — по дрѳга цївка відмовляє пѳслуху, замѳкла.

А в тїй самїй хвїлї прїскакує медвѳдь до колоди, стає на зѳдних ногѳх і поривѳає однѳю лѳбою за подвійку а дрѳгою тїгне Фѳдора до сѳбе. Фѳдїр вїдить пѳред собою страшнѳ, відчїнену пѳщу медвѳдя, здирѳає з головї шапку і з цїлѳї сїли пхѳає її в гѳрло зьвірїюки. Та гѳдї! Лїютїй зьвір лѳмить стрїльцѳви рѳку і збирѳає ся задѳти єму ѳстанний удѳр.

Вїдить се Продѳн. „До Бѳга належить суд“ — думає собі — „в єго руках мѳсть, а тепѳр нещѳсний чоловїк, хоть вѳрог, ѳле все такї блїжнїй, жде від мѳне рѳтїнку....“ і не надѳмуючись довго клїче: „Фѳдоре! В прѳаво з головою!“

Прїложїв, потїс, блїсло і страшнїй зьвір, влѳчений кѳлькою мѳжи самї ѳчи, завїв страшно і повалїв ся назѳд за колоду, аж землѳ пїд ним затряслѳ ся.

24. В горах.

Гей, чудові наші гори!
Гей, чудова сторона!
Відживає серце хоре,
Обновляє ся душа.

І, як ті вірлі крилаті,
Так думки в гору летять,
В голові, як діти в хаті
Вдєржати ся не хотять.

Лиш женуть все ви́сше ви́сше
На верхі́ і на шпилі́,
Де чим раз до не́ба бли́зше,
Чим раз да́льше до землі́.

Богдан Лепкий.

25. Мудрі гадки.

Хто в першій чверті́ні житя́
Знаня́ не здобу́в,
А в дру́гій чверті́ні житя́
Майна́ не здобу́в,

А в тре́тій чверті́ні житя́
Хто че́сним не був,
Той ска́же в четве́ртій: „Бода́й
Я в свѣ́ті не був!“

*

Хто сам себе опанува́в,
Найтя́жшу річ він докона́в;
Хто сам себе обері́га,
Той безпечні́йший від усі́х.

*

Хоч хто і сто літ проживе́
Безче́сно, неповзде́ржливо, —
Волі́в би день оди́н прожи́ть
У чесноті́, в думка́х свѣ́тих.

Хоч хто і сто літ проживе́
Без ро́зуму блука́ючи —
Волі́в би день оди́н прожи́ть
У чесноті́, в думка́х свѣ́тих.

Іван Франко.

26. Руска Правда.

В дуже давніх часах на Русі судили ся люди самі межи собою. Як хто провинив ся в родині, то судив его батько родини. Як хто провинив ся в громаді, то сходила ся громада на суд і присуджувала ему кару а він мусів їй піддати ся.

Потім суди перейшли на князів і їх урядників, котрі не все судили справедливо, бо не мали писаних прав, тільки придержували ся прийнятого звичаю. Аж син Володимира Великого, князь Ярослав Мудрий, списав єї звичаєві прав в книжку, котра називає ся „Рускою Правдою“. Ті права надав він мешканцям Новгорода Великого за те, що помагали ему в его походах воєнних.

Крім правних звичаїв і засад, списаних за Ярослава Мудрого, вийшли пізнійше до Правди деякі доповнення его синів і князів Володимира Мономаха, так, що „Руска Правда“ є образом розвою праводавства на Русі від часів найдавніших аж до XIII. віка. Є в ній 135 уступів.

Має Правда характер головно торговельний. Грішми можна було оплатити всілякі провини, навіть убійство. Смертної кари не було. Тільки найближшим своякам убитого вільно було метити ся на убійнику, переслідувати его а навіть вбити. Так вільно було батькови метити ся за сина, синові за батька а братові за брата.

Се називало ся кривавою пимстою. В сумнівних припадках, то єсть, коли не можна було свідками доказати якоїсь справи, уживало ся пробіи желіза, або води. Позваному казали брати горяче желізо в руки, або ходити по розпаленій блясї голими ногами, а коли він не попик ся, то вважали его невинним. Коли справа була менче важна, то мусів позваний скакати у воду і коли не пірнув, то також пускали его безкарно. Убийника і палія проганяли з краю разом з жінкою і дітьми а хату его віддавали на розграбіж. Перед тим однак мусів покривдженним надолжити шкоду.

По законам Рускої Правди бояри (себго пані) і прості люди не були перед правом рівні. І так за убитого боярина платило ся 80 гривен кари а за звичайного чоловіка тільки 40 гривен, за жінку ще менше, бо 20 гривен.

Так самó і кáри за тілєсну шкóду не були однакі; так приміром той, що дрúгому в сýпереччі відрубáв пáлець, платів 3 грівни а той що вíмикав бóроду аж 12 грíвен.

Коли умér хлоп а не остáвив синів, то майно єго переходило на князя а коли умér боярїи, то ма́сток лишів ся при родині, хóтьби і синів не було.

Рúска Прáвда не мáла великого вихóвуючого значіня. Онá спрáвджувала провину і карáла винувáтого, áле не входила в єї причини і не добирáла ся до самóго кóриня зла. Онá не казáла: „не робі сéго, абó тóго томú і томú“ — тільки говоріла: „коли ти зробів то, абó се — то будэш так а так кáраний“.

Але на всякий спóсіб мáла онá велику вагу, бо хоро́нила горожа́н пе́ред самовóлею сýдів.

З разу́ обовязувала Прáвда тільки в Нóвгороді, пізні́йше заведєна була́ також в Кієві і в інших міста́х, аж вкінці закони єї ста́ли обовязувати в ці́лій рúській землі́.

Єсть се найстарший пáмятник пíсаного прáва не тільки на Рúси, áле в ці́лій Славя́нщині́.

Б. Л.

I.

< 27. Марійка.

Йшла в поле жа́ги бідна ма́ти.

Когóж лишіти при дитя́ти?...

Пречі́сту мо́лить: „Ти будь нині́

Опі́кою мо́ї дити́ні!“

Єще́ ко́пі не вжа́ла мо́же —

Бе́ дзвін трі́вогу. „Мій Ти, Бо́же!

Ратуй дити́ну, бо спали́ть ся!“

З розпúкою бі́жить вдові́ця.

Прибі́гла, — ха́та йде́ з пожа́ром.

„Марі́йко, до́ню!“ — клі́че да́ром;

Ніхто́ поті́шити не сьмі́є.

А ма́ти пла́че, ма́ти млі́є,

Аж со́нце в жа́лощах за́ходить.

А з бо́ру ні́би дрúге схóдить,

Мов дрúге со́нце для вдові́ці, —

Іде́ Марі́йка від каплі́ці.

Як кіне ся до неї бідна:
 „Ти зіронько моя погідна!
 Ти де була, моє кохання?“
 — „Я, мамочко, була при пани.
 Така висока, гарна, нене.
 Ранісічко прийшла до мене,
 Мені уміла, вбрала чисто,
 Дала на шію те намисто,
 Вплела в волосє стрічку-чічку
 І повела аж над криничку.
 Такого ягід там, такого!
 Я їх наїлась мно́го, мно́го.
 Аж пані каже, що: не можу
 Вже бути довше. Тую рожу
 Мені зірвала на добраніч
 І відійшла в капличку на ніч....

Василь Шурат.

28. Про народні пісні і казки.

В давніх часах учені люди на Україні-Руси уживали в своїх творах мови староболгарської, такої, якою писані були церковні книжки. Були то переважно особи духовного стану і їм здавало ся, що бесідою народною, то єсть такою, як говорить робучий люд, навіть не годить ся писати. Томуж то нарід не розумів їх писань і творів собі своєю власну словесність. З простого народу виходили народні співакі, які звичайно навіть читати не уміли а складали гарні пісні і співали їх перед зібраним народом при звуках бандури. Від них виучували ся другі і так переходили ті пісні з уст до уст а з покоління в покоління, як переходує ся зёрна пшениці, мимо градусів і повіний з року в рік. Деякі з них, мимо війн, пожарів, нападів ворожих та всіляких інших нещасть перегрівали аж до наших часів і ми не можемо налюбувати ся їх красою та щиростію. Тай варто послухати отсіх пісень!

Одна говорить тобі, як князь в золоті убраний виїхав на бістрім коні воювати з невірними, грабежними народами, що нападали на руску землю. Князь їде на переді, за ним їдуть его дружинники, всі в сталевих панцірах,

на головах шеломи, в руках довгі списи, при боках мечі. Всього то сийє, блищить ся до сонця. Переїхав князь зі своїми відважними рицарями на ворожу землю і став воювати „в чистім полі“. Мов звір дикий, як лев, як тур, кинув ся князь перший на ворогів, рубає і коле, а за ним так само роблять его воївники. Довго триває така борба: цілий день проливає ся кров. Настала ніч; завзяті воївники перестають битись, але другого дня вже зі сходом сонця борба вже починає ся наново. І от вже побідив князь ворогів: невірні порозбігались на всі сторони, лишивши „чисте поле“ залите кровю, застелене трупами. Князь зі своїми рицарями веселить ся побідою і ділить ся з ними добичею.

В іншій пісні говорить ся знов о яким-то незвичайнім чоловіці-силачу, котрий свою вітчину увільняв від диких потворів, смоків, великих вужів або розбійників, що жили по лісах та п'якості спокійним людям робили. Таких людей-силаців князі прикликували часто до себе і давали їм красні нагороди за їх прислуги для вітчини.

94 Нерідко виправляли ся князі зі своїми дружинами воювати за море. Пливають оні, пливають великими човнами по Чорнім морю — аж тут буря зриває ся, небо затагнуло ся чорними хмарами. світла божого не видно, віхор віє, філі морські то підносять ся в гору то спадають в долину, кидають човнами, мов трісочками; неоден човен тоді розбив ся, неоден чоловік потонув.

В деяких піснях славлено давніх поганських богів: Дажбога, Купала, Велеса і ін. Такі пісні співано підчас поганських свят, в святіх гаях, при статуях та жертвенниках. Особні пісні були на весіля та похорони, особні знов на обжинки.

Як Русини прийняли віру Христову, то в давні, поганські пісні повкладали багато споминів про Христа, Матір Божу і християнських святіх.

Так само в історичних піснях на місце давніх імен та подій нарід вкладав нові, які лучше тямив і тому ті пісні не все можна ясно та докладно зрозуміти.

До народної, усної літератури належать також казки, котрі ще й доси живуть в пам'яті простого народу. Казки о зміях з сімома головами, о заклятих королівнах, о золо-

тих я́блоках, о золотогривім коні, о цілющій воді, о чудесних перстєнях, що лю́дям щастє прино́сять, о хлопчику закля́тім на ді́кім остро́ві се́ред мо́ря, о шкля́них го́рах і т. д. — всі́ ті казкі́ на́рід опові́дав собі́ вже з давє́н-давні́, бо при́ніс їх з собо́ю ще з Ази́, де ме́шнав, за́ки при́йшов до Евро́пи.

З розши́ренням хри́стия́нства на Ру́си на́родні казкі́ збогати́лись ви́думаними опові́даннями біблї́йними старо́го і ново́го заві́та та опові́даннями з житя́ святи́х.

Тепе́рішні уче́ні ра́до запису́ють з уст на́рода оста́нки тих давні́х твóriв та вида́ють їх осі́бними, так на́званими, етно́графі́чними збі́рника́ми, я́кими Ру́сний мо́жуть спра́вді повели́чати́ ся пе́ред сві́том — ті́льки в них га́рного, бо́гя́того та цінно́го мате́ріялу.

(На основі „Короткого огляду руско-укр. письменства.“ О. М.)

29. Брат та сестра́.

Не зозу́ля в лу́зі зату́жи́ла,
Не пташи́на в ту́зі голо́сила, —
То сестри́чка лист пи́сала,
На чужи́ну поси́лала,
Тай до бра́га слі́зно промовля́ла :

„Бра́те ми́лий, бра́те-соколóньку,
Ти поки́нув се́стру сиротóньку,
А я хóджу тай гука́ю,
Як зозу́ля в те́мнім га́ю :
Ой, верні́ ся з далéкого кра́ю !“

„Се́стро мо́я, се́стро мо́я, ру́то !
Як я мо́жу до те́бе верну́ти
Через лі́си темне́сенські
Через рі́ви бистре́сенські,
Через степі́ рівні-рівне́сенські ?“

„Га́єм-ма́єм, ле́бедем-Дуна́єм,
А степáми швидкі́м горноста́єм,

А на моє подвір'онько
Паді сівим сокол'оньком,
А голубом на моє серденько!“

Ой, летів я сім день тай годину,
Прилетів я до сестрі в гостину,
Прилетів я тай гук'аю,
А сестрічки не видаю:
Ой, мабуть я вже сестрі не маю!

„Сестро ж моя, делієнко біла!
Скажи мені, де ти ся поділа?“
„В гаю, брате, в гаю, в гаю
Там у ямі пробуваю,
Все про тебе розмов'оньку маю.“

О. Федькович.

30. Про Правду та Неправду.

Раз Правда стріла ся з Неправдою. „Здорова була, сестро!“ — каже Правда. „Здорова була!“ — відповідає Неправда.

„Нам по одній дорозі йти, так ходім разом.“

„Добре; ходім.“

„Та знаєш, сестро, що я тобі скажу: як будемо разом іти, то спершу будемо твоє їсти а тоді моє.“

„Добре: най буде і так,“ — каже Правда.

От ідуть оні. У правди торба вже спорожняла ся, хоче їсти а ту вже нема нічого. „Ну, сестрице,“ — каже Правда, — „моє поїли, давай тепер твоє.“ „Коли ти хочеш, щоб я дала тобі їсти, так дай, одне око віколю.“ Заплакала Правда... Дала око віколоти. „Лучше,“ — думає она, — „дам око віколоти, ніж з голоду умерти.“

Ідуть оні дальше; Правді знов захотіло ся їсти.

„Дай, сестро, їсти!“ — просить она у Неправди.

„Дай друге око віколю.“ Дала Правда друге око віколоти а Неправда тоді покинула сліпу Правду і пішла собі геть. „Щож тепер мені бідний робіти?“ — думає Правда. — „Полізу на якенеб'удь дерево, щобі мене звірі не зїли.“

От, вилізла она́ на одно́ дере́во та́й сидіть. Коли́ чу́є, іду́ть хло́пці з дівча́тами, сьпіва́ють. Прийшли́ оні́ до то́го дере́ва, що сиді́ла Пра́вда. „А де,“ — ка́жуть, — будемо́ гуля́ти?“ „А хоть би́ і під тим дере́вом,“ — відпові́дають. „На то́му дере́ві така́ роса́, що як пома́зати слі́пому́ очи́, то прозрі́ть.“

Чу́є Пра́вда і дожида́є ра́нка, щобі́ попро́бувати то́ї росі́. А дівча́та з хло́пцями гуля́ють. Погуля́ли — пішли́, поки́давши усе́, що носі́става́ло ся з ї́дї та на́питків. От тоді́ то Пра́вда злі́зла з дере́ва, покрі́пи́ла ся а ди́ждавши ся ра́нка, пома́зала очи́ росо́ю і ста́ла ви́дїти. Тоді́ она́ помоли́ла ся Бо́гу і пішла́ собі́ да́льше. Під ве́чір прийшла́ знов до яко́гось лі́са і так, як учо́ра, вилі́зла на дере́во. Коли́ чу́є — іду́ть хло́пці з дівча́тами, сьпіва́ють.

„А де будемо́ гуля́ти?“ — пита́ють хло́пці. „А хоть би́ під тим дере́вом“ — відпові́дають дівча́та. „На ні́м така́ роса́, що як пома́зати слі́пому́ очи́, то прові́дить. От, як би́ хто та́кий знайшо́в ся, щоб на́бра́вши то́ї росі́ пішо́в до то́го ца́ря, що в його́ дочка́ невидю́ча та ви́лічив її́, то ца́р не пожа́лував би́ сму́ нічо́го.“

Чу́є се Пра́вда і дума́є. „Коли́ мені́ Бог дав таке́, що я ви́джу, то помо́жу я дру́гому.“ Піді́жда́ла аж хло́пці з дівча́тами верну́ли собі́ в село́, злі́зла, покрі́пи́ла ся, як учо́ра, а спорожні́вши одну́ пля́шку, на́бра́ла росі́ і пішла́ до то́го ца́ря, що дівча́та ка́зали.

Довго́ она́ йшла́ у то́й го́род, де жив ца́р з слі́пою дочко́ю. Тут за́раз донеслі́ ца́реви, що прийшла́ така́ мо́лоди́ця, що бере́ ся ви́лічити е́го дочку́.

Ца́р за́раз велі́в прикли́кати її́. Прийшла́, коли́ ди́вить ся — тут і Непра́вда.

„І ти тут, се́сгро?“ — пита́є Пра́вда у Непра́вди. „Еге́! Коли́б ти зна́ла, я уже́ сьві́т ці́лий зі́йшла“ — відпові́дає Непра́вда. — „А ти чо́го ту?“ — пита́є.

Пра́вда розпо́віла, чо́го прийшла́, пома́зала очи́ ца́рівні́ і та́я ста́ла ба́чити.

А ца́р пита́є у Пра́вди, де она́ з Непра́вдою пізна́ла ся і як і коли́. Пра́вда розпо́казала́ все по пра́вді; як оні́ ішли́, як она́ ї́сти хоті́ла. як їй Непра́вда очи́ ви́коло́ла і як она́ ви́дую́чою ста́ла. Тоді́ ца́р велі́в Непра́вду привя-

з'яти конєви до хвоста, щоб він її розніс по полю. Оттак Неправда зійшла сьвіт та назад не вернулася.

Народна казка.

31. Загадки.

1. Шило - мотовило попід небесами ходило, з панами говоріло, з князями розмовляло. *В. Мачо*
2. Родив ся, не хрестив ся, а був христоносець.
3. Хто мене вбе, своєю кров проллє. *(В. Мачо)*
4. Стоїть при дорозі на одній нозі, голова мала а в ній тьма.
5. Без рук, без ніг на дерева дереть ся. *х. м. м.*
6. Де найбільше дерева? *В. Мачо*
7. Мій брат комендант попід землею ходить, червінці находить....
8. Біле поле, гусь на нїм оре, чорне насїне, мудрий го сїє.
9. Без душі, без тіла, за сто миль залетїла. *м. м. м.*
10. Ріжуть мене ножіакою і бють мене ломіакою; за те мене оттак гублять, що мене всі люблять. *х. м. м.*

32. Даніло Поліомник.

Сьвятіа земля! Єрусалім! Вифлеєм! Назарет! Скільки тасмнічого чару і принади кріють в собі ті назви для сєрця вірного християнина. Ті місця, де відбуло ся зємне житє Того, що став ся чоловіком на те, щобі піднести людий до Божества, і своїм житєм та своєю наукою dokonав такого великого перєвороту в понятях і історії всєї людскости, якого не dokonав жаден філософ, жаден учений, жаден могутчий цар. Не диво, що подорож по тих сьвятїх місцях, згаданих у Письмі сьвятім, вже вчасно в цєркві християнськїй уважала ся ділом Богу милим, заслугою для душі і що з цілого християнського сьвіта рік-річно тисячі побожних ішли до Сьвятбі Землі.

І на Русі швидко по заведеню християнства почались такі подорожі. В ту пору оні були сполучені з великими небезпєками, бо Сьвятіа Земля була вже в руках Магометан і Арабів, котрі не завжди прихильно відносили ся до та-

ких пúтників, а часто обдира́ли або й убива́ли їх. За то ко́жного, хто, побу́вши в Сьвяті́й Землі́, здúжав щасли́во верну́ти ся до рідного краю́, окру́жала там вели́ка пова́га і пошано́ване. Такі пúтники звича́йно вмі́ли оповіда́ти ба́гато ці́кавого про те, що ба́чили й чу́ли в свої́й дале́кій доро́зі, а крім то́го приноси́ли відтам ба́гато рі́знорóдних па́мяток — пре́дметів у нас невиданих і дивогля́дних, найча́сті́йше пальмови́х листків; за́для то́го й назі́вано їх у нас па́лòмника́ми.

Пе́ршим ру́ским па́лòмником був ігу́мен кі́єво-пече́рського монасти́ря Варлаа́м, котри́й був в Єрусали́мі око́ло р. 1062. За часі́в вели́кого князя́ Сьвятосла́ва Ізясла́вича (1093 до 1113), шви́дко пі́сля пе́ршого хресто́вого по́ходу, ході́в у Єрусали́м інши́й ігу́мен ру́ський, Дани́ло. Якé бу́ло єго́ прòзвище і в я́кім монасти́рі він був ігу́меном, се́го не зна́ємо. Зда́є ся, що жив він, а мо́же тільки́ роді́в ся де́сь в нині́шній Черни́гівщині́, бо, опи́суючи Йо́рдан, порі́внує єго́ з рі́кою Сно́вою, що пливе́ недале́ко Черни́гова і впада́є в Де́сну. Ході́в він не сам, а з ці́лим това́риством, бо зга́дує о свої́х това́ришах із Новгоро́да і Кі́єва. Єрусали́м був в ту пору́ вже в рука́х христия́н, і коро́лем там був брат Іо́тфрида Буйльо́ньського Ба́льдуї́н, котри́й ду́же ласка́во при́няв ру́ських па́лòмників і опи́кував ся ні́ми за весь час їх по́буту в Пале́стині́. А пробува́ли оні́ там бі́льше як два ро́ки, обходя́чі всі́ місця́ па́мятні́ із сьвято́го Письма́.

Верну́вши на Русь, ігу́мен Дани́ло опи́сав свою́ по́дорож. Опис єго́ ма́є вели́ку ва́ртість не лишé лі́терату́рну, але й істо́ри́чну, бо він пи́ше щі́ро та правди́во. Кни́жечкою єго́ до́вгі ві́кі ду́же любува́ли ся Русині́, котрі́ чита́ли і пере́писували її́ ду́же ра́до.

(З читанки для Шк. Вид.)

33. Нау́ка.

Вітер віє, плéще хви́ля,
Чòвен хо́че пото́пить, —
Тиж керму́й туди́ спокі́йно,
Де тво́я мета́ горі́ть.

Сòнце ся́є, ва́бить ду́шу
Усьми́хаючись землі́, —
Тиж керму́й туди́ спокі́йно,
Де горі́ть мета́ тво́я.

Борис Грінченко.

34. Шко́ли в Швайца́рії.

Швайца́ри ви́діли, що ско́рше да́є собі ра́ду у сьві́ті той, хто розу́мні́йший.

Оні́ пізна́ли, що ро́зум розви́ає ся на́укою. А щобі́ на́йбі́льше лю́дій бу́ло розу́мних, щобі́ ці́лий на́рід умі́в собі́ дава́ти ра́ду в сьві́ті, тре́ба да́ти ко́ждому на́уку — ро́зум.

Тай́ взя́ли ся Швайца́ри заво́дити шко́ли. Іде́ш че́рез швайца́рське се́ло — ме́жи го́рами до ска́л попри́чиплюва́ні домі́ства́ господа́рів, а на на́йкрасі́м місці́ велича́вий, ви́со́кий буди́нок — се шко́ла.

Грома́да уважа́є ко́жду дити́ну за сво́го чле́на, з котро́го нові́нен ви́рости пожито́чний громадя́нин. Ні́кому не ві́льно жи́ти в неу́цтві. Ко́жда дити́на, що не є́ хо́ра, або́ калі́ка, му́сить хо́дити до шко́ли від 6. ро́ку, де́куди від 7. ро́ку жити́. Дрі́бні ді́ти са́мі про́сять ся до шко́ли, бо від сво́їх ро́дичів чу́ють лиш га́рне сло́во про шко́лу. Ро́дичі зна́ють, що шко́ла помо́же ді́тїй ви́ховати і ви́вести їх в лю́ди.

В шко́лі вчи́ть ся дити́на чистоті́ і поря́дку. Непоря́дних ді́тїй ка́жуть там ми́ти і чеса́ти. В шко́лі приви́кають ді́ти че́мно пово́дити ся з това́ришами, люби́ти себе́ і шанува́ти взаі́мно. Там приви́кають шанува́ти чу́жу вла́сність, вча́ть ся, що не ві́льно ні́чо чу́жого взя́ти а́ні ушко́дити. Тому́ в Швайца́рії не́ма́ та́ких шкідни́ків і злоді́їв як де́інде. І оща́дності́ розу́мної вчи́ть ся дити́на в шко́лі. Відви́кає псува́ти кни́жкі, прибо́ри шкільні́ та інше, бо чу́є в шко́лі: „Що зба́вить ся або́ зіпсу́є ся, то не́має́ вже́ ва́р-тості́, тре́ба́б на́ново стара́ти; а наш на́рід бі́дний, тя́жко му́сить пра́цюва́ти“. Тому́ вже́ 7-лі́тний Швайца́р почува́є себе́ горожа́нином, яки́й мо́же сво́їм до́брим поведе́нем за-шанува́ти ма́єток лю́дськи́й та грома́дськи́й.

Ко́жда дити́на му́сить хо́дити до шко́ли та учи́ти ся до 14. або́ 15. ро́ку жити́.

Неодну́му мо́же здава́тись, які́ ті швайца́рські́ ді́ти не-щасли́ві, коли́ їх шко́ла трима́є в о́стрих ка́рбах че́рез ті́лько лі́т. Спра́вді́, шко́ла то́га́ бере́ дити́ну в сво́ї ру́ки і непу-ска́є її́, аж зро́бить з не́ї чоло́віка.

В швайца́рськи́й наро́дній шко́лі, по́біч на́уки рідно́ї мо́ви і письма́, уча́ть релі́гії, раху́нків, сьпі́ву, рису́нків,

історії і географії рідного краю, розпізнавати звівріта, рослини та хосєнність ріжних родів каміня і металів. Крім того хлопці вчать ся вправ військових а дівчата шитя і ручних робіт.

Швайцарска дитина, скінчивши народну школу, не входить в світ темним, безрозумним сотворінем. Она, як не може іти до висшої школи, пильно читає в дома книжки та газети, які є потрібні для піднесеня господарства і вихиснуваня своєї праці.

У нас багато ще людей не розуміє пожиточности науки. Не так є в Швайцарії. Там наряд досвідчив, що наука вдесятеро приносить більший хосєн, як кошт на науку ложений. Тому в Швайцарії видають на утриманє шкіл величезні суми. На одну голову припадає річно по 12 корон видатку на школи, не рахуючи коштів утриманя дітей. Швайцари утримують окрім шкіл початкових, яких є в їх краю окблo 300, ще зверх 500 шкіл доповняючих, більше як 800 шкіл господарських, ремісничих і промислових, 80 шкіл середних, то є реальних і гімназій, до 40 семінарій учительських, та повєрх 10 шкіл висших, себ то університетів. Мало котра дитина швайцарска по скінченю сільської школи зістає в дома. Переважно ідуть на науку до середних, а хто може і до висших шкіл; а що найменше до шкіл фахових, се є до господарських, ремісничих і промислових. Тому селяни швайцарські уміють з свого гірського ґрунту витягнути в п'ятеро більше пожитку як наш хлібороб, тому ремесло і промисл у Швайцарії дає соткам тисячів родин достатне удєржанє.

Л. К.

35. Віщий Олег.

I.

Вже зібрав ся Олег віщий на свою недоблю,
 Іде конєм білогривим по чистому полю.
 Блищить броня царєградска, шелом аж палає,
 А кінь его білогривий соколом ступає.
 Олег іде чистим полем, грає білогривий,
 Але хтож то коло гаю — хто сей старець сивий?

Палиця побіля не́го і гу́сли без стру́нів....
То вели́кий ста́рець Бо́жий, то віщу́н Перу́нів.
І до то́го ста́рця Олег ко́ня поверта́є,
Че́рез сі́дло поклоні́в ся, віщуна́ пита́є:
„Скажи́ мені́, ста́рче Бо́жий, Це́рунів проро́че,
Чи я ху́тко, чи не ху́тко замкну́ свої́ о́чи?
І не бі́й ся, і не та́й ся, да́рмо я не хо́чу,
Я за сло́во правди́вее тебе́ озоло́чу.“
— „Та мені́ то, віщу́н ка́же, нічо́го бо́ятись,
Тво́ім зо́лотом, мій кня́же, не озолоча́тись,
Срі́бла-зо́лота не но́шу, князі́в не бою́ ся,
А що бу́де із тобо́ю, я не потоаю́ ся.
Ти ща́сливий, па́не-кня́же, недо́лі не зна́єш —
Та як бу́деш умира́ти, мене́ спогада́єш!
Тво́я сла́ва те́пер ходи́ть поме́жи землі́ми,
В Царегра́ді прибива́єш ти щити́ на бра́мі;
Тебе́, кня́же, не спина́ють ні я́рі, ні го́ри,
Зати́хає під тобо́ю і си́нєє мо́ре;
Тво́ї бро́ні зо́лото́ї мечі́ не руба́ють
І о́стрії вра́жі стрі́ли помі́мо літа́ють;
Під тобо́ю білогри́вий чини́ть твою́ во́лю:
То літа́є, як крила́тий по вра́жому по́лю,
То спини́ть ся нерухо́мий, як уди́ла здві́неш,
А все та́кі ти від не́го, ти від ко́ня згі́неш.“

І поду́мав Олег ві́щий, та́й не дові́ряє;
Че́рез гри́ву похили́в ся і з ко́ня зліза́є.
І круту́ю ши́ю гла́дить, і став промовля́ти:
„Ко́ню ти мій, ві́рний ко́ню, ой бра́те мій, бра́те!
Не тиж хиба́, ві́рний ко́ню, з Новгоро́ду то́го
Приві́з мене́ та у Ки́їв, до Дні́пра ста́рого?
Не з тобо́юж я, мій ко́ню, літа́в че́рез го́ри?
Не з тобо́юж я, мій ко́ню, ходи́в і за мо́ре?
Не в тво́їх же то стре́менах я сто́яв нога́ми,
Ко́ли щита́ в Царгоро́ді прибива́в до бра́ми?
Те́пер го́ді, ві́рний ко́ню, го́ді, мійлий бра́те!
В зо́лоті тво́ї стре́мена мені́ не ступа́ти!
У стре́мена не ступа́ти, в сі́длі не сиді́ти,
І з тобо́ю в чи́стім по́лю ві́тром не леті́ти!

Гуляй собі, вірний коню, — а ви мої діти,
У зелену ~~паполому~~ коня одягніте,
І давайте ~~ему~~ піти з моєї криниці,
І давайте ~~ему~~ їсти ярої пшениці!...“
І вірнії ~~его~~ слуги білогрива взяли,
А другого, вороного, князєви подали.

II.

Ба, надходить і приходить не час не година,
Аж гуляє Олег віщий, гуляє дружина:
І срібнії й золотії чари вихиляють,
І давнії і новії бої споминають....
— А щож кінь мій білогривий? — Олег запитав ся.
„Не питай ся, милий княже!“ — слуга відозвав ся:
„Давно уже білогривий гуляє на волі,
Коло Дніпра широкого, на чистому полі:
І вовки ~~его~~ годують, птахи доглядають,
Буйні вітри ~~его~~ чешуть, дощі вимивають,
І на ньому вже, наш княже, зїлем зеленить ся,
Не зелена паполума — зелена травиця!“
І тримає Олег чару тай не вихиляє,
Похилив ся головою тай собі гадає:
„Не чекав моєї смерти, згинув білогривий!
А деж слова твої віщі, віщуне ти сивий?“
І поїхав Олег віщий, поїхали гості,
І на березі Дніпровім оглядають кісти:
Там дощі їх вимивають, порох присипає
І над ними буйний вітер траву колибає.
І князь Олег череп білий наступив ногою
І говорить: „Спи, мій коню, в мирі та спокію!
Спи, мій коню, у спокію, піском засипай ся;
Жовтим піском засипай ся, в траву завивай ся,
Та не жалуй на Олега, що він тебе кинув,
Що без него ти без слави серед поля згинув,
Не на Олега ти жалуй, не на пана свого —
На віщуну, коню, жалуй, віщуну старого!...“

Але знати, пане-брате, того не було,
Щобі слово віщунове дармо пропало.

Ещё кости білогрива вода не обмила,
Як гадюка у черепі гніждо собі звїла —
І лиш тільки віщий Олег череп наступає,
А гадюка із черепа вже діри шукає;
Олег череп наступає, повернути хоче,
А гадюка із черепа пнеть ся, взно́сить очи;
Олег мову починає, з вішуня сьмієть ся,
А гадюка із черепа і пинить і веть ся.
Олег мови не кінчає, скочив як на муках:
Єму в ногу засмокталась чорная гадюка.
І промовив Олег віщий: „Твоя правда, сивий!
Забив мене мій кінь вірний, мій кінь білогривий!“

Зеленіє на могилі сьвіжая дернина,
Над Олегом не-гуляє вірная дружина —
І срібнії й золотії чари вихиляє,
І давнії і новії бої споминає.

С. Руданський.

36. За́яць і медвідь.

Був собі в однім лісі Медвідь, та такий дужий та лютий, що не приведи Господи! Підє було по лісі і дусить та роздирає все, що здібле: одно зїсть, а десятеро й так покине, тільки дармо житя збавить. Ліс був великий і звириний в нїм богато, та протє страх пішов на всіх. Аджеж до року в цілім лісі душі живобі не лишить ся, коли Бурміло будє так господарювати. Рада в раду, присудили звіврі такий спосіб. Віслали до Медвєдя депутацію і веліли єму сказа́ти:

— Вельможний наш дідичу, пане Медвєдю. Пощо ти так знущаєш ся? Одного зїш а десятьох зі злости роздрєш і покинеш? Адже так до року, то й душі живобі в лісі не стане. Ліише ти ось що зроби. Сиди собі спокійно в своїй гаврі, а ми тобі будемо що день присилати одного зпоміж нас, щобі ти єго зїв.

Віслухав Медвідь тої мови тай каже:

— Добре! Але памятайте собі, як мене хоч одного дня ошукаєте, то я вас уєїх пороздираю!

Від того дня почали зьвірі день поза день посилати Медведєви одного зпоміж себе на страву. Чи трапить ся старе та немічне, чи бідна вдовіця, котрій і жити не хоче ся на світі, чи дурновате якє вдасть ся і не вміє собі раді дати на світі, зараз зьвірі посилають се до Медведя, а той не питає, розірве тай харчує ся спокійно.

Далі не стало вже старіх, дурніх та осиротілих, прийшло ся вибирати з таких, що їм не хотіло ся вмирати. Почали кидати день у день жереб: на когò впав жереб, той мусів іти до Медведя і дати ся єму зїсти.

Одного дня впав жереб на Заяця. Перелякав ся бідний Заяць так, що не суди Бже; та що було робити? Ходили друзі, мусить і він. І не змагав ся, тільки випросив собі годинку часу, щоби з жінкою і діточками попрощати ся. Та поки там жінку знайшов, поки всю свою сімю скликав, поки попрощали ся та наплакали ся та наобіймали ся, то вже сонце геть з полудня звернуло. Врешті прийшло ся Заяцєви рушати в дорогу. Іде бідолаха до медвежої таври. Та не думайте, що йде заячим кроком-скоком, що біжить вітрови на здогін! Гай, гай! Тепер бідному Заяцєви не до скоків. Іде ногою поза ногу, іде тай постойкує, та все рясні слёзи втирає та зітхає так, що аж лісом луна йде. Аж ось бачить, серед ліса криниця камяна, оцямрована, а в низу вода глибока. Став Заяць над цяриною, заглядає в низ, а єго слёзи тільки кап-кап у воду. Та побачивши в воді свою подобу, почав їй придивляти ся уважно, і нараз повеселів і аж підскочив із радості. В єго голові заблісла щаслива думка, як би єму й самому від смерти вратувати ся і всіх зьвірів вибавити від сєго лютого та безрозумного Медведя. І вже не плачучи і не зітхаючи, а що духу біжучи, він поспішав до медвежої таври.

Був під вечір. Медвідь цілий день сидів у своїй таврі та ждав, коли то зьвірі пришлють єму когось на обід. Ждав і не міг нікого діждати ся. Голод почав єму докучати а разом з голодом почала злість підступати під серце.

— Щож се значить ся! — ревів Медвідь. — Що оні собі думають? Чи забули про мене, чи може їм здає ся, що одною Вороною я маю бути два дні ситий? О, прокляті зьвірі! Коли мені в тій хвилі не прийде від них страва, то клену ся буюком і берестом, що завтра, скоро

світ, вірушу до ліса і повідую все, що в нїм є живого, і одного хвоста не лішу!

Та минала хвиля за хвилею, година за годиною, а страва не йшла. Над вечір уже Медвідь не знав, що з собою зробити з голоду і лютости. В такім настрою застав его Заяць.

— Га, ти помано, ти хлістику! — кричав на него Медвідь. — Що ти собі думаєш, що так пізно приходиш? То я на тебе, такого комара, маю цілий день в голоді ждати?

Затремтів Заяць, почувши медвежий крик і люті медвежі слова, та по хвилі стямив ся і станувши на задних лапках перед Медведем промовив як міг найчемнійше:

— Вельможний пане дідичу! Не мой в тім вина, що так пізно приходжу. Нині, в день твоїх імянин, оні ще досвіта зібравши ся вільосували були для тебе нас чотирох і ми всі вітром пустили ся до тебе, щобі ти, вельможний паночку, мав нині добрий бал.

— Ну, і щож? Чомуж так пізно приходиш і де тамті три? — запитав Медвідь.

— Трапила ся нам дуже погана пригода, — мовив Заяць. — Міркуючи, що в тім лісі нема іншого пана крім тебе, йдемо собі спокійнісенько стежкою, коли нараз із укріпленого, камяного замку вискочив величезний Медвідь тай до нас.

— Стійте! — кричить.

Ми стали.

— Куді йдете?

Ми розповіли по правді.

— Го, го, — крикнув він. — Нічого з того не буде. Се мій ліс і я не pozwолу, аби ви своїм мясом годували якогось прибуду, що тут не має ніякого права. Ви мой і я беру вас собі на обід.

Почали ми просіги ся, благати, почали говорити, що нині твої іменіни, і дуже не гарно буде, коли ти в такий день лишиш ся без обіду, — та де тобі, ані слухати не хоче.

— Я тут пан, — кричить — і я оден маю до вас право і ніхто мені тут не сміє втручувати ся.

І взяв нас усіх чотирьох до свого замку. Ледво не ледво я упросив его, щоб хоч мені одного пустив до тебе, щоб я дав тобі відомість, як стоїть справа. Тепер, вельможний дідичу, сам поміркуй, чи ми винні тому, що ти сьогодні голоду намілився, і що тобі далі робити.

Почувши це оповідання Медвідь аж увесь наївився. Вся его злість обернула ся на того нового супірника, що так несподівано вліз ему в дорогу.

— Се що за якийсь непотріб непотрібний посьмів сюди вдерти ся? — ревив він, драпаючи землю пазурами. — Гей, Заяче, зараз веді мене до него, нехай его розірву на дрібні шматочки!

— Вельможний дідичу! — мовив Заяць, — се дуже могутий пан, страшний такий....

— Що? Ти думаєш, що я его бою ся? Зараз веді мене до него, побачимо, хто буде сильніший.

— Вельможний дідичу, але він жиє в камянім замку....

— Е, що там мені его замок! Веді мене до него, вже я его досягну, хоть би він сховав ся на вершок найвищої смереки.

Попровадив Заяць Медведя до криниці тай каже:

— Вельможний дідичу! Велика твоя сила! Твій ворог, скоро тільки тебе побачив, зараз сховав ся до свого замку.

— Де він, де він? — кричав Медвідь, оглядаючи ся довкола і не бачучи нічого.

— Ходи сюди і заглянь ось тут! — мовив Заяць і підвів Медведя до криниці.

Глянув Медвідь у низ, аж там справді Медвідь.

— Бачиш свого ворога, — мовив Заяць, як заглядає зі свого укріплення?

— Я, не я буду, коли его звідтам не досягну — відповів Медвідь і як не рикне з цілого медвежого горла! А з криниці як не відобеть ся его голос ще в двічі сильніший, як з труб!

— Га, так! — скрикнув Медвідь. — Ти мені ще грізиш? Чекай же, я тобі покажу!

Тай за тим словом ба-бавх до криниці тай там затопив ся.

А Заяць стояв над криницею, поки Медвідь зовсім не залягав ся, а тоді скочив що духу до звірів і розповів

їм, яким то способом він змудрував Медведя і вибавив їх усіх від тяжкого нещастя.

Іван Франко.

37. Хитрість Лиса.

При цимброваній криниці
Війшли два ведра з кріці
На валу, на ланцусі.
Лис воді хотів напійть ся —
Скік в ведро, щоб в низ спустить ся,
Другеж звисло на версі.

Ну, не воду і смакує
І нараз собі міркуче:
„Боже, щож се я вчинів!
В низ я зіхав, але в гору
Хтож мене підтягне в пору?“ —
Бідний з жаху аж завів.

Требаж тій біді лучить ся,
Щоб той плач его Вовчиця
Вчула йдучи беріжком.
До криниці зазирає...
„Лісе, що там є?“ — питає
Своїм ніжним голоском.

Лис мій сквапно забалакав:
„Ах, титусю, риби, раків
В тій криниці осьде гук!
Пів години тут лапаю,
Пів ведра вже ось їх маю
Тай наївсь неначе струк!

„Жаль, що стільки їх ся лішить!
Влізь в ведро, що тамка висить,
Тай до мене їд у низ!
Наїсі ся, ще й до дому
Купу занесеш старому!“
Так брехав їй хитрий Лис.

Ну, а се вже вам не тайно,
Що Вовчіця, як звичайно,
Страх голодная була.
Як про рибу й раки вчула,
Зараз у ведро стрибнула
Тай з ним шусть! У низ пішла.

В низ пішло ведро Вовчіці:
В верх пішло зо дна криниці
Те ведро, де Лис сидів.
„Ну, тітусю, будь здорова!
Я спішусь до Матерова!“ —
Крикнув Лис, як в верх летів.

„Славну ти вдала драбину,
Я йду в гору, ти в долину —
Так то в світі все ведесь.
Риб там не знайдеш, небого,
Та подумать можна довго,
Як дістатись в гору днесь!“

Вчула жінка річ лайдачку,
Страх такий напав бідачку,
Що аж сперли в бік колькі.
Втім з ведром у воду впала, —
Та завила, застогнала,
Аж піднесли ся булькі.

Вчули люди крик Вовчіці,
Позбігались до криниці —
Міслите, що хоть один
Змилувавсь, хтів поміч дати,
Що є жінка й дітям мати?
Ні! В їх рўки впав — то гинь!

Лиш на світ она вказалась,
Як не зніметь лускіт, галас —
Бють, товчуть, мов околїг!
Бідна знітилась в ведерці,
А тут вже розпўка в серці,
І в очах померк їй світ.

Сил їй додала тривога:
Скочила з ведра небога
В найгустіший стиск палиць;
Навіть в казці не сказаги.
Кілько їй прийшлось набрати
Суковатих паляниць.

Іван Фрнко.

38. Дещо про „Слово о полку Ігоревім.“

На Русі, так само, як і в інших краях, жили на княжих дворах надвірні сьпіваки. Оні сьпівали князєви під час пїрїв про героїв, про підвиги егò прédків і про егò влáсні слáвні вчїнки.

Таким сьпіваком був мабу́ть старий Боян, котрого називають вну́ком бо́жим, солóвієм давнóго часу́. Та на жаль егò твóри не переховáли ся до на́ших часів.

Затé ма́ємо твір однóго з егò наслéдників, прекрáсне „Слово о полку Ігоревім“.

Есть то історична поема, в котрій незвісний нам по імени áвтор описує нещасливий пóхід ру́ского князя́ Ігоря на Половцїв. Мешкали оні над Дóном і відси напада́ли на Русь та ни́щили її. Прóти них вїправив ся князь Ігор, що панува́в в Нóвгороді Сівéрскім, з братом своїм Всеволо́дом, з сїном і сестрі́нцем на весну ро́ку 1185.

Той пóхід описує поет ось якіми слова́ми:

Вступає князь Ігор в золоте стремя́ і стає на чолі вїйска. Аж ту ба́чить він і егò дружина́ зловіщий знак, затьмі́не со́нця.

І засмути́ло ся вїско, вида́чи сей знак недо́лі та не засмути́в ся князь Ігор. „Лү́чше — ка́же він до вїйска — неха́й нас поруба́ють, як ма́ють взя́ти в полóн. Хóчу ко́пие своє проломі́ти конéць землі́ полове́цкої, хóчу го́лову свою́ положи́ти, або́ шо́ломом напи́ти ся води́ з сїнього Дóну.“

І пусті́в ся в пóхід. По дорóзі получи́в ся з своїм хорóбрим братом Всеволо́дом. Ідуть разóм. В природі́ вїдно грізний настрій. Ніч сто́гне, пти́ці буда́ть ся, звїрина́ зри́ває ся зі снү а пога́ний Див, бог тьми, крича́ть з верху́ де́рева. На той крик неуї́женими дорóгами спіша́ть летя́ть

Половці до Дону великого; скриплять їх теліги о півночі, як лебеді розпущені.

В першій битві, в п'ятницю, побідили Русині Половців, але зразу другого дня посилав їм природа нові, зловіщі знаки: з моря ідуть чорні хмари, а в них дрожать-миготять сині лискавиці. Вітри віють від моря стрілами на полки Ігореві; земля стугонить, ріки шумно текуть, порохи поля покривають, військові хоругви гомонять. З усіх сторін виступають Половці, як хмари і обступают війська рускі. Хоробро били ся Русині. Всталила ся земля трупами і забарила ся кровю. Били ся день, били ся другий, а третього коло полудня подали ся полки Ігореві. Побідили їх не тільки Половці, але і жара велика і протівний вітер, що ніс на них половецькими стрілами. Ігор і Всеволод дістали ся в неволю.

Плачуть жінки рускі, знемогли від смутку стіни городів, туга обгорнула Київ а батькови Ігоря, князеви Святославови, снило ся, що не стало сволюка в его теремі золотокритім.

В тій тяжкій хвилі взивав погн князів, щобі поспішили Ігореві та Всеволодови на поміч. Але дарма! Князі ворогують між собою і не думають пімстити наруги.

Тимчасом Половці, побивши Ігоря, напали на Русь. Ніщать і руйнують руску землю. Облягли місто Путівль. А в Путівлю на мурах стоить Ігорева жінка, Ярославна, і гірко плаче-ридає, словами промовляє. „Підү — каже — полечу завулькою над річку Каялу; омчу в ріці свій бобровий рукав та обітру криваві рани на хоробрім тілі мого мужа“.

Она дорікає сонцю, що так дуже пекло, коли Русині борбли ся з ворогами, дорікає вітрови, що метав стрілами половецькими на Ігорева військо та просить Дняпра, щобі на своїх філах приніс его назад у вітчизну.

І справді Ігор утік якось з неволі. Ціла природа помагала ему в утечі. Мраки покрили землю, щобі его вороги не побачили, Донець стелить князеви свої трави шовкові на нічну постіль, а широкий степ кормить его своєю зівриною.

Дармо пустили ся хані половецькі за Ігорем в погоню. Він щасливо вернувся на Русь. Сонце світить, дівчага

весело співвають, Ігор їде до церкви дякувати за щасливе віратуванє з неволі.

Так виглядає короткий зміст тої славної поеми. Але хто хоче любовати ся єї вічною красою, най прочитає її в оригіналі, або в перекладі на нинішний українсько-руський язик, або на чужі мови, бо перекладів „Слова о полку Ігоревім“ є дуже багато. На польське переложив єго дуже гарно Бєльовський.

„Слово о полку“ написане року 1187. Як називав ся автор — не знаємо. Догадувати ся можна, що брав він участь в поході, був чоловіком світським, дуже освітаним і великим патріотом.

„Слово о полку Ігоревім“ відкрив року 1795. граф Мєсин-Пушкін. В однім монастирі знайшов він зшиток старіх рукописей, між котрими була і наша поема. Прочитавши, пізнав, що то брасний твір і оголосив єго друком. Нині весь світ знає про Слово а багато учених перекладає єго і пояснювало.

Б. Л.

39. Битва на Каялі.

Зперед-світа до вечора,
А з вечора до досвіта
Летять стріли каленії,
Бразчать шаблі о шєлєми,
Тріщать списи гартовані
В степу, в незнаємому полі,
Сєред землі половецької,

Земля чорна копитами
Побрана, порята;
Кієські земля засіяна,
А кровію політая.

І журба-туга на тім полі
Зійшла для рускої землі.

Що гомонить отгам, зичить
У досвіта? То повертає
Князь Ігор військо на при-
[гodu

Тому буй-туру Всеволоду.

І бились день,
І другий били ся;
Та коло полудня на третій
Поникли Ігореві стяги.

Оттак на березі Каяли,
Браті різнілись, бо не стало
Крові-вині!

Допирували
Хоробрі Русичі той пир,
Сватів упоїли
Й самі простягли ся
За землю рускую.

Хилилась
І слалась плачучи травá,
Високі гнулись деревá,
До добу гнули ся, журились.

Тарас Шевченко.

40. Ч у м а к и.

Перших слідів чумацтва треба шукати в експедиціях руских купців, що за перших князів руских вели торговлю з Грецією. Було то за Олега і Ігоря в IX. і X. віці. Русь купчала не лиш морем, але і сухою землею. До Судака, города кримського, їздили торговці крігими возами, так званими ма́жами, до котрих запрягали волів. Оні везли з собою соболі, куніці і інші скіри, везли збіже, мід, а замінювали все те на шовкові матерії, на овочі, рибу, вино та сіль.

Тодішня торговля велась трома шляхами. Водна дорога вела по Дніпру і через Чорне море в Грецію. Друга дорога звалась „Золотім шляхом“ і вела в города придунайські в Болгарію; туди ходив і князь Святослав, отець Володимира Великого. Літопись каже, що до Болгарії привозили тоді з Греції паволоки, вино і овочі, з Чехії і Угорщини срібло і коні, з Руси скіру, віск і мід. Третою дорогою був шлях „Солоний“, що провадив в Крим і до моря азівського. Але їзда була в тоті часи дуже небезпечна задля нападів диких орд. Купці збирались в „артелі“, пізнійше „валкі“ звані, і добирали собі ще збройну дружину. Крім того непокоїли їх війни внутрішні, домашні, що велись між рускими князями.

За козаччини торговлею занимались або самі козаки, або оні були посередниками в торговлі між Русію а Кримом; в небезпечних місцях оні супроводжали чумацкі валкі і перевозили їх через ріку.

Іноді лучалося, що чумаки, дійшовши до берегів чорноморських, попадали в зачумлене місце, — тоді звичайно всі вимирали. Задля охорони протів сеї заразливої хвороби, чумаки вже з дому намочували біле своє в дегтю. Відси і пішла їх назва „Чумаки“.

Чумаки були люди заможні; не рідко бували кредиторами селянина і позичали убогим землякам хліб і гроші.

Чумаки ділились на раних, середних і пізних. Як чумак іде в дорогу разом з весною — то чумак „раний“; як об Ілїї — то „середний“, а як в осені перед Покровою — то „пізний“. Умовивши між собою день виправи, сходились чумаки на означенім місці — звичайно за селом на вигоні — і ту вибирали собі досвідченого отамана; відтак наступали „пробовди“, т. є. пращане з ріднею, знакомими і друзами — а наконєць виїзд в дорогу.

В нинішніх часах чумаків все менше. Нові средства комунікаційні, залізницї та пароходи відібрали їм багато зарібку — торговля пішла на зовсім інший лад.

Чумаки відрізняли ся дуже від хліборобів.

Їм було тісно в хаті та на полі, їх тягло туди, де степ широкій, де небо безкрає, де дороги предовгі.

Чумаки — се українські каравани. Збираючи ся в дорогу, треба було добре уважати, щобі не забути чою. І одїж і їду і сокиру і свєрлик треба було взяти з собою, бо там, в степу, нічого не дістанеш. А найпаче здорову худобу треба мати з собою, щобі не згїбла у дорозї, бо тоді — біда.

Як надійшла весна, чумак не міг всїдїти в хаті. Відсвяткував Великдень, розпрощав ся з родиною, пішов на кладбище помолити ся на гробіах своїх рідних, запряг воли до великих возів і виїжджає з села. За селом, під лісом збирає ся табір. Там кривні і знакоми пращають ся з ними. Неріз два-три дні стоїть такий табір і два-три дні триває пращане, аж найстарший та найбувалїйший чумак дає знак; всі клякають і молять ся. Помолїлись, поблагословїлись, ляснули батогї, закрипіли вози і табір двигнув ся з місця.

Їдуть чумаки перший день небогато. Якось мовчазно, тихо між ними. Жаль села, родичів, родини, друзів; хто знає, чи побачать ся з ними. +

Та з кождим днем скорше обертають ся колеса, гучнїйше лунають сїпви і валка все дальше та дальше посу-

ває ся в траві, в степі, назустріч весні і сонцю полудневому. Минають чумаки Україну, перейшли Гуляй-пале і Новоміргород, перейшли нові поселища — ось вже степ розлогий та веселий. Весело чумакам. Степ як море. Весняна трава так і пре ся щитиною із землі. Жайворонки високо злітає, заливаючись безконечною піснею. Весело горить ввечерами огнік з сушняку, — чумаки облягли кругом огніща та слухають, що розказує старий Касян. Як то оно колись ту жилося на сих стенах! Касян від живих людей чував ще про Запоріжців, про їх вдачу козацьку, про тодішню степову волю і як то колись на сих стенах приходилось оглядати ся і від Татарів і від лихого чоловіка. Бувало бері з собою і спис і рушницю — всього ту бувало.

Стомив ся розказуючи старий Касян, замовк.

— А ну те, хлопці, чого лежати дармо — поклікнув отаман. І затягнулась пісня широка як степ, глубока як море. Дунає по степу розголос чумацької пісні, будить малу пташину, що то примостилась під грудочкою чи корчиком. Замовк на час соловейко в терню, насторошив уха вовк-сіроманець, що нішком закрадав ся до отари — все наче здивоване слухає сєї пісні.

А чумаки співають, радіють. Он господарський син аж підріс і наче просив, як у пісні згадали волів круторогих, сівих, — его так і манить та слава чумацька! Он чумацький наймит задумав ся, загадав ся про своє бездольне житє, про своє сирітство, і думка его завидує тому чумакові, що то в пісні „сімсот волів в его оборі“. А он і Касян, старий чумацький, якось важко схилив голову на груді, згадуючи свій вік молодий, свої літа молоді, і наче заплакав по своїй молодості.

Всі мовчать, аж побачив хтось з поважніших не начне: „От так он раз було“ — і йде оповість якось пригоди з побиту чумацького, що то її вже нерідко чули, а все такі слухають, ніби щось нове, ще не чуване. Чого тут не почуєш! І про Татарів, що вола вкрали і про кацапів, що хотів порізати чумаків, і про салдатів і про те, як сіль збирають — всього тут наслухаєш ся, побачив знов пісня не перебє оповідання і не наповнить степу дуною....

Так складали ся чумацкі пісні. Нема в них нічого непотрібного, лишнього. Пісня переходить через душу богато людей, доповнює ся, або скорочує ся, поки не стане такою, що вже нічого в ній зміняти.

Як би з тих пісень зробити одну поему, то була би се епопея чумацького життя.

Е. Борисів.

41. Чернець з Києва.

З Татарських рук приймав смерть Київ.
Чого живцем огонь не вийв,
Ішло під меч, ішло в неволю.
Втік лиш оден чернець на волю.
Степом, ярм, здовж рік, лісами,
Як заяць витроплений псами,
Біг, не спиваючись на хвилю,
Аж став на галицькім Поділю,
Аж став над Стріпою-рікою.
А темна ніч над головою,
У тілі жар, на тілі рани.
Куді не зверне ся, не гляне,
Самотно, пүсто, мертво, глухо.
Не бачить зір, не чує ўхо.
Лиш у блакиті мліють зорі,
Лиш вітер з листем плаче в борі.
Заплакав же й чернець в знесилі:
„О Ти, що в найприкрійші хвили,
Ведеш усіх до Свого Сїна,
Моя Провіднице єдина,
Вкажі мету моїм дорогам,
Моїм страданям і тривогам!“
Впав на колїна, серце томить,
А сон підходить, силу ломить.
Заснув сердечний на мураві
І бачить в сні, немов на яві:
Над ним Пречїста, коло Неї
Два ангели; в руках — лелєї.
Він руку простягає в гору,
Вона край Свого Омофору

Єму дає, дає й підносить....
Аж ось і небо зємлю рбсить.
Проснувсь чернець. Глядять: поляна
Над річкою. А річка з рана
Під ясним сонцем аж палить ся.
Зирк на траву — щось в ній блищить ся.
Іде — кринічку бачить чисту,
А над кринічкою Пречисту
З малим дитяточком на лоні.
Пізнав її в сьвятій іконі.
Впав під іконою сьвятою:
„Ог тут зрівнав ся я з метою! —
Сказав — ту я молітись буду,
Щоб на всяк час для всього люду
Моя мета метою стала.
А місце, де крізь сон зарвала
Край риз сьвятих слаба десниця,
Нехай назве ся — Зарванія.“

Василь Щурат.

42. Лисічка і Журавель.

Лисічка з Журавлєм у велику пріязнь зайшли, навіть
десь покұмали ся. Ог Лисічка і кліче Журавля до себе
в гості.

— Приході, кұлицю! приході, любочку! Чим хата
богата, тим і погощу.

Іде Журавель на прошений обід, а Лисічка наваріла
кашки з молочком, розмазала тонесенько по тарілці тай
поставила перед кұмом.

— Живі ся, кұмочку, не погордуй! Самá варіла.

Журавель стук-стук дзьобом, — нічого не спіймав.
А Лисічка тимчасом ліже тай ліже кашку, аж поки самá
всєі не зіла. А коли кашки не стало, она й мовить:

— Вибачай, кұмочку, більше не маю вас чем гостити.

— Спасібі й за те, — піснім голосом промовив Жу-
равель. — А тиб, кұмонько, до мене за́втра в гості прийшла!

— Добре, кұмочку, прийду, чому не прийти, — мо-
вить Лисічка.

На другий день приходить Лисічка, а Журавель наварив м'яса, буряків, фасольки, картофельки, покрав усе те на дрібні шматочки, зложив у високе горнятко з вузкою шийкою, тай поставив на столі перед Лисічкою.

— Живи ся, кумонько! Не погордуй, люба моя, — припробує Журавель.

Нюхає Лисічка — добра страва! Встромляє голову до горнятка, не йде голова! Пробує лапкою, годі витягнути. Крутить ся Лисічка, заскакує відси й відси довкола горнятка, — нічого не порадить. А Журавель не дармує. Дзьоб дзьоб у горнятко, тай їсть собі шматочок за шматочком, поки всього не вів.

— Вибачайте, кумонько, — мовить, випорожнивши горнятко, — чим хата богата, тим і рада, а більше на сей раз не розстарав.

Розсérdила ся Лисічка, навіть не подякувала за гостину, пішла і від толї зарекла ся з Журавлем прїязни не водити.

Іван Франко.

43. На святий вечір.

Ох, як давний, давний той час здається!...

Малє хлопця, з ще меншими журбами, —

Мов нині бачу, — бігає по хаті:

То по солóмі трічи перевернесь,

То зно́ва вста́вши, витріщає́ очи

На „дїда“, що єго́ в ку́ті ставля́є

Під образом Микóли, ба́тько.

„Що се, —

Питає́ — та́ту?“

„Ді́ї, мій си́ну любий.“

„З солóми дїд? А на щож він прида́в ся,

Той дїд вам?“

„На врожа́й, на ща́сте, си́ну.“

„На ща́сте, на врожа́й,“ — говори́ть хлопець,
А ўсьмішка вже грає на лви́.

І він підводи́ть очи́ до вікóнця,

Чи не шуми́ть там вже зелéний лан,

Зелéний жи́та лан з блава́том си́ним.

Всміхну́в ся ба́тько й вийшов з ха́ти, до́брий.
А ма́ги сїном засти́ляє скрі́ню,
Паху́чим сїном і обру́сом білим,
І в свѣ́чника́х дві свѣ́чечки ставля́є.
„Васі́лечку, погля́нь з поро́га сїну!
На не́бо гля́нь, чи зорі́ вже займи́лись?“
Трас-трас дверми́....

„Вже свѣ́тять, ма́мо, свѣ́тять.“
„То й я засвѣ́чу. Кли́ч до ха́ти та́та!“
І вхо́дить ба́тько, про́сфору ви́ймає,
Всїм по черзї́ її́ підно́сить з ме́дом,
І щось гово́рить, щось весе́ле, ві́дко,
Бо ра́дий сам і дру́гі ра́ді́ ду́же.
А там, моли́тву змóвивши коро́тку,
Сіда́ють всі́ вечѣ́рати при скрі́ни.
Мале́ хло́ня й собі́ж сіда́є ти́хо
На ба́тькових ко́лінах до вечѣ́ри.
Та де є́му, пу́стїєви, всиді́ти!
Він, ла́сощів пони́павши потро́хи,
Бере́ орі́хів з ми́ски в обі́ жме́ні
І ски́ць на зе́млю! — вже в со́ломі гра́єсь
І квóкає, як з ку́рятами квóчка.
Аж у ві́кні́ щось зо́рями зася́ло.
„Верте́п! Верте́п!“ І вже на ла́вці́ хло́пець.
Вже ру́ченьками о варца́би спѣ́р ся,
А óчи, óчи з ра́дости аж ска́чуть, —
Уста́ж ні па́ри, з ра́дости ні́міють.
І слуха́є він, — ко́лядують хло́пці,
Та́кі як він, та ті́льки тро́шки більші́.
І слуха́є він, хоч не зна́є, що се
Онї́ сьпіва́ють. Та є́му так лю́бо,
Так лю́бо, на́че він-той ца́р в коро́ні,
Що у верте́пі́ кле́єний з папе́ру.
А як він ра́до ви́біга́є з ха́ти,
Щоб ви́нести ко́лядника́м запла́ту!
Як сму́тно, ту́жно ди́вить ся за ні́ми!
Мабу́ть се в не́го був є́диний сму́ток,
Бо дру́гого не знав тоді́ хлопчи́на.
І він, верну́вши в ха́ту, на ослóні
Сів у заду́мі....

„Мáмо, що ті хлопці
Сьпівáли?“

Мáти глáнула на бáтька,
І глáнула на сiна свóго лüбо:
„Колядувáли, сiну,“ — кáже. — „Нiнi
Христóс родив ся, днесь вродiлась Бóзя.
Всi лüди нiнi тiшать ся, сьпiвáють,
Веселi всi...“

„А щож то? Бóзя, мáмо,
Що рóку рóдить ся такá малéнька?“
„Нi, сiну, Бóзя в небi, Бóзя вiчна.
Людiй, нi сьвiта не було тодi ще.
Як Бóзя в небi вже була... Раз тiльки, —
А се давнó давнó було, — та Бóзя
Дитиною зiйшла на зéмлю з неба,
Рослá i знов пiшлá до неба вiдси.“
„Чогóж се, мáмо, Бóзя йшлá на зéмлю?
Хибáж там в небi зле було iй жити?“
„Нi, сiну, в небi дýже-дýже iáрно...
А Бóзi лиш людiй на сьвiтi жалé
Зробiло ся, що лüди тi в незгóдi
Жилi з собóю, в темнотi, без прáвди.
Щоб iх до прáвди знóва навернýти,
Щоб згóду, мир, лüбóв на сьвiт принéсти,
Щоб iх добрý навчiти, Бóзя з неба
Зiйшлá й жилá ту мiж лüдьми, як лüди...“

Звялiв хлопчiнi сон повiки, в мáми
Заснýв спокiйно — тiхо на колiнах,
А тóго, що сю нiч малóму снiлось,
Не бáчив старший вже потiм нiкóли....

Василь Щурат.

Дк.

44 Йордан у Львовi.

Мiж усiми сьвятами рýскої цéркви обхiд Йордану є однiм iз найвеличнiйших. Осьвячене водi в рiках та криницях, на пáмятку хрещеня Iесуса в рiцi Йорданi з давен-давна обходiли на Рýси сьвято́чно, мабýть такóж i на ту пáмятку, що й рýський нáрид за часiв Володимiра Ве-

лікого хрестів ся таким самим способом у водах Дніпра. На сю пам'ятку в деяких сторонах нашого краю ще й доси по освяченню воді на Йордан люди всакають у воду. Йорданський воді приписують чудесну, оживляючу силу; нею окроплюють люди все своє обійстє, всі будинки а особливо худобу та садї; на ній замішеним рідким тістом пішуть хресті на дверех і на стїнах хат, щоб охоронити їх від нечистої сили.

У Львові Йордан є прázником загальним, не тільки для самих Русинів. Освяченє воді відбуває ся тут при величезнім здвізі на́рода на рінку, в міській криниці. Під проводом митрополїга, церковних достойників руских і численного низшого духовенства, а також при участи духовенства латинського і вірменського, війська і військових та свїтських властей, іде величний похід церковний із Успенської цєркви після торжественного богослужєня на рїнок. Рїнок заповняє ся наро́дом святочно при́браним. Серед гомону дзвонів із усіх цєркв і костелів, на перемїну із звуками му́зики військової, що супроводжає похід, лунає проймаючий сьпів церковної відпра́ви. По відчитаню євангєлія і по піднесєню митрополїтом многолітства Цїсарєви, віддає устáвлене військо вістрілами сáльви. Вода́ освячена — і митрополїт з духовенством, обходячі довкóла рїнок серед гомону церковних пісєнь і му́зики військової, окроплює нею вірних. Всі присутні спїша́ть набрати собі св'яченої воді у збанкі та флашочки, несуть її до до́му, ділять ся нею з усіма домашніми і окроплюють свої помєшканя.

З вла́стний свїтських на тім обході звича́йно буває намісник, бувають найви́сші достойники, буває рада мі́ска в празні́чних стрѣях і ве́ї поступа́ють в по́ході за митрополїтом. Око́ло полудня кінчи́ть ся сей велича́вий обряд.

(З читанки для шкіл ви́дїлових.)

45. Пєрша стрі́ча Русинів з Татарами

З початку́ трина́йцятого столі́тя скої́ло ся вели́ке лі́хо на Русі. Від схóлу со́нця, далє́ко від рік Дóну і Во́лги, зпóза вели́кого óзера Каспійского прийшла́ на Русь вели́ка брда. О́на на́лєгала нєна́дїйно і вкри́ла Русь, як саранча́,

що нищить ліси, поля і луги. Ішла она, як пожега: па-
лила, руйнувала, вирізувала людей до останнього чоловіка.
топтала дітей кіньми і лишала за собою тільки кров, трупи
і руїну. Вся Русь була сполókана кров'ю, посипана білоєм
і засіяна людськими кістками. Нарід утікав в ліси та крив
ся в печерах, думаючи, що сам Бог випустив з пекла таку
страшну погань на кару людям за гріхи.

Були то Татари. Жили они в Азії і займали там
дуже простори степи на полудне від Сибіру.

Полівці і Печеніги над Дном були тільки кінчиком
тої великої татарської орди.

Татари зовсім з лиця не похóжі на Русинів, ні на
Німців, ні на Французів. Лице у них широке, темно жовте,
ніс короткий, приплéсканий, рот малéнький, очі далеко від
себе розсунені та такі вузéнькі, як о́сокою прорізані, зріст
рідкий, кістки під очима дуже вистаючі. Рóстом Татари
не великі і не високі, але знаменито їздили на коні. Влáчі
они веселої, говірливої, охóчі до сьпівів, довго видержу-
вали голод і спраготу та страшенно любили воювати. Між
своїми чесні, для чужих страшні і без милосердя.

Татари не любили орати і сіяти, тільки на своїх ши-
роких степах розводили нечисліму силу товару і перега-
няли єго з місця на місце. За товаром і самі ішли з сво-
їми родинами. Не мали ні міст, ні сіл, лиш літом і зимою
жили в шатрах, зроблених з галúзя, всгрóбленого в зéмлю
і злúченого в горі до кúпи.

Серед шатра розкладали огонь і варили при нїм їсти,
гріли ся та говорили. Їли они всяке м'ясо, навіть здохля-
тину, та пили куміс т. є кобиляче молоко, підправлене
дріжджами. Ним можна було навіть упити ся.

Татари були дуже нехáрні. Надівши раз яку одéжу,
не скидали її з себе так довго, поки не розлізла ся на
хребті. Вірували они в одного Бóга, але кланяли ся сонцю
і небу і дуже поважали огонь. Чужу віру они шанували
і не вбивали сьвящеників.

З давніх давén Татари жили невеличкими ордами
і кожда орда мала свого хана.

Рóку 1154 по Хр. в одній невеличкій орді, аж там,
де витікає з гір рíка Амур, на границі Сибіру, настав
ханом Тémучін. Він був дуже високий на зріст, мав велику

бороду, дуже широкій лоб, не був похорий на Татарина, але був такий лютий, що варив своїх ворогів в кітлах. Кажуть, що до него прийшов раз ворожбит і сказав ему, що він завоює весь світ. Темучін увірив і задумав стати великим ханом, або по татарски Чингіс ханом.

Наперед підбив він деякі невеличкі татарські орди, потім завоював Хіни а вкінці турецьке ханство Бухару. Тенер він справді став Чингіс ханом, бо володів над найбільшою державою в світі. З Бухари вислав він двох своїх найсміливіших вождів на підбій земель коло Каспійського озера. Оні перейшли через високі кавказькі гори і напали на Половців. Двох половецьких ханів погинуло а третій, Котян, втік до свого зятя, галицького князя Мстислава Удачного. Котян просив у Мстислава помічи, говорячи:

„Нині Татари забрали нашу землю а завтра заберуть вашу, коли не заратуюте нас.“

Мстислав галицький був тоді наймудрішим князем на Русі і він володів над всіми князями, ніби який великий князь. Він розіслав зараз писма по усіх князях і скликав їх на раду до Києва.

Приїхав другий Мстислав з Чернігова і третій такий київський та Данило волинський, син Романів. Князі рішили не дожидати, поки Татари нападуть на них, лиш виступити в похід проти Татарів.

В цвітні р. 1224 почали збирати ся князі з військом на острів Варяжий, на Дніпрі, коло того місця, де впадає до него річка Хортиця. Весь Дніпро був вкритий човнами. Кіло Заруба стрігали князів татарські посли і сказали їм: „Ми чули, що ви ідете на нас; ми не зачіпали вас, лиш Половців, котрі і вам також дуже нашкодили.“

Князі не дали їм віри, бо Половці говорили їм, що Татари так само і їх піддурили.

Кіло Олешок стрінули їх другі посли від Татарів і знов просили міра. Князі відірвали їх з нічим.

За Дніпром стрінули ся Русини з першими полками татарськими. Мстислав Удачний розбив їх і розігнав. І другі татарів так само Русини побідили. По вісьмох днях походу дійшли князі до ріки Калки, що паде до Дону а разом з ним до Дону. Мстислав Удачний разом з молодим князем

перейшов Кáлку і не дожидаючи ся рéшти вíйська, запус́тів ся в степі.

Пéред ним, як би з землі віросла страшна́ татарська брда. Мстисла́в ќинув ся на Татар, разо́м з Дани́лом і з князе́м Олегом ќурским. Ду́же до́бре оні́ б́или ся, áле видя́чи страше́нну перева́гу Татар, верну́ли ся за Кáлку. В тій б́итві ранéно Дани́ла в гру́ди.

Тимчасо́м наспі́ли інші́ князі́, вíйська злучи́ли ся і знов перейшли́ Кáлку.

Наперéд висунено́ Поло́вців. Але оні́ не ві́держали на́віть пе́ршого татарского́ уда́ру, пода́ли ся і ќинули ся вті́кати крі́зь ру́ські по́лки. Тата́ри за ними́. Наста́ла страшна́ мету́шня і риза́нина. Не бу́ло іншо́ї ра́ди, лиш вті́кати.

Ті́льки князь ќі́ївський Мстисла́в з свої́м зя́тем Андре́єм та з князе́м Олекса́ндром не вте́кли.

Оні́ заня́ли ста́новище на горб́ку над рі́кою, укрі́пили єго́, обгоро́дили ко́лами і обкопа́ли рово́м та відбива́ли ся від Тата́р три дні́ і три но́чи.

Тата́ри ві́діли, що не го́дні та́ким завзя́тим борця́м да́ти ра́ди і то́му поча́ли їх підду́рювати. Пі́слали яко́гось чоло́віка, Плоскі́ню, котри́й присяга́в і ці́лува́в хрест, що Тата́ри ві́пустять їх на во́лю, щобі́ оні́ ті́льки зда́ли ся.

Князі́ послуха́ли і ви́йшли з крі́пости. Тоді́ Тата́ри ќинули ся на них, повяза́ли їх а вíйско ві́різали. Пор́язаних князі́в покла́ли на зе́млю, на них положи́ли до́шки і на ті́м живі́м по́мості зроби́ли собі́ пир. Розу́міє ся, князі́ згі́нули страшно́ю сме́ртю.

Поті́м Тата́ри гна́ли ся за ті́ми князя́ми, що вте́кли з побо́євища аж до само́го Дні́пра. Ді́гнали́ їх і побі́ли. Одéн Мстисла́в Уда́чний і молоді́й Дани́ло верну́ли щаслі́во до Га́лича.

Вели́кий страх упав на Русь. Ні́хто́ не знав, що то за стра́шний на́рід при́йшов з Ази́ї і чо́го він хо́че. Всі́ говори́ли, що той на́рід на́віть не похо́жий на лю́дй і що сам Бог пі́слав єго́ лю́дям на ка́ру. Тимчасо́м Тата́ри поверну́ли наза́д до сво́го Чінгіс-ха́на в Ази́ю і до́вго не бу́ло про них ні́якої чу́тки.

(За Іваном Нечуем.)

46. Турецкий набіг.

Бучач, Будзівнів і Підгайці
 Спалили Турки і Ногайці.
 Під Зарванцею до нині
 В Поліссях лежить в руїні
 Старезний замок, що про лихо
 Лиш з бурянами шепче тихо.
 Сказав би він, колиб мав мову,
 Про давнину і людям слово,
 Про ріки крові, про пожари,
 Про те, як і его Татарі
 Палили, взявши Зарванцю;
 Як в лісі віднайшли каплицю.
 Сказав би замок, але годі!
 Є вість глуха про те в народі,
 Як із каплиці Божо Мати
 Звертала кулі на армати,
 Звертала кулі на рушніці;
 Як невір втік зпід Зарваніці,
 Що вже займила ся пожаром;
 Як знова сідував ся даром
 Від замку до каплиці влізти;
 Як та сховала ся без вісти
 В підземні пропасти безслідні;
 Як мерли з страху негідні;
 Як Мати Божо у каплиці
 Явилась знова в Зарваніці.

Василь Шурат.

47. Килими і коверці.

В східній Галичині в Збаражі, Тбоках, Залізнях, а дальше в Кутах, Косові, Жабю вироблюють ткачі вовняні, тривкі тканини, на котрих на барвних дні виткані різнобарвні узори; є то килими, дивани і коверці.

Тканини ті служать до всілякого ужитку. Великими диванами застеляють помости в комнатах, меншими і вузшими килимами вкривають ліжка або завішують їх на стінах, а ще менші служать до вкривання столів і лав. Часто

відимо килими і в церквах, де їх уживають до вкрівляння ступнів вітара, або лавок і стільців призначених для знатніших гостей. Всі ті роди килимів суть однак тільки предметом збитку, щоденно їх не уживають, звичайно переходять старанно і уживають лише від свята або при яких-небудь святочних нагодах.

Килими вирабляють ткачі, килимкарі на звичайних ткацьких варстатах. На вузьких варстатах роблять вузькі килимки і зшивають їх в дебе, на ширших варстатах роблять однак килими 2 m і більше широкі.

Хто хоче мати килими, той старає ся о грубі нитки на основу, пряде овечу вовну на ткане, дає її красити і несе готову пряжу до килимкаря. Готову вовняну пряжу красять звичайно жінки, котрих називають красійками, декуди однак і самі ткачі красять готову пряжу. До крашення вовняної пряжі уживають красійки звичайно красок ростинних, що їх самі приладжують; краски ті суть тривкіші і лагідніші від купних і нетривких, анілінowych. До крашення вовняної пряжі на килими уживають найбільше красок: червоної, голубої (синьої), зеленої, жовтої і чорної а рідше коли уживають краски бронзової і оріхової. Красійки вміють приладжувати ті всі краски в великій кількості відтінки, що опісля зіставлені у збори, справляють приємне вражіння.

Коли килимкар дістане готові нитки на основу і закрашену пряжу вовняну на ткане, тоді, по згоді що до заплаці, починає свою роботу. З ниток конічних або льняних, а рідко коли вовняних, натягає на варстаті основу, а по основі переплітаючи нитки закрашеної вовняної пряжі, човником або пальцями виготовляє зористе ткане. Робота килимкаря на варстаті дасть ся порівняти з горбдженем плота. Як горбдимо пліт, то вбиваємо в землю коли, що стають ся підставою плота; на колах, яко на підставі, переплітаємо на переміну пруте — і так повстає плетінка. Саме так робить і килимкар: він плетє на нитках основі, котрі подабають на коли у плеті, закрашеними вовняними нитками ткане, на обидва бoki однаке. А коли горбдимо пліт, то побиваємо плетінку, щобі була густа і тісна; так само і килимкар побиває тканину, щобі она вийшла густа, рівна і міцна, та щобі ткане закрило цілковито основу. Як би

килимкар на нитках основи переплітав тільки однобарвні нитки ткани, то вийшов би зпід рук его килим однобарвний, похожий на однобарвне сукно. Щоби ту однобарвність змінити, килимкар вирабляє на однобарвним дні різні взори. Взори ті вирабляє килимкар в той спосіб, що переплітає різно-крашеними нитками лишé стільки ниток основи і на так великім місці, як взір вимагає, а решту поповнює однобарвною ниткою дна.

Взори, які килимкар вирабляє на килимі, плетé він або з пам'яті, або відрабляє з рисунку або і з другого килима. Взори ті мають великі назви, як: перехрестики, рожкиці, бараначі рижки, беззаконечники, жолідці і т. і.

Взори суть або геометричні, або беруть мотиви зі світа рослинного, а ніколи не видно у тих взорах мотивів зі світа звіринного. Розклад орнаменту в цілости на килимах буває різний, звичайно середня смуга орнаменту буває ширша і богатша, а по боках сёй середньої смуги ідуть смуги вузші, скромнійше оздоблені; іноді такі вузкі смуги обнимають головний орнамент з усіх боків, неначе широка рама, а на середині розбложені правильні фігури геометричні або рослинні. Краски взорів орнаменту суть на килимах майже завжди відповідно дібрані і відповідно розбложені, так що дуже часто бачимо правдиву гармонію — в доборі і розкладі красок.

Килимки в давніх часах на Русі були далéко більше в ужитю, як нині, а промисл той був широко розповсюднений і цвив дуже гарно. — Недавно тому він дуже був підупав і мало що зовсім не пропав, бо збіднілий нарід не відчував потреби уживати тої дорогіи оздобы. Але знайшли ся люди, маючи і вчені, що подвігли сю важну галузь промислу руского. Граф Володимир Дідушицкий, заможний польский пан, зачав перший збирати килими і звернув увагу цілого майже світа на ті виробы; за его приміром пішли і другі і тим запевнили бідним нашим килимкарям відбут серед маючих людей не тільки в краю, але і поза его границями. За графом Дідушицким пішов Русин Володислав Федорович, властитель маєтку Вікна на Поділю. Не щадячи труду і коштів збирав окази старих килимів, а пізнавши їх техніку, рішив ся заложити в своїй маєтності Вікні школу килимкарську. Федорович оснував свою школу

для піддѣржаня і оживленя стародавньої галузи так характеристичного домового промислу, а в школі вчать ся ученики килимкарства на те тільки, щобі по скінченню школи могли провадити се ремесло як самостійні і всесторонно з ділом обізнані майстрі. Школа тота розвиває ся дуже гарно, і вирабляє пошуківані килими, що відзначають ся добірними узорами і красним та тривалим виробом.

(І. Ф. — М. К.)

48. Ой дібрóво.

Ой дібрóво, тёмний гаю!
Тебѣ одягає
Тричи на рік.... Богáтого
Собі бáтька маєш.
Раз укріє тебѣ рясно
Зеленим покрóвом,
Аж сам собі дивуєть ся
На свою дібрóву.

Надивівшись на дóненьку
Любу, молодю,
Візьмѣ її тай огóрне
В рíзу золотю,
І сповіє дорогою
Білою габóю,
Тай спать ляже, втомівши ся
Турбóю такою.

Тарас Шевченко.

49. Завязки Козáччини.

У ті часі, на які припадають перші початки Козáччини, була Україна під панóванем Литóвців. Литóвці уважали зéмлю державною власністю. Онi дiлили її на пайки і роздавали охóчим лю́дям, котрі за одну́ таку пайку мусіли давати одного чоловіка до війська литóвського князя. Найохотнiйше брали лю́ди пайки там, де було богáто ліса і води, бо в ту пору жили онi гóловно з ловéцтва і риболовства, а про рілю́ дбали не богáто. Чéрез те великі простори плодючої зéмлі лежали обло́гом. Нiхтó не хотiв на них поселяти ся ще й то́му, що в ті часі набiгали Татари і грабили увесь добуток.)

Отже литóвські урядники взяли ся на спóсіб. Онi роздавали зéмлю не поодиноким лю́дям, але цiлим громадам. Громади мали лиш обовязок доставити за се узброєного війська, впрóчим урядники не мiшали ся до їх домашнього і громадського житя́. Таки́м чи́ном вiтворили ся на схiдних і полудневих степах України громади, що відмiнно від

інших, мали свою власну управу. І тут імовірно треба шукати початків Козаччини.

Перші згадки про козаків подібуємо під кінець XV. ст. перший раз в р. 1481.

Зразу могли козаки боронити лиш своїх земель і селитьб перед татарськими набігами, та незабавки намножило ся їх тільки, що оні не переставали на власній обороні але й відплачували ся Татара́м на́падами за на́пади.

Коли число козаків тріхи змогло ся, стали оні боронити не лиш своїх осель, але також „уходів“, т. є. місць полбжених подальше, де оні полжували на звіврів, ловили рибу і т. і. В таких уходах було найнебезпечнійше, бо там забігали дуже часто Татари. Аби́ мати якусь охорону, козаки вибудували на однім із дніпрових острівів твердиню. Се є початок Запоріжської Січі.⁴

Зпід литовської зверхности перейшла українська земля до Польщі.

Польський король Стефан Баторий наймів козаків до себе на військову службу. Козаків зареєстровано в шість полків по 1000 чоловіка в ко́ждім. Проте реєстрових козаків було тільки 6000. В самій річї було коза́цтва далеко більше, а ще е́го число постійно прибільшувало ся.

Невдоволені з підданьства селяни втікали на полу́днєву Україну. Козаки прийма́ли таких утікачів дуже радо. Крім селян осідала на коза́цкій території ще дрібна́, безземельна шляхта, котра́ не́раз хорони́ла ся туди́ з обави перед ка́рами за про́ступки. Козаки прийма́ли і їх. Та́ким чи́ном число́ насе́лення на коза́цких о́блаетях вино́сило неба́вом по́верх пів міліона.

50. На Цареград!

Чорна хмара зза Лиману
Небо, сонце криє.
Сине море, звирюкою
То стогне, то віє,
Дніпра́ гірло затопило.
„А ну́те, хлопята,
На байдаки! Море грає,
Ходім погуляти!“

Вісипали Запоріжці,
Лиман човни вкрили.
„Граї же, море!“ заспівали,
Запінїлись хвилі.
Кругом хвилі, як ті гори:
Ні землі, ні неба.
Серце мліє, а козакам
Того́ тільки й треба.

Пливуть собі та сьпівають,
Рибалка літає,
А попереду отаман
Ведє, куді знає.
Похожає вздовж байдака,
Гасне люлька в роті;
Поглядає сюди, туди —
Де-то буть робітї?
Закрутивши чорні ўси,
За ўхо чуприну,
Підняв шапку; — човни стали.
„Нехай ворог гине!
Не в Синіопу, отамани,

Панове молодці,
А у Царград, до султана,
Поїдемо в гості!“
— „Добре, батьку отамане!“
Кругом заревіло.
„Спасибіг вам!“

Надів шапку.

Знову закипіло
Сине море; вздовж байдака
Знову похожає
Пан отаман, та на хвілю
Мовчки поглядає.

Тарас Шевченко.

51. Устрій Козаччини.

Крім козаків на Січі, було багато таких, що жили в полках, розкинутих по цілій Україні.

Число полків не завжди було однакове. За польского уряду було їх звичайно 6; часами тільки утворював ся ще сьмий або й осьмий. В пізнійших часах полків намножило ся далеко більше; в часах Хмельницького було їх 20, нерідко до 30, але деякі з них знова зникали. Нарешті устанавлено постійне число 20 полків. З того 10 було на правім березі Дніпра, отже на правобережній, а 10 на лівім березі або на лівобережній Україні. Кожий полк мав свою особну назву. Ішла она звичайно від території або від того міста, яке полк займав. Були протє полки: чигиринський, черкаський, корсунський та інші на правобережній Україні, а переславський, київський і т. д. на лівобережній.

Над усіма полками найстарший був „гетьман війська Запорьского“, котрого вибирала рада козацка. З когь складала ся та рада, на якій рішали ся найважніші справи, ми не знаємо. Бували ради тройки: Одна рада старшин збирала ся із усіх старшин, починаючи з сотників. Ся рада обирала гетьмана, потім проголошувала вибір козакам, які мусіли сей вибір приймати. Іншим разом обирала гетьмана козацка рада, на яку збирали ся всі, що належали до

козацького стану. Нарешті була ще т. зв. чорна рада, на яку приходили в дуже великім числі люди усяких станів — і козаки і міщани і мужики. Жадна з тих трох рад не мала установленого терміну; кожда збирала ся на потребу, або на змову і кожда з них мала однакову силу. Обравши гетьмана, звертала ся рада до уряду о потвердженні вибору. До половини XVII. ст. гетьмана затверджував польський уряд, згідно король, посилаючи ему бунчук, булаву, хоругви і літаври. Після Хмельницького затверджував вже гетьмана уряд російський, який, так само як і польський, посилав гетьманови его відзнаки.

Так вибраний і затверджений гетьман був зверхником над війском, судією і управителем краю. Сама назва „гетьман війська Запорозького“ показує, що гетьман був в першій мірі головним вождом війська. Свої накази що-до заряду краєм висловлював гетьман в письмах званих універсалами, які видавала гетьманська канцелярія з підписом гетьмана і військовою печаткою, на котрій був віритий на зеленім тлі козак з стрільбою на плечах. До гетьмана належало також право роздавати землі і збирати податки. Гетьман, як і уся козацька старшина, не pobирав пенсії, але мав назначені маєтності земні. Такими маєтностями на правобережній Україні було староство чигиринське і містечко Обухів з околицею; в лівобережній Україні був Гадяч з округом і велика громада шептаківська.

Гетьмана окружало досить велике число урядників т. зв. генеральна старшина. Першим по гетьмані був генеральний обозний, котрого можна би порівнати з нинішнім найстаршим енералом т. є. шефом штабу. Другим з ряду був генеральний писар, начальник генеральної канцелярії; через его руки переходили всі найважливіші державні акти. За писарем ідуть генеральні судні, яких було вже двох. Оні становили найвишу судову інстанцію і проти їх рішення не було відклику. Далі в склад генеральної старшини входили генеральні осауди, які не мали ближше означених чинностей, а були ніби головними урядниками, котрим гетьман давав свої поручення. Ще були два урядники, що мали право засідати в генеральній раді, а се — генеральний хорунжий і генеральний бунчучний. Обидва ці уряди були

лиш церемоніальні: хорунжий носив війскову хоругву, а бунчучний гетьманський бунчук.

Козацке військо, як вже було сказано, складалося з полків. Не треба думати, що козацький полк виглядав так само як нинішній, що се було приміром 1000 людей таких жовнірів як тепер. Тодішній полк се був радше округ, ніби наше староство, в якім жили люди війскові і не війскові. На чолі полку стояв полковник, а докбля него, так як при гетьмані, громадила ся полкова старшина, тріхи, правда, менша числом, але так само уладжена. Ся полкова старшина складала ся: з полкового обозного, писаря, судії, осаула та хорунжого.

Кождий полк ділив ся на сотні. Деякі сотні могли виставити по кілька тисяч козаків. Полки мали звичайно 10—12 сотень, часами більше, нерідко до 24. В сотні був старшиною сотник, а побіч него групувала ся сотенна старшина, так само уладжена як генеральна або полкова, отже сотенний писар, сотенний осаул і т. д. Поодинокими селами сотні управляли особні урядники — курінні атамани.

52. Чорна ріля.

Чорна ріля забрана
І кұлями засїяна,
Білим тілом зволбчена,
І кровню сполбчена.
Лежить вояк на купині,
Навкрів очи китайкою,
Китайкою червоною.
Ані трўни, ані ями,
Ані батька, ані мами,
Ані кому задзвонїти,
Ані кому затужити!
Дзвонять коні копитами,
А воякі острогами.
Летить ворон з чужїх сторон

На могїлі усїдає,
Очи єму випиває....
Ходить мати гукуючи,
Сїна свого питаючи;
— Ой, я твого сїна знаю,
Бо я з него пояс маю! —
— Скажи менї, ворон милий,
Чи мій синок єще білий,
Чи ще бченьки ясненькі,
Та чи уста румяненькі? —
— Вже єго уста синенькі,
Єго личко вже чорненьке,
Я на личко присїдаю,
З лоба очи вибираю!...

(Пісня народна.)

53. На Січ!

Не довго гостювали молоді сині полковника Бұльби в родиннім домі. Нині оні вернули з Києва, де учили ся в академії, а завтра мали з батьком їхати на Січ.

Старий Бұльба тішив ся задалегідь думкою, як він явить ся з двома своїми синами на Січи і скаже: „От, подивіть ся, якіх молодців привів я до вас!“

Бідна мати рада була надивити ся на синів та налюбувати ся ними, але не сміла нічого казати, бо полковник Бұльба був страшно впертий. Ковтаючи слези ладила она одяг і біле для синів і для мужа в дорогу.

А Бұльба вештав ся по обійсті, вибирав коний і збрую та давав всілякі прикази. Осавулови Товкатєви передав свою власть над полком і наказав ставити ся з війском на кождий зазов. Вибрав також і слуг, що мали разом з ним їхати в дорогу. Не забув він нічого; навіть коний казав напоїти і дати їм грубозернистої пшениці. А по вечері відозвав ся до синів:

— „Ну, діти! Пора нам спати. Завтра будемо робити, що Бог дасть. Тільки не стелі нам, мати, постелі, бо ми будемо спати на дворі, по козацьки!“

Він розвернув ся на ківрі, накрив ся баграницею і скоро став хропіти.

За ним пішли сині і весь двір.

Тільки бідна мати не спала. Она приклікла в головах своїх дорогих синів, розчесувала грєбенем їх розбұрхані кучері і зрұшувала слюзами.

Она з жаром, з слезами, як степова чайка, припадала до своїх синів. Тих синів, тих її любих синів беруть від неї, — беруть на те, щоб їх не побачила ніколи! Хто знає, може в першій битві Татарин зрубав їм голову і она не знати ме, де лежать їх покинуті тіла. Розкляє їх хижа птаха а она за кожду каплю їх крұви віддала би себе цілу.

Ридючи дивила ся їм в очи а всемогучий сон починав склеювати її повіки.

Так просиділа до рана і в душі бажала, щобі ніч протяглась, як найдовше.

Аж ось від степу пронесло ся звінке іржане жеребця; червоні смуги блиснули на небі; Бұльба втворив очи.

— Ну, хлопці, гді спати! — гукав зриваючи ся на рівні ноги. — Пора, пора! Напувайте коні! А де мати? Скорше готов нам їсти: дорога лежить велика!

Бідна полковниця, втративши останню надію, поплелась в хату.

Заки подала сніданок, Бұльба виніс для синів новий бдяг.

Онi в мить перемiнили ся з бурсакiв в козакiв. Замiсць давнiх, заболочених чобiт на них явили ся червонi сап'янцi з сiбнiми пiдкiвками, козацький жупан, рожевої крaски прикрив iх стрункi поcтати, кyти турецькi пiстолети були застрiбленi за пояс, шабля побренькувала по ногах.

Бідна мати! Скоро побачила їх і слова не могла промовити, тільки сльози капали з її очей.

— Ну, сини, нічого гаяти ся! — заговорив вкінці Бұльба. — Тепер по звичаю християнському, треба перед дорогою всім присісти.

Всі сіли з повагою. ✕

— Тепер благослові, мати, своїх дітей! — сказав Бұльба. — Моли Бoga, щоб онi воювали хоробро, боронили все лицарської чести, щоб стояли за віру Христову, а нi... так нехай радше пропадуть! Приступіть, діти, до матері: матеріна молитва і на воді і на землі спасає!

Мати обіймила їх, виймила дві невеличкі ікони і наділа їм ридіючи на шию.

— Нехай вас заступить... Мати Божа... Не забувайте, синкі, матері свої... подайте хоч вісточку про себе...

Дальше не могла говорити.

— Ну, підём, діти! — сказав Бұльба.

Під хатою стояли осідлані коні. Бұльба скочив на свого Чорта, що бішено стряс ся, почувши на собі вагу двайцяти пудів.

Коли мати побачила, що вже і сини її сіли на коні, кинула ся до молодшого і припала до його стремён. Два крiпкi козакi взяли її і занесли обережно в хату. Та коли батько з синами виїхали за ворота, она з бистротою дiкої кози вибiгла з хати, здержала коні і обіймила одного з синів з якоюсь божевільною, безпам'ятною горячкою...

Молоді козакі їхали сумно, на силу здержуючи сльози. Батько був теж тріхи не свій.

День був сірий; зéлень поліскувала ярко; пта́хи ще-
бетали́ якось в сумі́ш, недола́дно.

Молоді коза́кі, про́їхавши ку́сень, огля́нули ся. Ху́тір
їх на́че запа́в ся в зе́млю, тільки два димарі сторча́ли
і верхі́ дерев колиха́ли ся над виднокру́гом.

От вже лиш жураве́ль над колоді́зем самотно сторчи́ть
під не́бом; вже рівни́на, яку про́їхали, вида́є ся горобу́
і все собо́ю заступа́є.

Проща́йте дитя́чі літа́, ігри, і все, і все!

(З Гоголя.)

54. Молі́тва коза́ків в нево́лі.

Ой не́ма, не́ма ні ві́тру, ні хви́лі
Із на́шої Украї́ни!

Чи там ра́ду ра́дять, як на Ту́рка ста́ти,
Не чу́ємо на чужині́.

Ой пові́й, пові́й ві́тре, че́рез мо́ре
Та з Вели́кого Лу́гу,
Суші́ наші́ слё́зи, заглу́ші кайдáни,
Розві́й на́шу ту́гу!

Ой загра́й, загра́й, синёсенъке мо́ре,
Та під ті́ми байдака́ми,
Що пливу́ть коза́кі, тільки мрі́ють ша́пки,
Та на сей бі́к за на́ми!

Ой Бо́же наш, Бо́же! хоч і не за на́ми,
Неси́ Ти їх з Украї́ни;
Почу́ємо сла́ву, коза́цкую сла́ву,
Почу́ємо — та́й загі́нем!

(З „Гамалії“ Т. Шевченка.)

55. Степа́ми.

Всі́ три їзди́ їхали мо́вчки. Старі́й Тара́с дума́в. Пе́-
ред ним ставáла е́го мо́лодість, е́го мину́лі літа́, по які́х
все пла́че коза́к, бажа́ючи, щоб ці́ле жите́ було́ мо́лодістю.
Він дума́в, ко́го зустрине́ на Сі́чи з давні́х своїх то́вари-

шів. Вичислював, хто вже помер, хто ще в живих і сїда голова єго тужно похилила ся. Єго сини їхали також мовчки та у них були інші думки.

А тимчасом степ вже давно взяв їх в свої зелені обійми. Висока трава зі всіх боків скрила їх і лиш високі, козачі шапки маяли понад нею.

— Го-го-го! щож ви, хлопці, так притїхли? — озвав ся вкінці Бўльба. — Їдемо як черці. Нїмо люльки в зуби, а коня в боки, та помчимо ся так, щоб і птаха нас не настигла!

І козакі, нагнувши ся над кінями, пропали в траві. Вже і чорних шапок не мож було добачити.

на Сбнцє віринуло давно на прочищене небо і своїм темним промінем засїпало степ. Що було смутного на душі в козаків, геть відпало. Серця в них як птах стрепенулись.

А степ, де далі, тим кращий ставав. Тоді цілий простір аж до самого Чорного моря, був одною зеленою пустинею. Ніколи плуг не проходив туди. Ніщо в природі не могло бути краще. Цілий верх землі видавав ся зелено-золотим океаном, уквітчаним мільонами квітів. Ту синів голубий блават, там вискакував жовтий дрок своєю пірамідальною голівкою. Біла кашка пестрила своїми парасолькуватими шапками і занесений, Бог знає відки, колос пшениці дозрівав в гущавині. Дблом шнїряли куропати, витягнувши шії.

Повітре було наповнене тисячу різних голосів. В небі непорушно стояли яструби, вліпивши свої очі в траву. Крик диких гусей лунав під хмарами. З трави піднімала ся чайка і мірно махаючи крилами розкішно кувала ся в синіх філях повітря. А там пропала в виживі і лиш мріє одною чорною точкою; а там перевернула ся крилами і блиснула до сонця... Ліхо вас побері, степі, які ви красні!...

Наші пўтники задержували ся лиш на кілька хвиль — пообідати, при чім віддїл з десяти козаків, що їхав разом з ними, зсїдав з коний, відвїзував дерев'яні барилки з горівкою і тїкви, уживані замість посуди.

Їли тільки хлїб з салом, або коржі і пїли тільки по одній чарці, щобі покріпити ся, бо Тарас Бўльба не позволяв ніколи напивати ся в дорозі. Так їхали до самого

вечера. Вечером цілий степ ставав зовсім не той: він на хвилю попадав в обійми останнього, яркого блиску сонця а потім поступово темнів. Мгли піднімалися густіше.

Кожда квітка, кожда травка дихала запахом і цілий степ повний був пахощів.

На небі з рідка білили легкі і прозорі облаки а свіжий вітрець ледви колихав са на вершинках трав. Вся музика, яка пригравала за дня, втихала, а її заступала інша. Пістрі суслики вилазили з своїх нор, ставали на задні лапки і висвістували на цілий степ. Коники цвірінькали. З самотніх озер розливав ся, як срібло, крик лебедя.

Путники, задержавшись серед піль, вибирали місце на нічліг. Кладли огонь і ставили на нім казан, в якому варили куліш. Пара виходила і стелила ся в повітря. Повечерявши, козаки клали ся спати. Вони розкладали ся на свитках. На них прямо гляділи нічні зорі. Вони чули своїм ухом весь незчислимий світ насікомих: все їх цвіріньканє, свістанє і пострікування розлягало ся дзвінко серед ночі і було мов казкою для дрімучого уха.

Так їхали вони без ніяких пригод. Один лиш раз Більба показав синам маленьку точку, що чорніла в далекій траві і сказав: — Адить, сини, он скаже Татарин!

Маленька голівка з вусами звернула на них свої вузенькі очі, понюхала повітря як гонча собака і пропала, побачивши, що козаків було тринадцять хлопів. Однак Більба не занехав обережності, боячи ся скритої засідки.

Через три дні після того, в повітря повіяло нагло холодом: вони змірували близькість Дніпра. Ось він поблискує здалека і темною смугою відділює ся від обиду. Холодними струями стелить ся все ближше, ближше а вкінці займає половину цілого верха землі. То було те місце, де він передіставши ся крізь пороги, шумів як море а філії его, не стрічаючи ніякої перешкоди, розливали ся широко і далеко. Козаки зїїли з своїх коний, вступили на пором і по трох годинах плавби були при берегах Хортиці, де тоді стояла Січ.

56. Б у р я.

Бўра вiє, завиває,
І сосновий бiр трiщiть,
В хмiрах блискавка палaє,
Грiм за грiмом грюкогiть;
То як ўголь нiч счорнiє,
То як кров, зачервонiє.

Днiпр клекiче, стiгне, плаче,
Грiву сiвую трясє;
Вiн ревє й на кaмiнь скaче,
Кaмiнь рве, гризє, несє....
Грiм що грiмне, в бєрiг грiєне —
З пущi пiдлума проглiєне.

Запалaло i стемнiло,
Застогнaло в небесах;
Дощ минув.... Загомiнiло
На горaх, полях, в лiсах;
І з дощaми та з грiмaми
Днiпр ревє мiж берегaми.

Амерозий Металевский.

57. Рўска шляхта ходачкiва.

Значнў часть самбiрського, стрiйського i сяноцкого окрўга замєшкує так звaна шляхта ходачкiва. Походить она ще з тих часiв, коли королi польскi надавали поодиноким людьм, а нaвiть i цiлим осєлям шляхiтство за слaвнi, героiчнi вчiнки та за всiлякi заслўги. Отже i не мaло рўських хлопцiв заслужило собi на такў нагороду i iх зрiблено шляхтичaми.

Такий шляхтич, хоч не мав aнi маєтку, aнi вiсшої освiти, стояв в тодiшнiй суспiльности богaто вiсше вiд хлопа. Вiн не робiв панщини, не знав нi екiнома нi мандaтора, слiвом був чоловiком незавiсимим, який пiдлягав тим самим правам, що i найбiльший пан.

Ще i тепєр шляхтич ходачковиий з жалєм згадує тi щасливи часi i старaнно перехiвує пожiвклиий звiток па-

пéру, що переходів з ба́тька на сина, як на́йбільший скарб-запору́ка во́лі.

При низкім стані́ просві́ти а при вели́ких свободах, шля́хтич хода́чківий перебира́в не́раз мі́рку та вило́млював ся зпи́д всі́ких зако́нів.

На хло́па, розуме́ ся, диві́в ся він з гори́, як во́льний на нево́льника і неха́й Бог кри́є, щобі́ коли па́рубкохлоп відва́жив ся сва́тати дівчину-шляхтя́нку. Була́ то на́йбільша знева́га для ці́лого до́му.

За́мітною прикме́тою шля́хтича хода́чківого єсть єго́ невстри́мний на́хил до процёсу. Шля́хтич хода́чківий роді́в ся, жив і умира́в в процёсі. Процёси шляхо́тські тягну́ли ся ці́лими рока́ми, не́раз переході́ли з ба́тька на сина́ або́ з те́стя на зя́тя, потяга́ючи за собо́ю необчи́слену втра́ту часу́ та гроша́. І нині́ мо́жна ще ви́дти, як зі шляхо́тського села́ до мі́ста, в котрі́м єсть суд, іде́ шля́хтич на розпра́ву. В́сєа на́їжені, лице́ нахму́рене, кашке́т насу́нений на о́чи а в рука́х гру́ба лі́ска, або́ вели́кий парасоль....

На пе́рший по́гляд о́ка за́города шляхо́тска ні́чим не рі́жніть ся від хло́пського обі́єстя́, але́ при бли́зшім ро́згляді́ все́ж такі́ мо́жна доба́чити де́які, і то дово́лі значні́ рі́жніці́.

І так пі́знати́ ту яке́сь недо́вірюване́ сусі́дови. Всю́ди плоти́, частокóли, рові́ і рівці́. Кóжда за́города ма́є свій вла́сний заї́зд і свої́ вла́сні мі́стки. І ці́лком справе́дливо. Бо на́йби одéн шля́хтич позво́лив дру́гому кі́лька разів пе́реїхати́ по свої́м мі́стку, так се́й безперéчно розпі́чне процёс, в які́м дока́зувати ста́не, що єго́ сусі́д „ті́тулом вікопа́мятного звича́ю“ пови́нен для не́го і для єго́ наслідни́ків уде́ржувати́ ту доро́гу, або́ то́й мі́сток в поря́дку.

То́му ті́ хлопі́, що ме́шкають по́руч шляхти́чів, бережу́ть ся їх і недолю́блюють шля́хти. То́му і земля́ хло́пська, по́руч шляхо́тської́ бува́є де́шевша, бо хлоп лю́бить жи́ти в спо́кою і бо́їть ся „заде́рчистого“ шля́хтича. На́йгірше, як в одні́м селі́ ме́шкає полови́на хлопів а полови́на шля́хти. До не́давна одні́ і дру́гі ма́ли свої́ окре́мі у́ряди грома́дські; шля́хта виби́рала собі́ „пре́фекта“ а хлопі́ „ві́йта“. Бува́ло і так, що одні́ і дру́гі ма́ли свої́ окре́мі церкві́, як при́міром в Ча́йковичах. А там, де́ церќва спі́льна, там шля́хта

стає докóла престóла, абó на переді, щóби тільки не всу́міш з хлопáми....

Мáйже вся шля́хта в селі ма́є одна́кове про́звище і той сам герб. Так прі́міром в Сі́льці мешка́ють самі Сі́лецькі, в Бі́ліні — Бі́лінські, в Ча́йковичах — Ча́йковські. Тому́, щóби їх лéкше розрі́жнити, пона́давано їм всéлякі при́дóмки. І так, тóго, що любів пíti, прозв́али Барі́лою, д́ругого, що був худі́й, мов т́ика — Ті́чкою, іншого знов „А́цпан“ і так всі́х.

Годі́ть ся ще зга́дати про стрі́й шля́хти хо́дачкóвої. Мужчи́ни одяга́ють ся звичáйно в дóвгу капóту з сін́ього сукна́, абó з сі́рої мате́рії а на го́лову вби́рають кашке́т, абó капелю́х, кúплений в мі́сті.

Жі́нкі но́сять голубі́ кафта́ні, перка́леві спідни́ці, го́лову зав'язу́ють бі́лою ху́сткою а на но́ги вби́рають не чо́боти, тільки чере́вики.

Ді́вча́та любóють ся в сукóнних ю́бка́х, приста́ючих до ті́ла та в шовко́вих хусточка́х на го́лову. Ра́ді би оні́ взага́лі убо́ром відрі́жнити ся від хлопóк і д́уже гні́вають ся, ко́ли яка́ хлоп́ка вдя́гне на се́бе де́що з шляхо́тского стрóю.

Розумі́є ся, що нові́йшими часáми, під впли́вом шкі́л та осв́іти і осв́ідóмлення на́родного ті́ різкі і вóрожі рі́жниці́ між хо́дачкóвою шля́хтою а прóстими хлопáми ви́рівнують ся. Одні́ і д́ругі ста́ють ді́тьми то́ї само́ї землі́ і си́на́ми то́го само́го на́роду.

58. Спо́мини про молоді́ лі́та.

Отця́, не́ньки я не зна́ю; ще в сповитóчку зіста́ла ся сиротóю і при́няв мене́ мій ро́дич до се́бе — Павло́ Бу́ла́х звáли.

Е́го жі́нка мене́ ви́кохала сно́лом з сво́єю дочкóю; в їх ха́ті я зросла́, у них опі́сля і служі́ти зіста́ла ся.

Ро́дич мій був госпóдар замо́жний, хлі́борóбб. Ші́сть пар волі́в у не́го вело́ ся, два плуги́ ора́ли на хлі́б; брав і сі́ножа́тий у людíй з сторі́н. Ході́в він часóм і на Дон. Ще е́го ба́тько чумаку́ва́в і брав іноді́ е́го з собо́ю. Тоді́ він і зако́хав ся в дорóгах.

Було́, як ве́рне до до́му, то та́кий весéлий!

„Жінко! — каже — а та криниця в степу, біля Роблених Моги́л, зовсім засипала ся.“

Жінка, хоч і не знає, що там за криниця така, з́араз пожалкує: „Оте́б“ — каже — „шкóда кринички! І чи зовсім такі засипала ся?“

„А як ми з б́атьком покі́йним бува́ло хóдимо, що там за вода́ була́ у т́ій крини́ці, ч́иста, як сл́ьоза́!“

І почне́ розка́зувати, як то бу́ло за б́атька і як тепе́р наста́ло....

Жінка в не́го була́ лю́дина до́бра; така́ т́иха, пр́івітна, вв́ичліва. Я не чу́ла з ро́ду-ві́ку від не́ї сло́ва гі́рко́го, не чу́ла до́кору. Та й ли́це в не́ї бу́ло такé, на́че она́ т́ільки що з ц́еркви б́ожо́ї поверну́ла ся.

Ма́ли оні́ дочку́ Ка́трю. Хоро́ша була́ та Ка́тря. Бу́ло, як воб́ереть ся! Оди́начка, то нічо́го й не жа́лували для не́ї. Пла́хта на н́ій шовко́ва, х́устка з золоті́ми кві́тка́ми, з пра́вого бо́ку кві́точка. Корсе́т зелéний, з ба́йки, абó з сукна́.

Коса́ в не́ї така́ була́, що і руко́ю не зсягне́, а в косі́ впле́тена стрі́чка, черво́на, абó голу́ба. Нами́сто до́бре; на на́місті дукáч з ка́менем доро́гим.

Весéла була́ і жва́ва. На весі́ля, чи на вечeрні́ці пе́рша поспіша́є. І хто ї́й там перетанцю́є, хто пересьпівáє?...

А весно́ю?... Скрéсла кр́ига, потáнуv сн́іг, із стрі́х за́кра́пало, а з гі́р струмóчки покоті́ли ся; со́нечко грі́є, ві́трeць дрімлі́вий та тéплий па́ше — Ка́тря вже весня́нкі сьпівáє. Іде́ слóбодою сьпівáючи і дівча́т на у́лицю викли́кає. Всі́ма дівча́тами верховóдить.

А весна́ іде́. Ось вже і со́нечко голу́бе́ і ч́исте, і вода́ голу́ба, просьві́тча́ста. Со́нечко бли́щить і горі́ть; га́ї розвивáють ся; саді́ зацвітáють; у ве́чері де́сь тьóхнув со́ловейко́ на листя́ному клéні; ку́є зазу́ля на висóкій березі́; гуде́ пчо́ла, мигта́є білі метéлики по́над молодéнзкою тра́вичкою; хру́щі лі́тають гудучі́.... Якийсь го́мін, гук якийсь, чи зпід землі́, чи з води́, чи з не́ба!...

Дожида́ємо ве́чера, а в ве́чір на моги́лу. Лéдви сия́ють міся́цеві ро́ги, т́ихо усé, — т́ільки ми сьпівáємо, та де́сь млин ме́ле та вода́ в бере́гі плéскає....

В прázник бувáло ми з зарáня кíнемо ся до цéркви, а з цéркви на слóбоду. Гука́є, збира́є Ка́тры дівча́т: „Дівча́тоська! ході́мо на моги́лу!“

— „Ні, ході́м у га́й на суні́ці!“ — „Ні, лу́чше в степ!“ — „Ні, в садóк!“ — „Там кра́сше!“ — „А там веселі́йше!“

І там і там! І всю́ди га́рно, і всю́ди весéло, і всю́ди кра́сно! І весéла грома́да дівча́т же́не, і пі́сня і ре́гіт несе́ть ся...

Що то молоді́ лі́та! Що задума́в, все є́му мо́жна, все є́му ра́дісно, все вті́шно!

(З опові́даня *Марка Вовчка*.)

59. Спру́т.

Живé в мо́рі стра́шна тварю́ка, що зве́ ся спру́т, або́ осьми́ніг. Вигляда́є она́ як вели́кий, гру́бий і гидкі́й клу́нок. На одні́м кінці́ то́го клу́нка ле́дви визна́чає́ ся голо́ва а на ній двóє сі́ро-зеле́них стра́сних очі́й з блискучи́ми, мов золо́тими зі́ніцями. В де́нь ті́й очі́ які́сь му́тні, áле в но́чі горя́ть оні́ мов у ко́та. На голо́ві ма́є осьми́ніг за-крі́влений дзю́б, мов у я́струба а круг то́го дзю́ба немóв ві́сім до́вгих гадю́к ве́ ся, — то но́ги спру́тові. На ко́ждій но́зі по 50, чи й по 100 бородаво́к і спру́т мо́же ні́ми присмо́ктати́ ся на́віть до зовсі́м рі́вних, гладе́ньких рі́чій. Та так присмо́кче́ ся, що й одірва́ти не мо́жна. Спру́ти бува́ють завбі́льшкі́ всі́кі. На́йчасті́йше стрі́чають́ ся такі́, що са́ме ті́ло, клу́нок ото́й, бува́є на ло́коть завбі́льшкі́ та ще но́ги у двóє так задóвгі. А то бува́ють спру́ти у два сі́яжні́ та ще но́ги те́ж по 2—3 сі́яжні́ завдо́вжкі́. При-смо́кче́ ся спру́т двóма но́гами до скелі́, а ті́ розпу́стять по воді́ і ло́вить собі́ ї́сти.

Таку́ вели́ку тварю́ку з дале́ка мо́жна побачи́ти, áле він як схоче́ схова́ти́ ся, то випуска́є з себе́ щось чо́рне; вода́ від то́го ста́не му́тна і спру́та в ній не ві́дко. Те чо́рне зве́ть́ ся сепі́я. Спру́та вбива́ють, здобува́ють сепі́ю і ро́блять з не́ї чо́рну фа́рбу, що́ так і зве́ ся — сепі́я. Не́ю малю́ють малю́нки.

Але́ж і вбі́ти спру́та тру́дно. Одно́го разу́ матроси́ з кора́бля́ вгле́ді́ли спру́та. Пливе́ мо́рем, та́кий здо́ровий,

більш як на два сяжні, а нѳги ще довші, а страшні великі ѳчи дивлять ся не мѳргаючи. І глянути страшно і дивити ся гідко на неґо. Матрѳси почали стріляти на спрута. Він пірнав і знов виринав, але сѳші не випускав, мабуть хѳрий був. Двайцять куль влучило в спрута, але не вѳили еґѳ; гарпуні (гакі з зубцями) в неґо не вґорѳжували ся, а вдавлювали ся мов у подушку і тоді відскакували геть. Три годіни цанькали ся зо спрутом і ніяк не могли еґѳ вѳіти. Та вже якѳсь накінули на неґо лінву і стаіи тягті, алеж не вітягли, бо лінва перерізала еґѳ на двѳе, задна половіна зістала на воді, а передна пірнула в море.

Іноді спрути запливають з моря в річкові гірла. То ліхо чоловікови, якоґо обійме спрут: з тих обіймів живий не візволить ся, бо як спрут стисне, то зараз і смерть.

Треба було в одній ріці вірівнати дно. Пірнув водолаз у воду; хѳдить по дні та підкладає динаміт під каміне. Засунув руку під величезний камінь і шукає місця, щобі туди положить патрон з динамітом; нараз рука еґѳ страшно заболіла, він хоче її вітягнути, та годі — щѳсь не пускає. Вода замутила ся, так що нічѳго не мож доглянути а рука болить чим раз гірше.

Трѳхи зґѳдом вода стала чіста і водолаз побачив спрута, що присмѳктав ся до скалі і одною ногою обкрутив ему руку.

Зразу хѳгів перестрашений водолаз дзвоніти, але пригадав собі, що як задзвѳнить і еґѳ піднімуть в гору, то відірвуть ему руку, бо спрут її не пустить. Тоді він схѳпив лівѳю рукою свій зелізнй лом і почав біти ним спрута. А той ще гірше стискає еґѳ праву руку. З пів годіни бив водолаз спрута, шматками рвав еґѳ тіло, поки той відчѳпів ся від камінюки. Тоді водолаз сѳпнув за лінву, і еґѳ вітягнено вкупі зо спрутом, бо той не хотів пускати руки.

От такі то потвѳри кріє море в своім бездѳннім нутрі, та чоловік і з ними дає собі раду, завдяки свѳму рѳзумови, відвазі та пильности, котрі рѳбляють еґѳ паном цілѳї землі, не тільки на єї повѳрхні, але і в чѳрному єї лѳні а навіть і під морськими фїлями.

60. Дума про бұрю на Чорному морі.

(Віймок.)

На Чорному морі, на білому камені
 Ясненький сокіл жалібно квилить-проквиліє,
 Смўтно себе має, на Чорне море пильно поглядає.
 Що на Чорному морю не добре ся починає,
 Що на небі усі зьвізди погасило,
 Половину місяця в хмари вступило.
 А із низу буйний вітер повиває,
 А по Чорному морю супротивна хвиля вставає,
 Сўдна козацкі на три часті розбиває.
 Одну часть взяло — в зємлю Агарску занесло,
 Другу часть гірло Дунайске пожерло,
 А третя, де ся має? — в Чорному морю потапає.
 При тій часті був Грицько Зборівський,
 Отаман козацкий Запорівський;
 Той по сўдну похожає, словами промовляє:
 „Хтось між нами, панове, великий гріх на собі має,
 Щось дуже злая хуртовина на нас налягає.
 Сповідайтесь, панове, милосердному Бóгу,
 Чорному морю, і мені отаману кошовому;
 В Чорне море впаліте!
 Війська козацкого не губіте!“
 То козаки тее зачували, усі замовчали,
 Бо в гріхах себе не знавали.
 Тільки обізвав ся пісар війсковий, козак лейстрівий,
 Пирятинський Попівич Олексій:
 „Добре ви, брата, вчиніте, мене самого возьміте,
 Мені чорною китайкою очи завяжіте,
 До шиї білий камінь причепіте,
 Та у Чорне море зіпхніте!
 Нехай б́ду один погнба́ти,
 Козацкого війська не збавля́ти!
 Як я із гóрода з Пирятина, панове, виїзжав,
 Опрощеня з пан-óтцем і з пані-ма́ткою не бра́в,
 І на свого старшого брата великий гнів поклада́в,
 І близьких сусі́дів хлі́ба-со́ли безневинно збавля́в,
 Діти малі́, вдóви старі́ї стрёмням в гру́ди товка́в,
 Безпечно по ўлицях конём гуля́в,

Прóтив цéркви, до́му Бо́жого, прої́зжа́в,
Ша́пки з се́бе не знима́в, хреста́ на со́бі не кла́в.
Зате́ я, панóве, вели́кий грі́х ма́ю, тепе́р погиба́ю!
Не е́сть се, панóве, по Чо́рному мо́рю хви́ля встава́є,
А е́сть се — мене́ отце́вска і мате́риньска моли́тва кара́є!“
То як став Попо́вич Олексі́й грі́хи свої́ сповіда́ти,
То ста́ла зля́я хуртові́на по Чо́рному мо́рю стиха́ти,
Су́дна коза́цкі до го́рі як рука́ми підійма́ла,
До Те́нтрева о́стро́ва прибива́ла.
То всі́ тоді́ коза́кі дівом дивува́ли,
Що по я́кому Чо́рному мо́рю, по би́стрій хви́лі потапа́ли,
Ані́ одно́го коза́ка з ме́жи ві́йска не вте́ряли! —

61. Українські думи.

Украї́нська на́родна по́езія е́сть дуже́ бога́та. Ви́спі-
вав у ній на́рід всю́ свою́ до́лю і все́ своє́ го́ре. З тих
пісе́нь мо́жна найкрасше́ пізна́ти е́го ха́ра́ктер, е́го глубо́ку
і бога́ту ду́шу.

Мі́ж пі́снями на́родними визна́чують ся особли́во думи. *але маю*
Є́ то пое́ми істо́ричні з коза́цких часі́в. В них опові́дає́ ся, як *чий час*
коза́кі на свої́х чайка́х вплива́ли з Сі́чи, як пли́ли по Чо́рному *вони*
мо́рю, як боро́ли ся з бу́рею, та воюва́ли з Тата́рами і Ту́р-
ками. В них чу́ємо плач коза́ків-нево́льників, за́прото́рених
в глубо́кій вязни́ці, абб́ ви́димо, як оні́ на ту́ре́цькій га́тері-
посе́ред числе́нних небезпе́к шасли́во верта́ють на Укра́їну.
Одна́ з дум ма́лює пе́ред на́ми грі́зну́ карти́ну уте́чі трьох
браті́в з Азова. Сло́вом — бурли́ве коза́цке жите́, так бо-
га́те у всіля́кі приго́ди та по́двиги геро́йські, дава́ло дуже́
обі́льний матерія́л для е́пічної по́езії. І, як би яка́ мисте́цька
рука́ зложи́ла всі́ то́ті думи в одну́ цілі́сть — то ви́йшла
би велича́ва на́родня е́попе́я з коза́цких часі́в.

Найда́вніші́ ві́сти про думи́ сяга́ють поча́тків XVI.
сто́лі́тя. Сарні́цький в свої́й лі́тописи́ гово́рить під ро́ком
1506, що на че́сть дво́х браті́в Стру́сів, котрі́ згі́нули
в борбі́ з Во́ло́хами, коза́кі сьпи́вали е́ле́гії, які́ на́рід на-
зива́в дума́ми (Per idem tempus duo Strussii fratres,
adolescentes strenui et bellicosi, a Valachis oppressi oc-
cubuerunt. De quibus etiam nunc elegiae, quas dumas
Russi vocant, canuntur.). Істо́рики опові́дають тако́ж, що

на весілю Тімоша Хмельницького з донькою волоського господаря бандуристи співали українські думи. Одна з дум оповідає нам про лицарську смерть козака Байди-Вишневецького, котрий згинув в Царгороді на гаку а не хотів відречись віри Христової.

Ті думи співали народні співакі-бандуристи в супроводі бандури.

З упадком козаччини та по зруйнуванню Січі (1775) почався упадок дум. Ще якийсь час співали бандуристи про те, як Москалі руйнували Січ а потім нарід став забувати про козаків і їх подвиги а місце красивих і поважних дум заняли легкі, часто погані жовнірські пісні. І як би не учені: Цертелєв, Максимович, Куліш, Костомарів та другі, що случайно записали від бандуристів останки дум, то ми нині можеб навіть і не знали, що були такі красиві твори. Нині по Україні ходять не бандуристи а лірники та співують не про подвиги козацькі а про жовніра, або про панщину. І не бандура, срібнострунна пригравала їм до співу а голосна, писклива ліра супроводжує їх голос.

Одним з останніх бандуристів був Остап Вересай. Родився він на початку того століття в Полтавщині. В четвертім році життя осліп і з того часу почав дуже любити спів і музику. Сам він оповідав, що як було до его родичів прийде який бандурист та пічне грати, то він йому в „пазуху вліз би“. Слухає, та не наслухає ся. Отець бачучи таку охоту до музики у свого сліпого сина, віддав его на науку до кобзаря Микити.

Наука у бандуристів тривала три роки і була безплатна. Учитель давав ученикови безплатно удержане та науку а ученик мусів слухати свого учителя і віддавати йому зароблені співом та грою гроші.

Остап Вересай кілька разів змінював учителів, бо не міг з ними погодити ся а коли визволив ся на самостійного бандуриста, то почав ходити від села до села і грати. Мав він п'ятьох учеників, але жаден з них не пережив свого учителя.

В другій половині минулого століття слава Остапа Вересая розійшла ся по цілій Україні. Славний поет і учений, Панталеймон Куліш, записав від него немало дум і пісень а великий композитор, Микола Лисенко, написав про

Вереса́й цілу науко́ву розпра́ву. Взива́ли Вереса́й тако́ж на засіда́нє географі́чного това́риства і на́віть на ца́рському дво́рі сьпіва́в він украї́нські ду́ми.

Б. Л.

62. Леге́нда про Вели́ку па́тницю.

Се́ред про́стого наро́ду живе́ така́ ле́гєнда про Вели́ку па́тницю.

Ко́ли Ісу́са Хри́ста́ засу́джено на му́ки і сме́рть, пішло́ дво́х посі́паків до лі́са, щоб зла́дити при́ряди мук. Де́рева, побачи́вши їх, догада́ли ся всьо́го. Страшні́й бі́ль стисну́в їх се́рця, бо жа́дне не хоті́ло бу́ти при́рядом до мук для сво́го Сотвори́теля. Ці́лий лі́с заколи́сав ся, мов би від ви́хру, зашумі́в тяжкі́м сто́ном, а з листкі́в покоті́ли ся кра́плі слі́з-росі́.

Посі́паки ста́нули край лі́са. А ко́ли поча́ли розгля́дати, що би там ві́тати, всі́ де́рева перестали́ шумі́ти, бо вели́кий страх запе́р їм відди́х і зде́ржав їх ру́хи. Опо́далі́к сто́яв високі́й дуб — пан лі́са. Він не міг зде́ржати вели́кого бо́лю і кри́кнув: „Лю́ди, Лю́ди! Які́ж ви ка́мєні се́рця ма́єте, ко́ли хо́чете сво́го Спаси́теля розпа́ти!“ Сей кри́к зве́рну́в ува́гу посі́паків на ду́ба; оні́ присту́пили до не́го і сказа́ли: „З то́го де́рева бу́де хре́ст!“

І поча́ли є́го стина́ти.

„Бо́же мій, Бо́же мій! Зми́лосе́рді́ ся на́ді мно́ю!“ — блага́в дуб.

„Му́сиш пі́ти зо мно́ю“ — відпові́в є́му го́лос з не́ба, щобі́ сповні́ли ся сло́ва проро́ків і щобі́ сьві́т був спа́сєний!“

„Зжа́ль ся, Бо́же, на́ді мно́ю“ — про́сив да́льше дуб — „бо я негі́дний двігати Тво́го сьвято́го ті́ла.“

„Незмі́німі є́ постано́ви Бо́жі!“ — сказа́в знов го́лос з не́ба.

„Ко́ли так, то не мо́я, а Тво́я неха́й ді́є ся во́ля!“ — клі́кнув дуб і з тяжкі́м зойко́м упа́в на зе́млю.

За́раз при ду́бі росла́ струнка́ і гну́чка осі́ка. Она́ по́добала ся посі́пакам, бо вигляда́ла як па́ні, окру́жена гро́мадкою вро́дливих та хоро́ших сільські́х дівча́т. Ко́ли посі́паки до не́ї набли́жили ся, осі́ка задрожа́ла зі страху́

і ледви змогла вишептати: „Найсвятійша Мати, рату́й мене́!“

Змилосердила ся над нею Мати Бóжа. Посіпа́кам показало ся дере́во осі́ки за м'я́гке і оні́ дали́ їй спо́кій. Але бідна осі́ка так перелякала ся, що від того́ часу́ дро́жить і шелестіть лі́стем, хоч ві́тру нема́; і так прига́дує она́ безнаста́нно сві́тови му́ки і сме́рть Хри́ста.

Ко́ло осі́ки сто́яла то́нка лі́щина, на́че донька́ при ма́тери. Ко́ли ба́чила, що їй грóзить, трясла́ ся і пла́кала вели́кими слё́зами. Та слё́зи її́ не охоро́нили. Посі́паки ви́тали її́ і зробі́ли з не́ї трості́ну, т. є. ски́птр для Ісуса́ Хри́ста. Рёвно ви́прóшувала ся бідна дере́вина від того́, але поста́нови Бóжі му́сили сповні́ти ся. На па́мятку ре́вних слё́з і просьб ка́зав їй Го́сподь Бог роді́ти о́ріхи.

Неда́леко ріс бук, висо́кий і плечі́стий, в бі́лим убо́рі, немóв сільський па́рень в бі́лій полотня́нці. Ко́ли посі́паки заби́рали ся рубати́ дуба́, бук пробува́в ві́рвати ся з землі́: він хоті́в упа́сти на них і роздусі́ти їх свої́м вели́чезним тяга́ром або́ зіма́ти їх свої́ми тверді́ми жи́ластими рука́ми. Одна́к не міг ви́дістати ся з землі́, то́ж перестало́ е́му́ бі́ти се́рце, він поблі́д з бо́лю і сто́яв пригно́блений та ні́мий. А́ж як посі́паки поча́ли стина́ти молодё́ньку лі́щину, кри́кнув: „Поганці́, то на́віть то́му бідня́тку не да́сть споко́ю?“

Почу́ли се посі́паки. „До́брі бу́дуть з не́го підпо́ри для підде́ржання хре́ста,“ — сказа́ли оні́ і вхо́пили за со́кіри.

„Ісусе́ Хри́сте, рату́й мене́! — йойкну́в бук і ста́тий повали́в ся на зе́млю.

Ко́ло бу́ка росла́ бере́за з розпу́щеним во́лосем, немóв ма́ти, що опла́кує сме́рть си́на. Ко́ли ба́чила, що ро́блять стра́шні лю́ди, не могла́ з бо́лю про́мовити ні́ слова́. Она́ овину́ла ся си́льнійше во́лосем і ре́вно плачу́чи шепта́ла: „Пресвя́та Ді́во, зми́луй ся наді́ мно́ю, а я за́те бу́ду кара́ти ді́тй, кі́лько разі́в забу́дуть на му́ки і на́уки Тво́го єди́ного Си́на.“

Змилосердила ся над бере́зою Мати́ Бóжа: посі́паки її́ помину́ли.

За бере́зою сто́яв глі́й, на́їжений кі́льцями́, бундо́чний свої́ми цвѐтами, сьмі́лий і відва́жний за́дя сво́єї мо́лодости. „Чо́го ма́ю бо́яти ся?“ — дума́в зухва́ло. — „На що́ж мі́г би́ я їм прида́ти ся?“

Але тяжка кара стрітила єго за ту зухвалість, бо в тій же хвилі сказав оден з посіпаків: „Гляді! який се знаменитий корч на вінець для Христа!“ Посіпаки стіли глій. З терня єго уплели вінець, котрий ранів чоло Христа, а з дерева єго зробили рукоять для бича, котрим мали бичувати найсвятійше тіло Спасителя.

В ночі з Страсного четверга на п'ятницю всі дерева в лісі по нинішний день німим шумом, тихими зітханнями і слезами - росюю обявляють свій біль ізза страшних мук і смерті Ісуса Христа. Глій цілу ніч людським голосом плаче і заводить.

63. Думка. *черв.*

Стоїть гора високая,
Попід горою гай,
Зелений гай густесенький,
Неначе справді рай.

Край берега у затишку
Привізані човні;
І три верби схилили ся,
Мов журять ся оні.

Під гаєм веть ся річенька:
Як скло вода блищить,
Долиною зеленою
Кудись собі біжить.)

Журю ся й я над річкою....
Біжить она, шумить;
А в мене бідне серденько
І мліє і болить.

Болить оно та журить ся,
Що вернеть ся весна,
А молодість не вернеть ся,
Не вернеть ся она!...

Леонід Глібів.

64. Великодня ніч і св'ячене пасхи.

На дворі темно, по хатах світить ся. Небо візьвів-дило ся. Тихо по селі. Ніч. А ось заскрипіли одні ворота і другі, почулись людські голоси і люди вірушили до церкви. Поїхали возами шляхом. На возах поскладали св'ячене, і понасажали дітйй; дорослі йдуть біля возів. Дома зістались тільки хазяйки з малими дітьми.

Посеред темряви сияють маленькі вікна дерев'яної церкви. В церкві, на цвинтарі і попід дзвіницею повно лю-

дій; поза цвинтарем цілий табір возів. От-от дочитають ся Христі. Дочитались. Засіяла церква ще більше, зазвонили у всі дзвони і потьмлений безсонною нічю люд стрепенув ся. Радісно залунало по під церковною банею „Христос воскрес із мертвих, смертю смерть поправ і сущим во гробіх живіт дарував“. Гучно на священникове „Христос воскрес!“ відповідають люди „Во істину воскрес!“ і другий раз, і третій раз — і виходять з церкви. Понад головами людськими несуть ся хоругви і хрести з церкви.

Кругом церкви поуставлювано свячене, а за ним стійно стоять люди, заступаючи собою перед-досвітний вітерець, що оживжує і тверезить усіх. Парубки несуть хоругви, що їх посправляли за колядні гроби. Дяки, а з ними пророчий наряд виводять „Христос воскрес“, а пан-отець благословить і кропить святою водою свячене. Титар з пономарем, ідучи слідком за пан-отцем, відбирають від кожної миски по дві крашанки і нагорілі свічечки. Ті, біля котрих вже священник пройшов, збирають свячене, завязують миски в скатерті і товплять ся до виходу з цвинтаря. Говір людський покриває гомін дзвонів. Усі радісні, прибрані у ліпшу одіж, христосують ся; відтак розходять ся по дворах; улиця півна возів та людей. Просвітилось небо на сході і невеличкі хмариночки плывуть, попідзолочувані з низу промінем ще не виплинувшого на небо сонця.

(З читанки для Шк. Вид.)

65. Писанки.

(Повіре народне.)

А з четверга темної нічки,	А може, — йой Бже! —
Без місяця і без свічки	Може така мені доля
Олівна гора сияє:	Від Тебе судилась?...
Бо там Син Божий у слізень-	Нехай буде Твоя воля
[ках потапає.	І царство і сила. — —
	А можеб мож тую чашу
	Від мене узяти?...“

К землі припадає

Господа благает:

„Не дай мені, Бже,
На ті муки тяженькії...“

Не мож було. — Замучили. —

А Божая мати,

Та бідна, нещаслива мати
За Русалімом, в крайній хаті
Сидить собі коло печі,
Вбсчик кр́ає, в чéреп мéче
І в новéнькім черепóчку
Тóпить е́го на жарбóчку.
І вбсчику нато́пила,
І золоту́ кісточку купіла
І по́кладків сьвіжéньких, бі-
[лéньких уз́яла,

Вбском описáла,
Ще й намалюва́ла,
Відта́к в кошéлик посклада́ла
Тай до Пилáта поспіша́ла,
За Пилáтом навко́лішки хо-
[діла,
Писанóчки носі́ла

І кúрочку в дару́ночку
Та все благáла-просі́ла:
„Пилаті́ю, воевóдо,
Слáвний госудáрю,
Пусті́ мені́ мóго с́іна....
Однóго лиш ма́ю,
Лиш однóго, мій па́ночку,
Їй Бо́гу, однóго! —
Я ще кр́асших пона́пишу....
Однóго лиш ма́ю....“
„Не плач, не плач, Пречі́-
[стая!

Е́го вже не ма́є:
Уже́ Жиді́ замúчили.“

К землі́ повали́лась,
Мов убі́та — а писанкі́
У сьвіт розкоті́лись.

О. Федькович.

66. Юрій Федькович.

Уродів ся 1834 ро́ку в Сторонці-Путі́лові на Бúковині́. Ба́тько е́го прова́див немале́ господáрство. Сéред за-мóжного, гордові́того, лицáрського наро́ду ви́ховав ся і про-жів молоді́ лі́та Федько́вич і се ма́ло вели́кий вплив на ха́ра́ктер е́го поетично́ї твóрчості. Чимали́й вплив на е́го чу́тливе сéрце ма́ла тако́ж е́го найста́рша сестра́ Марі́йка. Навчи́ла она́ е́го тих не́счислі́мих пісе́нь та казо́к, що о́після става́ли не́ра́з в приго́ді поéтови.

Початкову́ нау́ку поби́рав в Пути́лові і в Черні́вцях. Верта́ючи з мі́ста на се́ло на сьвя́та і вака́ції пригляда́в ся житю́ Гуцу́лів, якé так дúже любі́в і так кр́асно зма-люва́в в свої́х поéзнях і опові́даннях.

В 1848 ро́ці счині́ла ся заверу́ха між Гуцу́лами, ви́кликана Гу́цулом Лу́кіяном Кобі́лицею, котри́й ві́ступив в оборо́ні хло́пів пе́ред бо́ярами. На́слідком то́го, рідня́ по-éта розві́ялась по сьві́ті. Наш поéт пішо́в до Чернове́ць, а звідта́м до Молда́ви. Ту під впли́вом однóго маляра́ по-ча́в писáти поéзні́ по німе́цки. Поті́м вступі́в до ві́йска

і поставлений офіціром відбув 1859 року воєнний похід до Італії. Під Касано написав першу думку рідною мовою п. з. „Нічліг“.

Вернувши до Черновець пізнав ся з професором Найбавером, котрий прочитав его поезії і сказав: що „в ліриці може Федькович рівнати ся з кождим німецьким поетом“. Він помістив тії поезії в одній німецькій часописи.

В тім часі пізнав ся поет з деякими молодими Русинами, котрі познайомили его з творами великого Шевченка, повістярів Квітки і других письменників українських та заохотили писати рідною мовою. Федькович послухав їх. В р. 1861 вийшла перша збірка его руских поезій і зробила незвичайне вражінє; тільки чуття і красі було в тих дрібних віршах. Та небавом мусів Федькович покинути рідну землю і з полком своїм іти до Семиграду.

На чужині творча его сила вибухла новою струєю прекрасних віршів, котрі вийшли особною книжочкою у Львові 1862 року і широко рознесли по краю і за границею імя молодого поета Гцула.

Навіть великий московський повістяр, Тургенєв, одушевляв ся ними.

В 1863 р. занедужав Федькович, визволив ся з війська та вернув до рідного села. Ту застав стареньку матір в бідности і недужі. Небавом і поховав її. Відтак кинув ся Федькович в вир життя публічного. Був інспектором шкільним, депутатом, війтом. Яко інспектор поклав немалі заслуги на полі народного шкільництва. На короткий час покинув Буковину та поїхав до Львова, де видавав просвітні книжочки. Але не міг навикнути до львівського життя а затуживши за Буковиною вернув до Черновець, де вступив до редакції часописи „Буковина“ і працював над своїми літературними творами. Особливо до трагедії „Довбуш“ прикладав він велику вагу.

В 1886 році стрінула его мила несподіванка. Черновецкі Русини зготовили свому дорогому поетови сердечно свято 25-літнього ювілею его літературної діяльности.

Та не довго тішив ся він прихильністю та поважанєм земляків.

В 1888 році постигла его несподівана смерть, замикаючи на віки уста, що могли виспівати не одну ще

прекрасну пісню. Федькович єсть неперечно одним з най-
більших поетів України - Русі. Єго пісні, думки і чудові
оповідання виявили нам живою мовою все, що єго богата
душa чула і тому єго щирі твори, вийшовши з глибини
серця так легко знаходять дорогу до нашого чутя. З ви-
ступленням Федьковича ціла Галичина і Буковина відродила
ся до нового духового життя.

(За Олександром Барвінським.)

67. Христос воскресі!

(Евангеліє від святого Івана. Глава XX.)

1. Першогож дня тіжня приходить Мaрія Магдаліна
в ранці, як ще було темно, до гробу, і бачить, що камінь
відвалено від гробу.

2. Біжить тоді і приходить до Сімона Петра та
другого ученика, котрого любив Ісус, і каже їм: Узято
Господа з гробу, і не знаємо, де положено Єго.

3. Вийшов тоді Петро і другий ученик і прийшли до
гробу.

4. Біглиж обидва разом, і другий ученик побіг скорше
Петра і прийшов перший до гробу.

5. І нахиливши ся бачить, що лежить полотно, та не
ввійшов.

6. Приходить тоді Симон Петро слідом за ним і ввій-
шов у гріб, і видить, що лежить полотно.

7. А хустка, що була на голові Єго, не з полотном
лежала, а осторонь звита на одним місци.

8. Тодіж увійшов і другий ученик, що прийшов пер-
ший до гробу, і відів і вірував.

9. Ще бо не знали писаня, що має Він з мертвих
воскреснути.

10. Пішли тоді ученики знов до себе.

11. Мaрія стояла перед гробом плачучи з надвору;
як же плакала, нахилила ся у гріб.

12. І видить двох ангелів у білому сидячих, один
у головах, а один у ногах, де лежало тіло Ісусове.

13. І кажуть оні їй: Жінко, чого плачеш? Каже їм:
Бо взято Господа мого, і не знаю, де положено єго.

14. І, промовивши се, обернула ся назад і вить Ісуса стоячого, тай не знала, що се Ісус.

15. Каже їй Ісус: „Жінко, чого плачеш? кого шукаєш?“ Она, думаючи, що се садівник, каже Ємұ: „Пане, коли ти винїс Єго, скажи менї, де Єго положив і я Єго возьмұ.“

16. Каже їй Ісус: „Маріє!“ Обернувши ся она, каже ємұ: „Равунї, чи то би сказати: — Учителю.“

17. Каже їй Ісус: „Не приторкай ся до мене: ще бо не зійшов до Отця Мого; а йди до братів моїх та скажи їм: Я схожу до Отця мого і Отця нашого і Бога Мого і Бога вашого.“

18. Приходить Марія Магдаліна, звіщаючи ученикам, що бачила Господа, і що він се промовив їй.

19. Як же був вечір дня того, першого на тіжні, як двєрі були замкнені, де зібрали ся ученики задля страху жидівського, прийшов Ісус та й став по серединї і каже їм: „Мир вам!“

20. І се промовивши, показав їм свої руки і бік свій. Зрадили тоді ученики, побачивши Господа.

21. Каже їм Ісус знов: „Мир вам! Якож післяв мене Отець, і я посилаю вас.“

22. І, се промовивши, дихнув і каже їм: „Прийміть Духа сьвятого.

23. Кому відпустите гріхи, відпустять ся їм; кому задержите, задержать ся.“

68. Каплічка.

Каплічка заховалась в лїс
Посеред піль Поділя,
Під нею цвїнтар, пять беріз
І разом се — іділя.

В каплічці лямпочка мигтїть,
Осьвічує Успенє,
А лан шумїть, благовістїть
Могїлам воскресєне.

Василь Шурат.

69. Про перші друкарні на Русі.

Дивна доля судила ся тим людям, що друкували перші рускі книжки. Замість нагороди за працю і труди стрічала їх невдяка і переслідування.

Першим з них був Німець з роду, Швайпольд Фіоль. Віддрукував він 1491 року в Кракові дві церковні книги: Октоїх і Часослов. А що книжки ті були друківані кирильським письмом, так его посудили о схізму і вкинули до вязниці. Він утік з Кракова на Угри і умер там 1525 року. Его книжки забрав ряд і тому тепер їх не можна дістати. Були то перші друківані славянські книжки. 11

Другим друкарем руским був Франц Скоріна. Він учив ся в Кракові, в академії а потім в Падуї, де одержав степен ь доктора всіх наук лікарських. Скоріна віддрукував 1517 р. в Празі біблію руску „Богу на честь а людям посполітим на пожиток“. Він випечатав також Апостола і збірник ріжнородних молитв. Зразу мав Скоріна також немало всіляких клопотів, але пізнійше взяв его король Жигмонт I. під свою опіку і звільнив его навіть від судів воеводських і каштелянських, задержуючи суд над ним собі самому.

Правдивим мучеником за штуку друкарську був Іван Федорів. Жив він в Москві за часів царя Івана Грізнього. Той цар, довідавши ся, що в Німеччині не переписують книжок, тільки друкують, спровадив до Москви якогось Німця, котрий заложив друкарню. Від него научили ся штуки друкарської Іван Федорів і Петро Мстиславець. Десять літ працювали оні, заки видали дві церковні книги. Та деякі монахи, мабуть тому, що друківані книжки відбирали їм заробок за переписуванє, почали голосити серед народа, що друк, се чортівська штука, що Федорів і Мстиславець стоять у змові з чортами і фалшують книги церковні, та що оні еретики.

Темний, підбурений нарід кинув ся на друкарню, розніс її, збури в і спалив разом з домом, в котрім була приміщена. Обидва друкарі ледви утікли з житєм та опинили ся в Заблудові у гетьмана Ходкевича. Ту заснував Федорів нову друкарню і видав небагом проповіді і псалтир. Мстиславець заложив друкарню в Вильні.

З Заблúдова переніс ся Федóрів до Льво́ва і заложíв ту першу друкарню. Але незаба́ром занедúжав, попáв у велику нýжду і мýсїв сво́ю друкарню застáвити жида́м.

Коли віду́жав, не мав за що її ви́купити і забра́в ся зі Льво́ва. Пішо́в до Остро́га, де сла́вний князь Васи́ль, Константи́н Остро́жский, чоловік дýже свѣтлий, заложíв був ви́шу шко́лу, щобí ширíти освѣту між Русина́ми. При тій шко́лі отвори́в Федóрів друкарню, четве́рту в свої́м житі́, і відруку́вав року 1581 сла́вну Би́блію Остро́жску. Потім верну́в до Льво́ва і умѐр там у вели́кій нýжді.

По єго́ сме́рти ви́купило бра́тство Ставропі́йське ту друкарню, яку він застáвив був у жи́да, і почало́ вести її у свої́м за́ряді. 1586

Та друкарня єсть до нині́шнього дня.

Б. Л.

70. Запоро́жець проща́є ся з свѣ́том.

Було́ се на про́щі в Киє́ві. Проща́ни, побóавши в це́ркві, пода́ли срі́бла пан-о́тцям на шко́ли і пішли́ огляда́ти монасти́р. А було́ там тоді́ на що диві́ти ся.

Що тільки в би́блії пропи́сано, усе́ черці́, мов живе́, скрізь по монасти́рі змалюва́ли. В це́ркві свѣ́те а по о́граді́ коза́цке ли́царство. Був там і коза́к Ба́йда, що ви́сїв ребро́м у Ту́рків на гаку́, а не злома́в сво́єї віри, був і Самі́йло Ко́шка, що попáв у турецьку нево́лю і пятьдеся́ть чоти́ри ро́ки на га́лерах у кайда́нах ви́був а такі́ єму́ Го́сподь позво́лив і себе́ і товари́шів ви́зволити з нево́лі та на га́лері́ до коза́ків верну́ти. Диві́ть ся на́рід і зга́дує, як і що в давни́х часа́х дія́ло ся. Дохо́дять уже́ до дзві́нниці, аж слýхають, за о́градою щось гуде́, стуго́ніть, на́че грíм гремі́ть оддале́кі, і музи́ки гра́ють.

„Се“, — ка́же черне́ць, що опрова́джував лю́дій по монасти́реви, — „се до́брі молодці́-Запоро́жці по Киє́ву гуля́ють. Ба́чте, як на́ші бурса́ки біжа́ть за ворота́! Жа́лною міро́ю не вде́ржимо́ їх, як почу́ють Запоро́жців.“

Тим часо́м музи́ки, га́лас і тупотні́ підхо́дять все́ бли́зше і бли́зше. Лю́ди одѐн одно́го пха́ють та біжа́ть диві́ти ся на Сі́чових гу́ляк. Тільки́ і чу́ти: „Запоро́жці, Запоро́жці з свѣ́том проща́ють ся!“

І щож то за прощане було?

Отб, як доживе, бувало, котрий Запоріжець великої старости і воювати більше не здіжає, то набіє через дукатами, забере з собою товаришів та йде з ними в Київ бенкетувати. Дома, в Січи, одягає ся якбудь і їсть, мало не саму саламашу а тут вбере ся в дорогий жупан та каже за собою меді і пива кұфами возити. Тут і бандури і гұсли і сьпіви і танці і вєлякі викрутаси.

Отсе відкуплять було бочку з дехтьом тай розіллють по базарю; відкуплять, скільки буде горшків на торгү, тай порозбивають на черєне; відкуплять, скільки буде маж з рїбою, тай порозкидають по всьому місту: „їжте, люди добрі!“

А погулявши неділь зо дві, та начудувавши весь Київ, ідуть з музиками до Межигорського Спаса. Хто іде, а хто з прощальником танцює до самого монастиря. Сївий, сївий як голуб, у дорогих кармазінах, вискакує, попереду ідучи, Запоріжець; а за ним везуть боклагі з напїтками і всілякі ласощі. Пий і їж, кільки хочеш! А як прийдуть до самого монастиря, то і стукає Запоріжець у ворота.

„Хто такий?“

„Запоріжець.“

„Чесо ради?“

„Спасати ся!“

Відчинять ся ворота, він увійде туди а все товариство і вся „суета мірска“ з музиками і скòками та з солóдкими медами остане ся за ворітьми. А він, як увійде, зàраз чєрес з себе і віддає на цєркву, жупан кармазиновий з себе а надіне волосяну сорóчку — тай почав спасати ся.

Так розказують старі люди про тих прощальників.

От і тепер висипали оні з ўлиці, як з рукава, танцюючи. Чуприндарі такі, що любо глянути.

Ідучи мимо цєркиви, хрестили ся, біли поклони, тай знов схопивши ся гуляли. А бурсакі повибігавши за ограду, дивлять ся на них тай плачуть.

„Не плачте, дұрні!“ — кажуть їм Запоріжці: — „Дніпрó течє прòсто до Січи...“

(З Куліни.)

71. Буває іноді.

Буває іноді старій	І стає ясно перед ним
Не знає сам, чого зрадіє;	Надія ангелом святим,
Неначе стає молодій	І зоря, молодість єго
І засьпіває, як уміє.	Витає весело над ним.

Щож се зробило ся з старім?
 Чого зрадів отсе? — Того,
 Що, бачите, старій подума
 Добро якесь комусь зробити.

Тарас Шевченко.

72. Рускі школи в XVI. і XVII. віці.

В XVI. віці не було майже ніяких шкіл по селах, лиш в більших містах закладали їх церковні братства. Ті братства були зовсім не те, що теперішні. Останок тої давнійшої важної інституції удержав ся доси по часті в старшій братстві Ставропігійським у Львові, котрє в 1439. році було засноване для охорони віри і для ширеня просвіти на Руси. У львівське братство вписували ся найславніші мужі того часу, як князі Острожскі, Вишневецькі і інші знатні Русини, що почували собі найбільшою чєстїю бути членами так поважного товариства.

Найславніші школи в XVI. віці були в Києві, у Львові і в Острозі. Школа кїївска основана братством при церкві Богоявленській, звала ся школою „єлліно-славєньского і латїно-польского письма“. В ній учили ся язїків: грецького, латїньского, церковно-славяньского і польского. В школі львівського братства учились язїків: грецького, латїньского і церковно-славяньского, а крім того львівскі „спудєї“ (студєнти) учились також свїтських наук: поезїї, реторики, диялєктики, деяких частий філософїї і аритметики. Львівська школа мусїла бути навіть лїпшою від кїївської, коли здібнїйших учеників кїївської братської школи висилали нерід до Львова задля вишного образования.

Коли свїтскі науки у Львові більше були плєкані ніж в Києві, то навпакі богословскі науки не дуже процвітали в львівській школі. Богослєва більше вчєно в Києві,

тому що в тім місті пробував митрополіт Рґси і доглядав основного виченя богослвья. Добра була також школа в Острбзї на Вблінї, котрґу оснував князь Острбжекий. Славний той муж заложив в Острбзї також друкарню, в котрій між іншими кнїгами печатано першу нову бїблїю, т. є. святє письмо старбго і новбго завіта (1581).

Зпомїж книжок, виданих для наґки свїтської, належить згадати особлїво про граматїку грецько-славянську, що її написали студенти львівської брґтської школи під руководством свого учїтеля Арсенїя; її надруковано в друкарнї брґтства р. 1591. Ся граматика була дґже практична, бо за однїм заходом можна було з неї навчїтись грецького і церковно-славянського язїка.

Ом. Огоновский.

73. Петро Могила.

До пїднєсеня і розшїреня просвїти на Рґси причинив ся немало славний кїївський митрополіт Петро Могила.

Він родив ся року 1597. Батько его був господарем (володарем) волбским і молдавским. Учїв ся у Львбві і в Парїжї; опїсля вступив до вїйска і брав участь в бїтвї під Хбтином. Але мабуть не припало емґу до вподоби вїйськовє житє, бо небавом потїм вступив до Лаври печерської в Кїєвї, де по трьох лїтах став архимандрїтом.

Тодї то заснував він в Лаврї гїмназію, а щобї придбати їй добрих учїтелїв, вислав деяких талановїтих молодїх людїй за границю на наґку.

В рбцї 1632. став Могила митрополїтом а корбль Владислав дав емґу дбзвїл перетворїти кїївську брґтську школу в колєгїю. Наґка вїдбувала ся ту по латїнськи, бо тодї кбждий образований чоловік умїв по латїнськи. Колєгїя була устрбена на взїр тодїшних академїй. Учїли в нїй язїка латїнського, церковно-славянського, польського і грецького, а вїдтак катехїзму, арифметики, поєтики, ретбрики, фїлософїї і богослвья.

Могила займав ся справами шкільними дґже рєвно. Він посвятив колєгїї богато трґду і прґцї та майже весь свій маєток. Своїм коштом оснував він при колєгїї монастир, церкву, друкарню, бїблїотеку і бґрсу.

В тім монастирі мешкали монахи, що були учителями в колєгії а в бурсі мали приміщенє біднійші ученики.

На удєржанє колєгії призначів Могіла два сєла, один фільварок і записав їй 85.000 золотих. Бібліотеці дарував усі свої книжки.

Умер Могіла в 50 році житя, на жаль і велику втрагу цілбі Руси.

Колєтія, яку оснував Могіла, мала для Руси велике значінє. Она виховала цілий ряд світлих і учених мужів, котрі ўровнем свого образованя рівнали ся ученим західно-європейским.

Б. Л.

74. С в и т а є.

....Свитає,
Край нєба палає,
Соловєйко в тємнім гаї
Сонце зустрічає;
Тихєсєнько вітер віє,
Степі, лані мріють;
Між ярáми, над ставáми
Вєрби зеленіють....
Сади рясні похилились,
Тополі по волі

Стоять собі мов сторожі,
Розмовляють в полі.
І все то те — вся країна,
Повіта красою,
Зеленіє, вмиваєть ся
Рáнною росóю;
Вмиваєть ся, красуєть ся,
Сонце зустрічає, —
І нємá йому почину,
І краю не має...

Тарас Шевченко.

75. Печєра Постóйни.

Є на свєті всєлякі дíва, якіх рука людска не то сотворіти а й наслідувати не була би в силі. До таких справдішних див природи належить печєра в Постóйні, словінськєм містóчку, на полуднє від міста Любляни, при зелізниці, що йде з Відня до надмóрського міста Трієсту.

Коли стáнути пєред печєрою на мурóванім гостінці під лїсом, дійде нас понурий шум ріки, що вливає ся в якусь пропасть, накриту скалою гей відчїненим віком скрині. Чєрез входову браму дістанемо ся до печєри. Такі зáраз обвіє нас холодна струя повітря, а незабаром попáдемо ся в таку студінь, як сєред зимі, хоть на дворі па-

нує літна спека. Довкола нас тишина. Підемо ще кілька хвиль і чуємо десь в долині приглушений шум. Се та сама ріка, що при вході пропала під землею, добуває ся тут з норі, розливає доволі ширіко і по кількох закрутах гине знов у бічних ямах.

Йдемо головною улицею печери. Дорога виглядає як сіни, або залізний тунель, лиш тріхи вища і ширша. Серединою тягнуть ся шини під візки, на склепіню печери горять електричні лампки. З горі висять, гей соплі льоду з дахів, соплі вапняного каменя. Глядимо в долину. Такі самі скаменілі стовпці сторчать з землі до горі, одні коротші, другі вищі, деякі от-от стикають ся з горішніми соплями. І так всюди в цілій ямі, що тягне ся на пів милі з накладом.

Ті сталактіти і сталагніти, як зовуть ся вапняні соплі, формують ся в найдивніші постати й образи. З сего різні часті печери одержали відповідні назви. В однім місци соплі утворили величезну камінну диліну; називають ся протє „природним мостом“. Дальше йде обширна комната з лавками по боках і свічниками в горі; то „велика сála“. В ямі званій „Фердинандова“ бачимо фігури і образи потворені із сталагнітів: тут крісло королівске, там ніби людська голова, он-там ангельські воротá. Ще далі входимо на просторе місце. Тут що року на свято Матери Божої 15. серпня збирають ся гості і заводять танці. Ся комната прикрашена сталагнітами, що виглядають як хоругви і пальми.

Справдішним дивом, яке всі найбільше подивляють, є в тій печері т. зв. „гора Кальварії“ і „Гріб Ісуса“. Безліч сталагнітів в найрізномроднійших формах і нахиленьях виглядають зовсім як Голгота з юрбою людей і хрестами. Поніжше утворів ся з деяких каменів рід гробу, над ним великі постати похилені і плакучі, а по рогах малі крилаті особи — ніби ангели.

Всьо то повстало із скапів, природним способом без людської руки.

76. Фабричний промисл в Швайцарії.

Землі на сьвітї не прибуває — а на́рід мно́жить ся. В поступових кра́йх часть на́роду, що не мо́же ви́жити з рілі і до́машного про́мислу, іде́ до фа́брик. Там нахо́дять заробок не́ра́з кра́сший як до́ма. — Фа́брики розви́ають ся там, де є ка́мінне вугле́ а бо́дай бо́гато де́рева на опал, аби́ було́ чим ма́шини пу́скати в рух.

В Швайцарії не́ма́ ні ка́мінного вугля́, ні де́рева так бо́гато. То́му здава́ло ся, що Швайца́ри зйи́дуть ці́лком на би́ду, в міру як їх на́роду бу́де прибува́ти. Та не ди́ждали ся уті́хи їх воро́гів. Уче́ні Швайца́ри умі́ють ви́хиснувати во́ду, за́мість фа́бричного огню́, яко́го не ма́ють. Оні́ поза-води́ли рі́жні при́лади над сво́ими гі́рськими рі́ками і пото́ками, та пору́шують ма́шини сво́їх фа́брик си́лою води́, по-ді́бно як у нас мли́нські ко́леса. Вели́кі пряді́льні, фа́брики тка́цкі, з конопе́ль, баво́вни, волі́чки, во́вни і шовку́, фарба́рні тих ви́робів, фа́брики сі́рників, папе́ру, столя́рські, обу́ви, ору́жа, ма́шин і зна́рядів рі́льнихчих, на́віть мо́лоти в ку́знях пору́шує і уде́ржує в ру́ху вода́.

Швайца́ри спрова́джують з чу́жих кра́їв сирі́ мате́ріяли, як зе́лізо, во́вну, баво́вну, шовк, на́віть де́рево і і́нші; перероблю́ють їх на що́ потрі́бно і ви́роблений го́товий то́вар пу́скають наза́д у сьвіт з вели́ким зи́ском. При́міром в р. 1893. спрова́дили во́вни за 11 ми́ліонів ма́рок, а прода́ли за гра́ницю ви́робленого сукна́, а́бо пряді́ во́вняної за 16 ми́ліонів, не раху́ючи то́го, що прода́ли в кра́ю. Баво́вни заку́пили за 28 ми́ліонів ма́рок, а ви́робили з не́ї і прода́ли за гра́ницю ви́робів баво́вняних за 131 ми́ліонів ма́рок.

Вже пе́ред 10 ро́ками було́ в Швайцарії́ до 4000 фа́брик і би́льших рукоді́лень, де око́ло 200 ти́сячів робі́тників заробля́ло на уде́ржане́ своє́ і сво́їх ро́дін. Ко́ждий Швайца́р при́готовлює́ ся зма́лку дава́ти собі́ ра́ду в житі́ю. На́йчасті́йше кро́мі рі́льництва зна́є бо́дай одне́ реме́сло, якийсь про́мисл, а́бо торго́влю. Як не одні́м, то дру́гим спо́собом уміє́ зароби́ти на до́статний хлі́б.

77. Ш у т к и.

Не мої ноги.

Серед ліса, серед гаю	Прокінув ся, протёр очи,
У неділешний обід	Разів кілька позіхнув,
Заснув мужик у чоботах,	Разів кілька босі ноги
Прокінув ся без чобіт.	З подивлінем повернув.

„Не мої се, — каже, — ноги;
Присягаю на чім сьвіт,
Бо мої в чоботях були
А ті, босі, без чобіт.“

По воді піду.

По ярмарку циганчук	Посходились понад став.
Конём вигравас,	— „Всі по грóшу!“ — каже.
Понад воду всіх людий	Заплатили єму всі:
З ярмарку скликає.	„Ідь же — кажуть — враже!“
Кого здібає, кричить:	А той собі на коня:
Сіну, тату, дїду!	— „Спасибіг вам, люди!
Ходіть живо понад став;	Тоді піду по воді,
Я по воді піду!“	Коли зима буде!“

Степан Руданський.

78. Історія сталевóго пера́.

Сталеві пера до писання винайдено властиво не так давнó. Вінахід їх приписують одні Французови Арнови із Рўена, а дрóгi — Америкáнцєви Вілїямсонови. Цікаво, що Америкáнці з початку, так як трéба не оцїнили сéго винаходу, який був відтак перехвáчений Англі́йцями. Пёршу фабрики для вироблюваня металéвих пер побудóвано в 1803. році в Льондóні, при чім були́ оні звичáйною копією густячих пер.

Спершу коштували металéві пера дуже дóрого, так що за однó перó пла́чено 6 ф́ранків. В 1830. році Ті́лльо і Пери́ із Менчестра поліпшили значно їх констру́кцію і надáли їм ф́орму сучáсних пер.

У Франції першу фабрику сталевих пер заложено доперва в 1846 р. і від сего часу вироблюване сталевих пер стало розвивати ся незвичайно скоро; впрочім число всіх фабрик для вироблювання таких пер виносьть і тепер лиш 16; гуртують ся оні в містах: Бульоні, Берліні, Новім Йорку і в Бірмінгемі.

Щорічне вироблюване сталевих пер в послідних часах незвичайно велике. Прим. одна Франція вироблює стільки пер, що колиб зважити їх, то мали би вагу около 300.000 кильоґр., а у всіх фабриках вироблює ся щорічно 3 міліярди пер, на що зуживає ся 3000 тон желіза.

Аби уявити собі докладно, скільки то зуживає ся щорічно желіза в виді пер, досить сказа́ти, що з желіза зужиткованого для вироблення їх в часі коротшим як 2 роки, можна би збудувати нову вежу Айфла. Всеж такі число пер в порівнянню з скількостію населення земскої кулі є за малим і колиб поділити число пер, які вироблює ся щороку, через число мешканців земскої кулі, то на кожного чоловіка припадало б лиш 2 пера, не рахуючи тут Хінців, які ще дотепер не уживають сталевих пер.

79. Поражене Турків під Віднем в 1683. р.

(З літописи Самовидця.)

Коли польський король зірвав згоду з Турчином, звелів зразу по скінченню сьому збирати польські війська. А Турчин, мабуть про се знаючи, згромадив свої війська і пішов на цїсаря християньського; переправив ся через Дунай і загорнув всю землю угорську, котра єму піддала ся добровільно.

Відтак везір з своїми військами підступив під престольний гóрод Відень. Цїсар станув до бою, але не міг устояти перед великими силами турецькими і замкнув ся в гóроді. Ту зіставав в облозі через ціле літо. Обложенці просили польського короля Яна Собєського о поратунку. Ян Собєський стояв тоді на своїй границі за Краковом, а видячи так велику навалу від бісурман на християн, збирав як найскорше військо, так „кварцїане“ як і „загальне опóлченє“, по усій своїй землі і по Україні, і давав зразу плату. Тим спосо-

бом зібрав дуже великі війська, просив Бога о поміч і пішов проти військ турецьких.

Турчин довідався про це і казав сильно добувати Відня, а сам з іншими військами пішов проти польського короля, бо легковажив собі ті війська. Але його судба оминула: бо хоч учинив засідку з сороктисячним пішим військом, то цілу її знищив польський король, так що і сам везір не вдержав зі своїми військами і в малій громадці мусів утікати, полишивши гармати, шагрі і усе, що мали при собі. Так дуже були розбиті турецькі війська при помочи Божій. А і ті війська, що добували города Відня, побиті, ледво що втекли і нечисленне військо бісурман пропало.

Тоді король польський, побувши в городі Відни, сполучився з іншими християнськими князями і пішов з великими військами наздогін за везіром, не даючи йому відпочати. Того бійства була 13. вересня по руському календарю. І знов на Дунаю на мостах звів боротьбу і побив Турків. Турки ввійшли були великим гуртом на мости на Дунаю, але мости під великим тягарем заломилися, а Турків багато погинуло від мечів і потонуло. Жовнірі християнські направили мости, пігнали за Турками і кількома наворотами побили їх. Усіх битв завязаних зведено чотири і у всіх тих битвах Турки були побиті, а християнські війська спустошили багато турецьких городів, ходили куди хотіли і запускалися аж на кільканайцять миль від Царгорода. В тих битвах погинуло багато наших; також багато з них забрали жовнірі живими в неволю. Тоді були відтак у Львові в в'язниці; між ними находився волоський господар Дюка.

Того року в осені по святіх Симеоні в польській землі коло Ярослава породилися знов овочі і ягоди в полях, а багатство їх було так велике, як серед літа.

80. І досі сниться....

І досі сниться: під горбю,
Між вербами та над водою,
Біленька хаточка:

сидить,

Неначе й досі, сивий дід
Коло хатиночки і бавить

У Фр́анції пер́шу ф́абрику сталев́их пер заложено допер́ва в 1846 р. і від сего́ часу́ вироблюване сталев́их пер ста́ло розвива́ти ся незвичайно́ скóро; впрóчим числó всі́х ф́абрик для вироблюваня́ такі́х пер винóсить і тепер́ лиш 16; гурту́ють ся оні́ в міста́х: Бульо́ні, Берлі́ні, Нові́м Йорку́ і в Бірмінґа́мі.

Щорі́чне вироблюване́ сталев́их пер в послі́дних часа́х незвичайно́ вели́ке. Прим. одна́ Фр́анція вироблює́ сті́льки пер, що коли́б зва́жити їх, то ма́ли би ва́гу око́ло 300.000 кі́льоґр., а у всі́х ф́абрика́х вироблює́ ся щорі́чно 3 мілі́ярди пер, на що зу́живає́ ся 3000 тон же́ліза.

Аби́ уя́вити собі́ докля́дно, скі́льки то зу́живає́ ся щорі́чно же́ліза в ви́ді пер, досі́ть сказа́ти, що з же́ліза зу́житко́ваного для ви́робленя́ їх в часі́ корóтшім як 2 ро́ки, мо́жна би збудува́ти нову́ вежу́ Айфла́. Все́ж такі́ числó пер в порі́внаню з скі́лькостію насе́лення зе́мскої ку́лі є́ за ма́лим і коли́б поді́лити числó пер, які́ вироблює́ ся що ро́ку, че́рез числó мешканці́в зе́мскої ку́лі, то на ко́жного чолові́ка припа́да́лоб лишé 2 пе́ра, не раху́ючи тут Хі́нців, які́ ще дотепе́р не ужива́ють сталев́их пер.

79. Пора́жене Ту́рків під Ві́днем в 1683. р.

(З лі́тописи Само́відця.)

Коли́ польський коро́ль зі́рва́в зго́ду з Ту́рчином, звелі́в за́раз по скі́нченню со́йму збира́ти польські́ вій́ска. А Ту́рчин, ма́бу́ть про се́ зна́ючи, згро́мадив свої́ вій́ска і пішо́в на ці́саря хри́стия́ньского; пере́правив ся че́рез Дуна́й і загорну́в всю зе́млю у́го́реку, котра́ є́му́ підда́ла ся добро́вільно.

Ві́дтак везі́р з свої́ми вій́сками підсту́пив під престо́льний го́род Ві́день. Ці́сар ста́нуv до бо́ю, але́ не міг усто́яти пе́ред вели́кими си́лами туре́цькими і замкну́в ся в го́роді́. Ту зі́става́в в обло́зі че́рез ці́ле лі́то. Обло́женці́ просі́ли польского́ коро́ля Я́на Собе́ського о порату́нок. Я́н Собе́ський сто́яв тоді́ на свої́й грани́ці за Кра́ковом, а ви́дячі́ так вели́ку нава́лу від бісурма́н на хри́стия́н, збира́в як на́йскорше́ вій́ско, так „кварця́не“ як і „зага́льне ополче́не“, по усі́й свої́й землі́ і по Украї́ні, і дава́в за́раз пла́ту. Тим спо́со-

бом зібрав дуже великі війська, просів Бога о поміч і пішов проти військ турецьких.

Турчин довідав ся про се і казав сильно добувати Відня, а сам з іншими військами пішов проти польського короля, бо легковажив собі ті війська. Але его судьба оманула: бо хоч учинив засідку з сороктисячним пішим військом, то цілу її знищив польський король, так що і сам везір не відержав зі своїми військами і в малій громадці мусів утікати, полишивши гармати, шатра і усе, що мали при собі. Так дуже були розбиті турецькі війська при помочи Божій. А і тоті війська, що добували города Відня, побиті, ледво що втекли і нечисленне військо бісурман пропало.

Тоді король польський, побувши в городі Відни, сполучив ся з іншими християнськими князями і пішов з великими військами наздогін за везіром, не даючи йому відпочати. Тотá бйгва була 13. вересня по руському календарю. І знов на Дунаю на мостах звів борбу і побив Турків. Турки ввійшли були великим гуртом на мости на Дунаю, але мості під великим тягарем заломили ся, а Турків багато погинуло від мечá і потонуло. Жовнірі християнські направили мості, пігнали за Турками і кількома наворотами побіли їх. Усіх битв завзятих зведено чотіри і у всіх тих бйтвах Турки були побóрені, а християнські війська спустошили багато турецьких городів, ходили куди хотіли і запускали ся аж на кільканайцять миль від Царгорода. В тих бйтвах погинуло багато нашів; також багато з них забрали жовнірі живими в неволю. Тоті були відтак у Львові в вязниці; між ними находив ся волобський госпóдар Дюка.

Того року в осені по святим Симеоні в польській землі ко́ло Ярослава породили ся знов óвочі і ягоди в полях, а богáтство їх було так вели́ке, як сéред лі́га.

80. І до́сі снить ся....

І до́сі снить ся: під горо́ю,
Між верба́ми та над водо́ю,
Біле́нька ха́точка:

сиді́ть,

Нена́че й до́сі, сівий дїд
Ко́ло ха́тиночки і ба́вить

Хорошее та кучеряве
Своє маленъкеє внуца.
І досі снить ся :

Вийшла з хати
Веселая сьміючись ма́ти,
Цілує діда і дитя —
Аж трічи весело цілує,
Прийма́ на ру́ки і годує,
І спать несé; а дід сидить
І усьміха́еть ся і з ті́ха
Промовить нішком: „деж те лі́хо?
Печа́ли тії, вороги?...“
І нішечком старій читає
Перехресті́вшись „Отче наш“.
Крізь ве́рби со́нечко сияє
І ті́хо га́сне.... День погас —
І все спочи́ло.... Сі́вий в ха́ту
І сам пішо́в відпочива́ти.

Тарас Шевченко.

81. Тарас Шевченко.

Найбільший український поет, Тарас Шевченко, прийшов на світ 25. лютого 1814. року в селі Моринцях, в київській губернії.

Рідичі его були бідними крeпакáми, то є піддáними дідича Енгельгáрдта.

Коли Тарас мав несповна дéсять лiт, умéрла емú ма́ти а незаба́ром стрáтив він такóж і ба́тька та остáв ся крúг-лим сиротóю. Незáвидна бу́ла его до́ля! Бiдá і незгóда ви́гнала его з рiдно́ї хáти і він пішо́в у свiт тиня́ючи ся від селá до селá. Пас грóмадскі́ вiвци́, учiв ся дя́ківствá а вкiнцí, чу́ючи в собі талáнт, забажа́в у сiльскóго маляря́ учiти ся малярства.

Але гáрний, мотóрний хлóпець сподóбав ся управiтелеви дiо́р Енгельгáрдта і він узя́в его на слúжбу до двора́; зрáзу в пекáрні а потiм в покóях. І послúгував пiзнiйший вели́кий поeт двiрско́му кúхареви в кúхні, а відтáк сидiв в передпокóю, дожида́ючи пáньских при́казiв. Як слугá-льокайчу́к iздив він з своїм пáном до Вiльна, Вар-

шави та Петербурга і як ніхто не відів, рисував собі та читав книжки. Раз якось ненадійно вернув пан Енгельгардт скорше до хати і застав Тараса, як він відрисував якусь картину та казав его зате добре вибити. Але опісля, хочачи мати свого власного маляря, віддав Енгельгардт Шевченка на науку малярства.

В Петербурзі познакомив ся Тарас з своїм земляком Сошенком, а через него з поетом Гребінкою та іншими визначними людьми. Оні пізнали незвичайний талант Шевченка і загадали викупити его з кріпацтва, бо кріпакам не вільно було ходити до академії.

Найславніший тодішний російський маляр Брюлов, ви-малював портрет славного поета Жуковського; портрет той пустили на льоси і за призьбірані гроші, 2500 рублів, купили Шевченкови волю.

Стало ся се 22. квітня 1838. року.

Від тепер Тарас Шевченко почав учити ся малярства в академії, читати та писати поезії. В два роки після визволу з неволі т. є. 1840. року видав першу книжку своїх поезій п. з. „Кобзар“ а потім поему „Гайдамаки“.

Скінчивши академію, вернув на Україну, бував в різних місцях, малював і складав поезії. Мав навіть стати професором малярства на університеті в Києві, але 1847. р. арештовано его за се, що в своїх творах виступив в обороні бідного, поневоленого народа.

За се засуджено его на службу в салдатах та вивезено на Сибір, в Оренбурт, Орск а потім до страшного Новопетровського форту. Десять літ перебув великий поет разом з усякими злочінцями, скучаючи за вітчизною, книжками та образованими людьми.

Ступів він до того пекла молодім, кріпким, сильним на душі та тілі чоловіком а випустили его звідси (з ласки нового царя Александра II.) німичним, лісим, передчасним старцем.

Опинивши ся на волі, загадав Тарас осісти на Україні і завести домашнє житє. Та не судило ся ему. Умер 26. лютого 1861. року в Петербурзі, з далєка від рідної землі, яку так дуже, так горячо любів. Тіло его перевезено на Україну і зложено на високій могилі над Дніпром, коло міста Канева, так, як собі того поет за житя бажав. І ле-

жїть тепер Тарас Шевченко „серед поля широкого, на
Україні милій“ а твори его знає кожда дитина а слава его
лунає чим раз ширше по свѣті.

Б. Л.

82. Над Дніпром.

Шумить Дніпрó славний і досі шумить;
Всього надивив ся, і щастя і горя;
З далёкого краю біжить він, біжить
До рідного степу, до Чорного моря.

Була колись доля; траплялось тоді
І слави чимало, багато і шкоди.
Минулось, забулось.... По бістрій воді
Гуляють берліни, свистять пароходи.

Над берегом є там крутая гора,
На ній бовваніє самотня могила;
Усі її знають, старі й дїтворá:
Земля Кобзаря там на віки покрила.

Співав колись щиро і пісня его
Орлом бистрокрилим літала усюди;
На божому свѣті дознавсь він всего —
І слави, і ласки, і кривди Іюди....

Тече Дніпрó славний, як голу́б гуде,
Синіє туман у широкому полі;
Стоїть над горою хресть божий і жде
Апостола правди і доброї волі.

Леонїд Глібіє.

И

83. Гуцульський празник (храм).

У нашому селі чинять два храми в рік; оден на зїмні
Никóли, а другий на весну. Зїмні Никóли припадають
в зимі, в піст; за танець і говоріти нема́ що.

Тому́ то молодіж сидить тоді дома а стариня́ храму́є.
Як же прийде́ весняний храм, то стариня́ сидить дома

а молодіж пускають у храм. Оні томуж то зимний храм назвали чесний а весняний красний. Тай не дармо его так прозвали! Хто хоче відіти охоту та красу, то най до нас тоді приходить.

Мій брат бувало — а він був старшим парібком в селі — скоро прийде неділя перед красним храмом, скличе з церкви всіх легінів до себе та дає їм порядок: „Ти, Фёдоре,“ — каже — „підеш пробти Довгопільців; а ти, Андрію, підеш мені на стріть Дехтинёцьким“, — і так дальше. А сам він старає ся про базар. Каже підпарубочим обтічити его молодими смерічками та стежечкі починити.

Коли дасть Бог діждати храму, парібкі вже знають свою службу; ще до опівночи повстають, повибріччуют ся, поприбирають ся як лицарі, заберуть колачі в бесаги, посідають на гарні сідлані коні, та гайда зустрічати стороньске парібоцтво, як уже там від брата розказ мали.

А брат вам уберє ся в кармазини, кресаню насуне на чолó, порошницї у двóе чéрез плéчі так і сияють, а пістолят аж чéтверо засадить за ремінь, тай стане собі на перехрестю, як повертає ся к церкві, щобі тут стороньских парібків ще раз, та ще краще, привитати. Кóло брата стоять чотіри післанці, для его потреби; два знов стоять кіньми з сього і з того бóку села, абі дати знати, як надходити ме славне парібоцтво. Така вже, бачите, у нас устанóва. А ще скажу, що тоті чотіри післанці, що стоять з братом, називають ся стрільці; оні мають таку службу, що скоро яка стороньска лівчина підійде, так оні їй зараз на привіт мають стріляти; відтак підводять її два аж під церкву, а тут чекає вже моя старша сестра та веде в церков съвату, де знов середуща сестра жде, щобі її красно де постановити.

Конéць села, чути, стріляють: се вже йдуть парібкі. Музика там стоить з одним піланцем, а друга з другим, — зачинають грати на привіт.

Прийдуть парібкі. Брат їм клонить ся, витає тай провадить у Божий дім. Тут аж сїм пан-óгців, а óсьмий диакон, собóрну службу правлять. Гóсподи! а дяків такі не рахуй, такого понасходило ся; та як вам разóm усіма засьпіввають, то аж душа радує ся.

Приїхали парібікі пєред цєркву. З́раз сќчили підпа-
ріб́чі, що вже на погот́ві так і стоя́ли, та повідби́ра́ли
паріб́ка́м ко́ні.

Зго́дом-зго́дом скінчи́лась і сл́жба Бо́жа і водосв́я́тне —
всі́ так і ру́шили на базáр. А тут одна́ муз́ика по одні́м
кінці́, дру́га по дру́гим, а шинка́рі позасі́да́ли у два ряди́
з п́вними бербени́цями та з всі́лякими на́питками. Тане́ць
заві́в Іла́ш, а парібі́кі, ко́ждий в па́рі, гай за Ілаше́м, такóж
розн́осять ся! А топі́рці не літа́ють по́над го́ловами, ні!
аж за́очи лóвлять, так блища́ть ся у во́здухах до со́нця.
А дні́нку дав Бог таку́ веселу́ та я́сну, що аж лю́ди мо-
лоді́ють.... То пє́рший де́нь хра́му, а яко́го то не бу́де за́в-
тра та позáвтра?!

(З Федьковича.)

84. Ніч в го́рах.

Висо́ка, с́ра скє́ля
Така́ стара́, як св́іт.
Під не́ю з́ймна фі́ля
Сполóкує́ ѓрані́т.

Часо́м сова́ озве́гь ся,
Як грі́шника ду́ша,
І з не́ба відорве́ть ся
І полети́ть з́ввізда́.

Над не́ю не́бо сі́не,
Отáри бі́лих хмар
І міся́ць не́бом лі́не,
І ніч як ча́рів-чар.

Часо́м ли́лік стріло́ю
Перешибне́ во́здух;
Нічно́ю вкрити́й мло́ю
Щеза́є на́че дух.

Часо́м сопи́лка в го́рах
Запла́че, закви́лить;
А Че́ремош по звóрах
Шуми́ть, шуми́ть, шуми́ть!

Богдан Лепкий.

85. Кора́лі.

Ма́ло що не ко́жда селя́нка на Ру́си, дівчи́на, чи мо-
лоди́ця, но́сить кора́лі, та пє́вно ма́ло котра́ з них зна́є,
зві́дки оні́ на св́іті беру́ть ся та кільки лю́дскої пра́ці
тре́ба, щоб оні́ з глибини́ мо́ря діста́ли ся на торго́вицю,

абб до скелѣпу а звідси на жіночу шійу. Коралі повстають ось як:

Ведуть ся в морі маленькі живі тваринкі, що звуть ся поліпи. Плаває собі поліп по морі, мов малесенький подовгастий пухірчик, з одного боку тончий, мов фляшечка. З тончого боку в поліпа ротик. Поліп припливе до скелі і приліпить ся, мов приросте до неї ширшим кінцем, а ротом годуеть ся, тягне в себе морську воду. Скоро коло рта єму віросте вісім бородавочок. Бородавочки ростуть і стають із них мов листочки. Тоді поліп на погляд зовсім наче квіточка, але справді то не квіточка, а живий звірик. На ньому з боку виростає другий поліп, мов галузка, на тім знов виростають поліпи, і так без кінця. А то ще з рта поліп викидає поліпи-пухірчики. Ті знов приліплюють ся до скелі і розростають ся.

Поліпи тягнуть у себе морську воду, а в тій воді є вапно. Вапно зістає ся в тілі поліпів. Як поліп умре, то вапно зістає ся на скелі, там, де він жив. І з другого, і з третього і з кожного поліпа зістає ся по дрібці вапна, і все стуляє ся кучечка до кучечки. Старі поліпи вмирають там, де й жили, на своїй скелі; молоді розростають ся тамже, і з усіх їх зістає ся по крихточці вапна, а з тих крихток зліплює ся в воді мов дерево велике, гилясте, а по гильочках мов квіточки сидять — то живі поліпи. І так із тих крихток вапна потроха роблять ся цілі величезні скелі, такі тверді, що кораблі об них розбивають ся. Оті скелі, що їх зробили поліпи, звуть ся коралеві скелі. Іноді коралева скеля аж вісуне ся островам із моря; на неї нанесє піску та мулу, вітер абб вода принесє насіння, почнуть рости на острові дерева, зазеленіє трава. Такі острови коралеві бувають дуже великі, хоч і зробили їх малесенькі тваринки — поліпи.

Коралеві скелі звичайно рудо-білі, але деякі поліпи роблять коралі червоні й рожеві. Білих коралів богато, то вони ні по чому, червоних мало, то ті дорогі, а рожеві коралі найдорожші, бо їх найменче. Отож водолази пірнають у море і облумують гілочки з коралевої скелі, а з тих гілочок майстри роблять добре намісто та інші окраси. Ломати коралі дуже важко, бо оні дуже тверді, і водолаз дуже не богато виносить коралів із моря.

Правда, здобувають коралі ще й іншими способами, не пірнаючи, але й так їх важко здобувати. Пріміром в Італії ловлять коралі осьтак: рибакі пливуть на море в великім човні з вітрилами, а прибувши на місце, де надіють ся доброго лóву, закидають сіть. Іноді на човні буває корба, на ній намотано лінву і тою лінвою витягають із моря важку сіть. Але буває й так, що витягають сіть просто руками. А се дуже важко, бо витягати треба з великої глубини, а сіть дуже велика й важка.

Витягнуть сіть а в ній повно каміня та мұлу. Каміне викидають в море, а в мұлі шукають гілок коралєвих. Буває іноді, що два й три тижні витягають самє каміне, а коралів нема. Спорожнівши сіть знов закидають у море, знов витягають і так день в день.

Важка праця і тим, що витягають сіть, і тим, що женуть веслами важкий човен. Спочивати не можна, навіть обідають не кидаючи праці. А прийде ніч — і тоді малий відпочінок, — бо тільки половина рибаків спить а половина і в ночі працює.

За всю ту працю протягом сімох літніх місяців такий рибак заробить коло 150 корон, — по 25 корон на місяць. Як бачимо, не легка то річ здобувати коралі і кожда намістинка рісно політа людским потом.

М. Загірня.

86. Як Вовчіця ловила риби.

....Над ставком сидить Вовчіця,
Лис надбіг і аж давить ся,
Смачно рибу їсть жарку.

„Що се ти їси, Микігко?“
„Адже рибу“ — каже швидко
Лис. — „Та дайжеж і мені!“ —
Пробить жінка. — „Щож, вам, тітко,
Риби хочесь? Поглядіть ко,
Тут в ставку їх тьма на дні!“

„Е, в ставку? Чи я не знаю?
Щож, коли їх не спіймаю!“

„Тіточко, я вас навчу,
Яж їх лóвлю всяку дніну:
Де лиш сїть своєю закїну,
Десятками їх ташу!“

„Що за сїть?“ — пита́ Вовчиця.
„Сего́ за́раз мож навчи́ть ся,
Ось за мно́ю лиш ходи́!“
Сніг був, вітер на болóню,
Став замéрз, одну́ лиш тóню,
Хтось протя́в се́ред води́.

От сюди́ то припрова́див
Лис Вовчи́цю й так їй ра́див:
„Ті́тко, гля́ньте, що тут їх!
Лиш у во́ду хвіст запха́йте,
Подо́ржіть, та́й витяга́йте —
Риб спійме́те по́вен міх!“

І так щі́рим він чини́в ся,
Так Вовчи́ці піддобрі́в ся,
Що пові́рила она́:
Пóквапно на лід присі́ла,
В ополóнку хвіст встро́мила,
Та́й держи́ть, держи́ть — ду́рна!

„Лісе — ка́же — щось щипа́є!“
„Ци́ть, то ри́ба так хапа́є.“
А то хві́ст хапа́в морóз.
„Лісе, мо́же вже тягну́ти?“
„Е, ще ма́ло му́сить бу́ти,
Ще потри́май, по́ки мож!“

„Лісе, ти́сне щось і ми́ка!“
„Ци́ть, се щу́ка є вели́ка,
Та така́, немóв бара́н!“
А то хві́ст обме́рз вже крі́пко.
„Лісе, тягну́!“ — „Ні, ще дрі́бку,
Бач, хапа́є ся ша́ран!“

Далі вже терпцю не стало.
Шарпнула вона помало, —
Не пускав. „Ой, тягні,
Каже Лис, — тут риб так много!
Витягай же їх небого,
Щоб не розтеклись оні!“

Шарпнула ще раз Вовчиця, —
Ні, хвіст у леду держить ся!
Тягне міцно — ані руш.
„Тітко, — Лис рік, — дякуй Богу,
Ось з селá нам на підмогу
Люди йдуть, зо дваїцять душ!“

Як Вовчиця тес вчула,
Зо страху себе забула —
Як завів!... Бóже мій!
Люди люті, гульк, надбігли,
Як її примёрзлу вздріли —
Хап за палички як стій.

Сіплять ся удари градом,
А вона все крутить задом,
Беть ся, рветь ся, а ті бють!
Далі шарпнула що сила,
Пів хвоста в леду лишила,
Тай шмигнула в Бóжу путь!

Іван Франко.

87. Юрко Шкрибляк і гуцульске різьбарство.

Найславнішим різьбарём посеред Гуцулів, який своїми прекрасними віробами з дерева здобув собі признанє між широким кругом знавців та любителів народної штўки, був Юрко Шкрибляк з Яворова, коло Кóсова. Рóдичі егó були дóже бідні і в поті чола працювали на маленькім кусочку нужденної гірської рілі, щоби вижити себе і дітїй. В молодéчих літах помагав Юрко своїм рóдичам в господарстві; до школи не ходів, бо тоді шкiл в гóрах було дóже мáло і до кінця житя не умів ані читати, ні писати. Тільки

в вільних від роботи хвилях вирізував в дереві всілякі узори і се була єго одинока і дуже люба розривка.

В 1842. році взяли єго до війська а 1849. брав він участь в угорській війні. Коли вернув до дому, відозвала ся в нїм давня охота до різьбярства. Він зготовив собі токарню, точив на нїй всіляку посуду, як кубки, тарілки, пугарчики, бочілочки а опісля прикрашував їх різьбою та вкладами (інкрустацією) з дерева і мосажу так гарно, з такою зручністю та з таким почутєм краси, що слава про ті єго вироби рознесла ся по всіх горах.

Місцевий сьвященик, видачі єго незвичайний дар, повірив єму прикрашенє деяких церковних знарядів в яворівській церкві, а коли Юрко і тую роботу викінчив з правдивим артизмом, то став він першим різьбарєм на цілу Гуцульщину.

На жаль твори того правдивого артиста не приносили єму таких доходів, на які заслугували. Тому то Юрко Шкрибляк мусів заніматися господарством а тільки в свободних від праці хвилях брав ся до своєї любові різьби. Та мимо того, що він своєю штурою займав ся тільки, так сказатиб, прихапцем, кожда річ, яка вийшла зпід єго рук, носить знамя щірого артизму. У всіх єго výroбах бачимо незвичайно красну і благородну будову та дуже старанне і чисте викінченє.

Уживав він до своїх виробів передовсім яворового дерева, бо оно не коле ся і не задирає ся а легко і в міру піддає ся під долотом; — відтак уживав він дерева сливового та грушкового, так само доброго, тільки твердшого. До роботи уживав сокири, токарні, тєслиці, долотця та цїркаля. При помочи тих знарядів він надавав предметам красну форму а відтак писав їх, то єсть, різьбив та викладав іншим деревом і мосажом. Мотивів уживав таких самих, які загально стрічаємо в Гуцульщині т. є. різьб, кривульок, рож, кучерів, колосків, хрестів та інших. Є їх не дуже богато, але Юрко Шкрибляк умів їх лучити та вязати в цілість і знав, як нарід каже: „де і що покласти“. Він відчував, який орнамент до якої форми буде найвідповіднійший а навіть числив ся з призначенєм предмету; так приміром єго топирці зовсім інакше прикрашені, як бари-
лочкі.

Тому то твори Шкрибляка стрінули ся з загальним признанем на виставах у Львові, в Коломиї і в Триєсті. Він удостоїв ся двох медалів заслуги та цісарського дарунку в дукатах. Умер в р. 1885, маючи літ 65.

Вість про его смерть розійшла ся по цілім краю та викликала щірий і правдивий жаль, бо се зійшов зі світа незвичайний талант, який, хоть не мав спромоги образувати ся в школах та в академіях, полишив по собі діла великої стійности.

Мав Юрко трох синів, а з них найстарший, Василь, одідичив владу свого батька. Він займає ся майже виключно віробом гуцульских різьблених предметів і віроби ті находять чим раз більше прихильників і любителів, не тільки в Галичині, але і далеко поза границями краю.

Дослідами над гуцульскою різьбою займав ся проф. Шухевич у Львові та писав о тім, як взагалі про житє і працю Гуцулів в своїм творі, що зветь ся „Гуцульщина“.

Незвичайно богатою та цінною збіркою творів Юрка Шкрибляка, его сина Василя та інших гуцульских різьбарів красує ся музей Дідушицьких у Львові.

В. Л.

88. Як робить ся сірники?

До недавна люди не знали сірників. Коли потребували огню, то потирали два кусники сухого дерева до себе, і дерево з вїтвореного горяча вкінці займаło ся. Пізнійше через тисячі літ служило до видобування іскри кресиво, кремінь і губка. Перші сірники вїдумав французский хемік Шансель 1805 р. Називали ся оні „мочені сірники“ і були досить непрактичні, бо коли хотіло ся сірник запалити, треба було за кождим разом замочити его голівку у флящинці з сірковим квасом. Фосфорові сірники до потіраня, яких нині уживають наші люди по селах, винайшов 1832. року Німець Каммерер, в тім часі, як сидів у криміналі за участь в революції. Вкінці 1866. р. винайшов Швед Беттер т. зв. „шведські сірники“, де нема фосфору у головках, лиш в масі, потягненій по боків коробочки.

Сірники вироблюють нині по фабриках. Навіть в Галичині є чотири такі фабрики. Машина заступила нині

скрізь ручну роботу, і тому фабрикація йде незвичайно швидко і на величезні розміри.

На віріб сирників складає ся потрійна робота: віріб патичків, віріб запальної м'яси, замочуване й сушене.

Обчислім, скільки сирників розходить ся по світі?

Коли одна особа спотребовує на днину 7 штук, то ціла Європа спотребовує на рік 730 тисяч мільонів сирників. Колиб усі ті сирники уложити разом кінцями до себе, то дали би ланцюх довгий на 36 і пів тисяча мільонів метрів і той ланцюх опоясав би земску кулю 829 разів. А коли би тих 829 перстенів покласти оден коло другого, то отворили би оден земський перстень, широкій на 1 метр і 65 центим. Вага сирників, спотребованих на рік в Європі, виносить „лиш“ 100 мільонів килограмів.

89. О ц и г а н и в.

Вівів циган на ярмарок

Коня продавати....

Посходились ярмаркові

Стали оглядати....

Оглядають, кінь як сокіл

І г'янчу не має.

А сам циган кругом ходить,

Та все примозляє:

„Що коніна, то коніна!

А щоб язик мала,

То онаб, вам, люди добрі,

Всю правду сказала!“

Купив якийсь ту конину,

Доба оглядає....

Аж еб коніна справді

Язика не має....

С. Руданський.

90. Зелені св'ята.

Нема над Зелені св'ята. Годі описати, як красно, як любо тоді у нас. Вийдеш на поле, — рай! земля, пристроєна в цвіт, красує ся, мов у вінці відданиця г'яжа, а ліси зеленіють ся як би в св'яточних р'язах. Поля, засіяні золотім зерном, випускають перший колос, а в садах деревина, обліта вонним молоком, аж тягне в свій холодчок. Чисте і тепле небо палає, гріє і любо усьміхає ся до тебе; а весела птиця щибетами своїми аж носить дубовою.

А прийдеш до села, — який там новий вид, яка там нова радість? Хаті всі побілені, вічищені; а на кождім

подвірю гай. То кленіві, то липіві галузкі стоять і на воротах, і на підсїню; сторча́ть у віконцях, виглядають зі стріхи, що чоловікови здає ся, немов в якім лісочку.

А люди повбірані в свята́рнім стрію то прохóджують ся по ули́ях, то сидять попід хаті, або гомонять по садóчках. Там кúпка господарів, поспира́вши ся ко́ло нових плотів, розповідають собі за ярмаркі, за худі́бку та за приго́ди; ту знов кілька жіно́к, посіда́вши на воротах, прига́дують собі молоді, веселі та щасли́ві літа́. А там хлопці вóдять ся з музико́ю, гра́ють, танцю́ють; а ту знов кúпка дівча́т шéпче собі, жарту́ючи.

Ах! як любо у нас на Зелені свята́!

М. Устиянович.

91. У г а ю.

Наді мно́ю — лісте́ скрізь зелене,
Сóнце тїснесь в тїнь ліснóу луча́ми,
Де́рева розло́гі вко́ло мене́,
До́лом гу́сто вма́єні корча́ми.

Лéгот те́плий лéдви чу́тно ди́ше,
В тїни цвѣ́ти головкі́ в низ клóнять,
Пта́шка пі́рхне, лісте́м зако́ліше,
Де́сь далéко жа́йворонки дзвóнять.

Сóйка скрі́кне там несупо́кійно,
Ді́кий го́луб туркоті́ть на дубі́,
В ся́єві мушкі́ бу́яють рі́йно
І розно́сять зву́ки ті́хі, любі́.

Мі́ж корча́ми в тїни при руча́ю,
Що по́малу ве́ть ся між травóю,
На му́раві я сиджу́, дума́ю
І люблю́сь до́вго самото́ю.

Як неза́мітно мина́ють хви́лі
Се́ред твої́ зелени́, дубрѣ́во!
Чу́ю, як мій дух росте́ на сі́лї,
Як він віджи́єє ту нанóво.

О. Маковей.

92. С о й м.

Окрім ради державної, найвисшого законодатного тіла, кождий край в Австрії має свій сойм. Разом є 17 соймів. Сойми мають лиш одну палату і ріжну скількість членів. Найчисленніший є чеський сойм, по нім галицький, що має 161 членів; найменше членів має сойм Форарльбергу. В Триєсті міська рада є заразом соймом для сего міста з округом.

Члени соймів походять в переважній часті з виборів, однак в часті сойм складає ся також з мужів, що покликані на членів сойму сілою достобійства, які займають, іменно з архієпископів, єпископів і ректорів університетів. Такі члени сойму називають ся вірилїстами. Наш сойм має таких членів 12, іменно трох архієпископів, п'ятьох єпископів, двох ректорів університетів у Львові і Кракові, ректора львівської політехніки і президента академії наук в Кракові.

Соймових послів вибирають виборці, що поділені на курії і виборчі округи, так самó як при виборах до ради державної, але з сєю ріжницею, що дотепер в жаднім краю нема ще п'ятої курії. В Галичині і майже у всіх інших краях вибирають соймових послів на шість літ в чотирьох куріях, іменно в курії великих посілостей, в курії міст, палат торговельних і промислових, а також сільських громад. Вибори в трох перших куріях відбувають ся безпосередно, а в курії сільських громад, так самó як до палати послів, ради державної, посередно через правибори.

Сойми збирають ся на зазив цісаря що року в головних містах країв, щобі радити і ухвалювати справи, котрі їм поручені конститucieю. Голову сойму, званого краєвим маршалком, і єго заступника іменує цісар зпомежи соймових послів. Сойм має право рішати у всіх краєвих справах, іменно — економічних, комунікаційних, шкільних, санітарних і інших, о скілько оні не належать до державної ради. Закони, ухвалені соймом, потребують для своєї правосильности цісарского потвердження, санкції і оповіщення в вістнику краєвих законів.

Постійним оріаном виконуючим сойму а заразом найвисшою властю адміністраційною в краю в справах

самоуправи є Краєвий Віділ. Членів Краєвого Віділу вибирає сойм із свого збору, а головою Віділу є краєвий маршалок.

93. О л е с я .

Се було давнѳ, ще тоді, як Україну нападали Турки і Татарі а гетьмани українські ходили з козацтвом біти ворогів.

Тоді на Волинї було невеличке село. Вкруг села були ліси, а в селї жили прѳсті люди хлїбороби.

Як би не Татарі, то їм жити булоб не погано. А частогусто набігали Татарі. Онї грабували, палили й руйнували села; старіх та молодіх убивали, а молодших брали в неволю і продавали рабами на тяжкі роботи Туркам.

І ся слобідка зазнала лиха, але на щастє тільки оден раз. Она заховала ся в лісах і знайти її було не легко. Край слобідки стояла невеличка хатка, коло неї пишавсь рясний садок, а у садку гулі бжѳли. Там була пасіка. У сій хатцї жив старий дід, Даніло. Колись він козакував, був у неволї турецькій, але визволивсь звідти. Тепер він жив вдома, пасічникував. Жінка его давнѳ вмерла. Він приняв до себе двоє сиріт: — дівчину Олесю і хлопця Михайлика. Олєся мала вже років шіснайцять.

Дід був щасливий з дітьми, а діти були щасливі з ним. Діти дуже любили, як дід балакав з ними; а розказував їм про Україну, про Сїч, про гетьманів, про турецьку та татарську неволю. Бувало сидить дід у пасіцї, робить щонєбудь коло улія або там граблі чи що. І Михайлик теж щось ту майструє а дівчина, Олєся, сидить з шитєм. Сонце сяє, пташки щебечуть, бжѳли гудуть, а Михайлик:

— Розкажіть, дідусю, про неволю турецьку.

А дідусь: — Та я вже розказував, тиж чув.

А Михайлик та Олєся: — Ще, ще дідусю! Так гарно слухати!

І дід починає оповідати, а діти слухають і очий не зведуть з него. Олєся схилить чорняву голівоньку на руки, а Михайлик уже не стрибає, а теж сидить та слухає.

А дід розповідає, як був він в турецькій каторзі:

— Три роки був я в каторзі турецькій прикований до місця. А каторга, се корабель такий: там греблі ми веслами, женучи судину. А зате наші гблі плечі раз-враз списували доглядачі нагайми та колючою червonoю таволгою.

— І кров текла? — скрикує Михайлик.

— Текла, — каже дід.

— Яб їх усіх побив, тих Татар та Турків проклятих! — гукне хлопець, стискаючи кулаки.

Олесь нічого не скаже, тільки все обличчє єї зблідне. А дід далі: — Покалічено мене тоді добре. Як вівзолили мене козаки, нездатний я вже був козакувати, тому вернувся я до дому. Тут я ваших батьків зазнав: і твого, Олесью, і твого, Михайлику. Були мені сусіди. Жили ми гарно, та на лихо набігла Татарва. Що тут казати? Відбивались ми люто, та нічого не вділяли. Село Татари спалили, багато людей побивали, багато у неволю забрали, а дехто повтікав. Отсі втікачі вернулись сюди потім, тай знов тут побудувались. Мене вдарено чимсь важким по голові — я і впав. Але я не вмер і вночі очутів ся. Дивлюсь — місяць сьвітить, відко. Тихо скрізь.... Коли гляну круг себе, аж я на пожарині, а круг мене трупи, трупи..... Прийшов ранок. Пішов я поміж трупами і знайшов тебе, Михайлику; ти лежав і плакав біля мертвої матери. Тут і батько твій був з розрубаною головою.

— Прокляті! Ой прокляті — скрикує Михайлик.

— І твій тут батько й мати були, Олесью, — мертві.... А тебе вже я потім найшов у лісі; ти забігла якось туди.

Змовкне дід. Олесь сидить — не ворухнеть ся; у неї обличчє бліде, в очах палає огонь. Дід гляне на неї тай похитає головою: — Гай, гай! — каже — засмутив я тебе, моя ясочко! Але щож робити? Без лиха не проживемо. Не журить ся, діточки: ваші батьки полягли доброю смертю, рідний край боронючи. Кождий чоловік повинен боронити від всякого ворога своєю рідну країну, не жаліючи свого життя.

Одного разу була неділя. Олесь з Михайликом лагодились іти в ліс по ягоди а дід казав: — Глядіть, діточки, далі від багновища, а то лихо буде.

У лісі було болото-багновище; іноді, не знаючи, надбредє на него людина тай утоне. Дід і боявся, щоб і з дітьми чогó не було. Олєся каже: — Не бійтесь, дідусю: хибá ми не знаємо?

Побрали діти глєчики тай пішли. Дід довго дивівсь їм у слід.

Михайлик каже: — Олєсю, сестрічко! ходім аж на той бік ліса.

Ліс не можна було перейти, бож болото там було серед ліса, — а обходити далєко. Олєся каже: — Алеж се далєко.

— Нічогó! — каже Михайлик, — так ігід там богáто. Ходім!

— То й дóбре! — каже Олєся.

І оні пішли. Оні не увійшли у ліс, а пішли по узлісню. З одного бóку був височєзний старий тємний ліс, а з другого бóку простягáв ся степ. Дівчина й хлòпець ішли швидко. Оні вже верстóв на пять відійшли від дóму, коли се Михайлик скрикнув: — Глянь, Олєсю, що се такє?

Олєся глянула. Серед стєпу їхали люди; оні були не нáші люди. Островєрхі шапки маячили здалєка, а таких шапок нáші не носять. Олєся багáто чула дєчого від дїда, онá пізнала сих людей, се були Татáри.

Татáри! Оні приїхали на Вкраїну паліти сєла, вбивáти абó в неволю забирáти людей. Ось ось оні побáчать їх і заберуть. Олєся ухóпила Михайлика за рúку і мóвчки потягла в куці.

— Що такє? що такє? — пита́в ся Михайлик.

— Цить! Татáри!

Михайлик так і занімів. Острах обня́в єго такий, що він слóва не міг вимовити. Олєся зза куцїв бáчила, як Татáри їхали прóсто на ліс, як поводити сюді й туді головáми. Се оні шукають, де слободá. Ще кільки часу, і оні знайдуть її... Що тоді бóде?... Селó запалять, людей по-вбивáють.... І дідуся вбють.... Бóже мій! трєба бiгти, трєба сказáти!.. Алеж Татáри їдуть кіньми: оні дойдуть швидче, нїж онá добіжить. Як би оні тут загáялись!... Та як же те зробіти, як се їй зробіти?

Бідне серденько у Олесе́ мучилось, а Татари́ підізділи все́ ближше та ближше.... Уже́ видно погані облича.... І відразу́ Олесе́я надумала!...

Она́ вхопила Миха́йлика за плече́: — Бра́тіку, біжи́ лісом до до́му, скажи́ дідусе́ви, що їдуть Татари́! Чуєш!

І она́ потру́сила хлопця́ за плече́. Він немов проки́нувся з то́го і глянув на дівчину.

— Біжи́, а то дідуся́ вбють.

— А ти́ж? — спита́вся хлопець.

Олесе́я штовхнула єго́, щоб біг і ка́же: — Я зна́ю сама́, що зроби́ю, не бійсь! Ніколи́ бала́кати — біжи́!

Хлопець не ду́мав довго. Він кинувся́ у ліс і побіг з усієї́ сили, а Олесе́я зіста́ла сама́. Она́ постоя́ла ще кілька́ хви́лін, вийшла́ зза куща́ і пішла́ по́під лісом зовсе́м не в той бік, де бу́ла єї́ слобода́. Она́ йшла́ так, мов не ба́чила Татари́; але́ Татари́ її́ побачили. Оні́ кину́лись до не́ї. Олесе́я скри́кнула і побігла́ що́ сили́ да́лі. Та бігла́ она́ не довго́; за хви́лину Татари́ наздогна́ли її́, щось закрича́ли, загукáли, ухóпили. Їх бу́ло чолові́ка трійця́ть. Оні́ зупини́лись і поча́ли між собо́ю бала́кати, а да́лі оди́н висо́кий підійшо́в до дівчини. Він забала́кав по на́шому, але́ так пога́но, що дівчина́ ле́дви зрозумі́ла, що він ка́же:

— Хоро́ша дівчина́! хоро́ша дівчина́! Ми тоби́ нічо́го не зроби́мо, пу́стимо на во́лю, тільки́ ти нам покажи́, де тут є́ слобода́.

Олесе́я ка́же: — За лісом. От сей́ ліс пере́йти́ тай слобода́ по той бік.

А Татари́н її́ ка́же: — То ти нас проведи́ сим лісом, а то ми доро́ги не зна́єм.

Олесе́я ка́же: — Проведу́!

А Татари́н знов: — Та не одури́, не тікай! А то ба́чиш отсе́?

І він ві́няв з пі́хви криву́ о́стру шаблю́ку.

Олесе́ї накі́нули на ши́ю арка́н. Висо́кий Татари́н узя́в той арка́н у ру́ки, пу́стив дівчину́ попе́ред сво́го ко́ня і ка́же: — Веди́!

Олесе́я повела́. Але́ она́ йшла́ зовсе́м не в той бік, куди́ Миха́йлик побіг. Она́ ще тро́хи обійшла́ ліс, тоді́ найшла́ сте́жку і пішла́ по ній. Татари́ їхали́ слі́дком за не́ю. Олесе́я велá воро́гів про́сто в сере́дину лі́са, де бу́ло

болото. Она велá й думала: „Чи добіг же Михайлик до дому? Чи сказав дідусеви? Ох, хоч би мені довше поводити бісурменів, поки він добіжить.“

І она йшла тихо, іноді звертала у бік, то знов назад верталась. Татари сердилися, а високій кричав: — Що ти плутаєш? Веді гарно, а то ось! І він показував рукою на шаблюку.

Дівчина казала: — А ось зараз ліс скінчить ся, там і слобода.

І она велá далі. Ліс зробив ся страшенно густий. Олесьа добре єго знала; она так часто ходила сюди по грибі і по ягоди. Невеличка смужка твердої землі вганялась у дряговину; Олесьа повелá Татар туди. За деревами болота не було відко. Она велá їх аж до краю твердої землі і зупинилась. Навкруг було темно і пуща така, що тільки той, хто добре знав ліс, міг відсіль вийти, не загрізши в болоті. Татариж ліса не знали.

Високій Татарин скрикнув: — Чогіж ти стала? Веді!

Дівчина повернула ся до ворогів. На блідому обличчю палали темні очі. Она глянула ворогам в лице і тихо промовила: — Я далі не піду.

Татарин підїхав аж до неї, показав їй нагай і вилаяв Дівчина осміхнула ся.

— Я не поведу вас далі, хоч би ви й вбили мене. Я вас, ворогі, завелá у сей ліс і ви не вилізете відсіль.

В ту мить ніж блиснув у татарській руці і вдарив дівчину в груди. Як билина підрізана, впала она до долу. Її голівонька схилилась і чиста душа покинула тіло.

А Михайлик тимчасом добіг до дому. Він казав, що Татар хто зна скільки. Люди покидали все і повтікали в ліс, а дід Данило думав, що він там і Олесью знайде. День просиділи люди в лісі, та відтак їм не стало їжі, тому треба було вертати ся. Другого дня післали одного парубка подивити ся, що в селі. Парубок вернувся і сказав, що в селі все ціле. Люди зрозуміли, що Татари їх обминули, і вернулись до дому. Алеж Олесьі там не було. Дід Данило попрохав кілька чоловіка і всі, узброївши ся, гуртом пішли шукати її в лісі. Михайлик привів їх до того місця, де він покинув Олесью. Тут знайшли татарські сліди, і по тих слідах пройшли у лісову пущу. Довго йшли,

аж по́ки побáчили кáлька татарських ко́ний, що позагруза́ли в боло́ті. Тата́р не було́. Мабу́ть оні́ позлази́ли з ко́ний та́й пото́пи́лись у ба́гнюці́.

Ді́д Дани́ло пе́рший побáчив Оле́сю. О́на лежа́ла мертва́, на ши́ї у не́ї був татарський арка́н. Тут тільки зрозу́мів ді́д Дани́ло і ве́ї лю́ди, що о́на сво́єю сме́ртю обра́тува́ла ри́дне село́. Зробили ма́ри з гіло́к і понéсли доро́ге ті́ло до до́му.

Дру́гого дня хова́ли Оле́сю. Подру́ги-дівча́та не́сли тру́ну. В ній лежа́ла Оле́ся у́брана, як до ви́нця. На голо́ві був ви́нок. Навкру́г сьпи́вали пта́шки, в го́рі сия́ло со́нце. А о́на лежа́ла ти́ха, спо́кійна; на́віть здава́лось, що на облі́чу є́ї сия́ла яка́сь ра́дість.

Ри́даючи, проводи́ли її́ до холо́дної я́ми, ри́даючи за-сипа́ли зе́млю. Не сам ді́д Дани́ло пла́кав; пла́кали усе́: і старі́ і малі́, чоло́віки й жі́нки і подру́ги-дівча́та. Але як кину́ли на моги́лку оста́тню лопáту землі́, ді́д Дани́ло під-вів го́лову. Він у́же бі́льше не пла́кав і облі́че єго́ було́ пова́жне. Він простя́г ру́ки над моги́лкою і сказа́в: — Ко́ждий пови́нен боро́нити сві́й ри́дний кра́й, не жа́ліючи житя́! Да́й, Бо́же, уся́кому тако́ї сме́рті!

Василь Чайченко.

94. * * *

Конéць тій ніві, конéць,
Будемо́ плéсти ви́нець;
Звя́жемо жи́то в сно́пи,
Зло́жимо збі́же в ко́пи.
Підéм до господа́ні,
Дамо́ ви́ночок нині́:

„Приймі́ ви́ночок з жи́та,
З ніві, що́ гра́дом збі́та.
Мале́нька була́ нівіа,
Мале́нькі з не́ї жни́ва.
Дасть Бог, на рік зарóдить,
Неврожа́й нагоро́дить.

О. Маковей.

1. Молітва.

мир — spokój, ukojenie.
поганий, а, е — brzydki.
пристрасть — żądza, namiętność.
ворожий, а, е — wrogi.
могучий, могутний, а, е — po-
tężny.
вивести — wyprowadzić.
дуга — tęcza.
туча — burza, gwałtowna ulewa.

2. Мак.

Недужий, а, е — chory.
обережно — ostrożnie.
ждати — czekać.
по черзі — po kolei.
тремтіти — dygotać.
стебеліна — zdźbło.
ніжний, а, е — delikatny.
весь, вся, все — wszystek, cały.
гарний, а, е — piękny.
жменя — garść.
гукати — wykrzykiwać.
доволі — dosyć.
біля — koło, przy.
натикати — zatknąć.
насущний хліб — chleb po-
wszedni.

3. Рідна мова.

забувати — zapominać.
груди — piersi.

ненька — matka.
звук — dźwięk.
мольба — modlitwa.
минувшість — przeszłość.
плекати — pielegnować.

4. Синіця і море.

Синіця (Meise) — sikora.
гарзд (adv) — dobrze.
сварити — karcić.
поганий — brzydki.
безглуздий, а, е — nieroztropny,
głupi.
безодня — otchłań.
неблагородний, а, е — bezecny.
світлячок — robaczek święto-
jański.
мисліте — litera *m* w alfabecie
cyrylicznym. Писати мисліте —
іść po pianemu, zataczać się.
не маю колі — nie mam czasu.
ніпати — nykać.
роздобути — dostać.
бұзько — bocian.
дрантівий = nikczemny.

5. Веснівка.

вволіти волю — spełnić żądanie.
луг — łąg, błoń.
доня — córka.
лічко, лице — twarz, oblicze.

6. Түрова крұча.

крұча — skała u brzegu rzeki, urwisko.

погони́ч — woźnica.

пұ́га — bicz, bat.

тұ́пати — truchtać.

і сю́ді і ту́ді — i tędy i owędy — i tu i tam.

в низу́ — u dołu.

коті́ти — toczyć.

подрұ́га — przyjaciółka.

лева́да (либа́діа) — błoń.

рі́нути (rinnen) — płynąć.

жмұ́ток — garść.

тата́рске лихолі́те — czas na-padów tatarskich.

пра́вити — rządzić.

зузд́ріти — zoczyć.

вхобі́ти — chwycić.

чудови́й — cudny.

розсёрді́ти ся — rozgniewać się.

шубо́вств (onomatop.) — бєс.

7. Бєчир.

соп́лка — ligawka, fujarka.

вівча́р — owczarz.

8. Русині-Українци.

Подні́прове — kraj nad brzegami Dniepru.

могú́тний — potężny.

доі́сторичний — przedhistoryczny.

самості́йний — odrębny, oddzielny.

держа́ва — dzierżawa, państwo.

безнаста́нний — ustawiczny.

У́гри — Węgy.

скотар́ство — chów bydła.

пі́рняк — góral.

насу́щний — powszedni.

роботя́щий, а, е — pracowity.

запопа́дливий, а, е — zapobiegliwy.

сорóчка — koszula.

стрункі́й, а, е — smukły, śmigły.

ві́рліний, а, е — orli.

посто́лі — kierpce.

кипáр — góralski kozuszek, krótki, bez rękawów.

багря́ний байба́рак — czerwona kurta.

криса́ня — kapelusz filcowy, z wielkimi krysaми.

переме́тка — wążka, biała chusta na głowę.

прикра́са — ozdoba.

намі́сто — sznurki koralu.

хрест — krzyż.

дукáч — dukat.

знамені́тий — znakomity.

пасту́х — pasterz.

велича́ва — wspaniała.

ба́ня — kopuła.

по́руч — obok.

непрогля́дний, а, е — nieprzejrzany.

високоро́вень — wyżyna.

безме́жний — bezgraniczny.

ді́йма́вий — dokuczliwy.

придо́линок — mała dolina.

жу́жжанє (onomatop.) — brzęczenie.

своєрід́ний — swego rodzaju, oryginalny.

могú́чий — potężny.

дорі́жка (zdrob.) — drożyna.

бучеря́вий (rzeczownik кучер) — kędzierzawy.

крисла́тий — gałęziasty.

крамні́ця — sklep z towarami mieszanymi.

трóща — trzcina.

запопа́джувати — zapobiegać.

недо́вірчи́вий — niedowierzający.

9. Сєлó.

писанка — pisanka, jajo wielkanocne ozdobione rysunkami.

широколі́стий — z szerokim liściem.

вита́ти — przebywać.

ненáче — jako.

10. Скупний пан.

собака — pies.
тёмрява — ciemność.
потра́пити — trafić.

11. Прохо́жї та соба́ки.

прохо́жий — przechodzeń.
балáкати — gwarzyć.
присі́кати ся — uczepić się.
вища́ти — piszczeć.
десято́к — dziesięć sztuk.
ціно́к — laska.
мерщíй — прѣдко.
уныа́ли ся — uspokoiły się.
за́видний — zazdrośny.
бреха́ти — kłamać. (o psach —
lajając).

12. Іго́лка.

ігла́, іго́лка — igła.
шовк — jedwab.
на́ймичка — najemnica.
пушкі́ — końce palców.
заси́лити — nawlec.
ні́коли їм бу́ло — nie miały
czasu.
па́зуха — zanadrze.
шкаралу́щі — skorupy.
папі́ря — papiery.
черепо́к — skorupa (z rozbitego
naczyphia).
чвані́ти ся — chełpić się.
скрі́пник — skrzypek.
ма́тїночка (zdrobniale) — ma-
teczka.

13. Сон.

ру́ченька (zdrob.) — rączka.
полони́на — hala, połonina.
студе́ний — bardzo zimny.
мандрува́ти — wędrować,

14. Початкі́ просві́ти на Ру́си.

просві́та — oświata.
св́ященік — ksiądz, kapłan.

ба́тько — ojciec.
заснува́ти — założyć.
тепері́шний, я, є — terazniejszy.
велі́ти — kazać.
сті́йність — wartość.
монасти́р — klasztor.
розду́мувати — rozmyślać.
преподо́бний — błogosławiony.
про́повідь — kazanie.
поді́я — zdarzenie.

16. Про лі́топись Несто́ра.

лі́топись — latopis, kronika.
письме́нство — piśmiennictwo,
literatura.
Велі́кдень — Wielkanoc.
пасха́льна та́блиця — paschalna
tablica.
ві́сть — wiadomość.
то́чний — dokładny.
бува́льщина — przeszłość.
по́хибка — omyłka.

17. Вѣ́ір.

хрущ — chrząszcz.
гуді́ти — brzęczeć.
плуга́тор — rolnik. (od pług)
сі́м'я — rodzina.

18. Ра́нок в жи́вѣ.

пречу́дний — prześliczny.
лелі́яти — kołysać.
прани́к — kijanka.
стебе́лина — żdźbło.
пові́йка — lycium barbarum. kol-
cowój.
бу́рян — burzan (p. sonety krym-
skie Mick.)
лад — porządek, sposób.
бре́ніти — brzęczeć.
га́мір — gwar.
ві́гін — pastwisko.
запестри́ти — zrobić się pstrym.
лише́нь — tylko.
вепі́ти — zdolać, zdążyć.
виго́йкувати — wykrzykiwać.
вилу́скувати — trzaskać.

топіти в печах — palić w piecach.
 невістка — synowa.
 жмінка — garść.
 спілий — dojrzały.
 перевёсло — (Garbenband) przewiosło.
 первачок — pierwsza sztuka, pierwszy okaz itd.
 красніючи = płonąc, rumieniąc się.
 комашня (coll.) — owady.
 женчіха — żniwiarka.
 тужли́вий — tęskny.

19. Молітва в полі.

самота́ — samotność.
 голубий — błękitny.
 світич — (Fackel) pochodnia, światło.
 вели́чний, я, є — wspaniały.
 жайворон — skowronek.
 возвелича́ти — uwielbić.

20. Прі́тча про вдя́чність.

прі́тча — przypowieść.
 заверу́ха — zawieja.
 пу́шка дýха — szczypta tchu (słabowity).
 стра́ва — potrawa, jedzenie.
 за́хист — przytułek.
 гарча́ти — warczeć.
 хозя́їн — gospodarz.
 т́ямити — pamiętać.
 оскорби́ти — obrazić.

21. Борба́ за волю́.

Борба́ — walka.
 витрева́лість — wytrzymałość.
 свобода́ — wolność.
 наслідува́ти — następować, iść w ślady.
 пооди́нокий — poszczególny.
 старшувати — być zwierchnikiem.
 осе́ля — siedziba.

жорсто́ко — okrutnie.
 безпра́вство — bezprawie, nadużycie.
 найчи́льні́йший — najprzedniejszy.
 услі́ве — warunek.
 розпо́всю́дний — rozpowszechniony.
 згорди́ти — zrobić się dumnym.
 прости́ти — przebaczyć.
 влу́чність — celność.
 влучи́ти — trafić.
 плавба́ — żegluga.
 розбу́рханий — wzburzony.
 наляка́ти — przestraszyć.
 здужа́ти — zdołać.
 керма́нич — sternik.
 вспи́ти — zdążyć.

22. Думка.

хві́ля — fala.
 очере́т — (Schilfrohr) pałki szerekolistne. Rogoża.
 тюрма́ — więzienie.
 нена́че — jak, jakgdyby.

23. Мес́ть Верхо́вця.

при́гірок — wzgórze.
 гомони́ти — gwarzyć.
 по́легко — z lekka.
 яв — jał (od я́ти).
 потапа́ти — tonąć.
 вирина́ти — wynurzać się.
 ўверти́ — wykroty (drzewa z korzeniem wyrwane z ziemi).
 гра́внути — grzmotnąć.
 перепона́ — przeszkoda.
 гниля́че — gnijące konary i gałęzie.
 лом — strzaskane drzewa.
 вхо́пити — chwycić.
 подві́йка — dubeltówka.
 бе́звість — zapadły kąt w górach.
 втомі́ти ся — zmęczyć się.
 Се́кул — góra.
 кедр — кедрі́на — (Pinus cem-bra) limba.

загадóчний — zagadkowy.
ручниця — strzelba.
пушка — strzelba (zwykle armata).
лунáти — rozbrzmiewać.
цівка — lufa.

24. В гóрах.

крилáтий — skrzydlaty.
шпиль — ostry wierzchołek.

25. Мудрі гадкі.

чвертіна — czwarta część, kwartał.
знанé — wiedza.
майно́ — majątek.
чéсний — uczciwy.
оберігáти — pilnować.

26. Рýска прáвда.

придérжувати ся — przytrzymać się.
Нóвгород Велі́кий — miasto w pobliżu jeziora Ilmen, jedno z najstarszych w Rusi. Niegdyś wielkie, bogate i handlowe. Od XVIII. stulecia republika. Podbił go roku 1478. Iwan III. Zniszczył Iwan IV. Groźny roku 1570. wymordowawszy 60.000 mieszkańców. Prócz Nowogrodu Wielkiego jest jeszcze w Rosyi Nowogród Siewerski i Niżny.
торговéльний — handlowy.
сво́як — krewny.
убі́йник — morderca.
сумні́вний — wątpliwy.
палі́й — podpalacz.
надолу́жити — powetować.
бо́ярін — bojar, magnat.
грівна — grzywna, funt, później pół funta srebra. Jednostka monetarna w rodzaju angielskiego funta szterlingów. Znacznie mniejszą od grzywny srebrnej była grzywna kun.
суперечка — sprzeczka.

горожа́нин — obywatel.

Ки́їв — Kijów, macierz miast ruskich, położony nad Dnieprem. Stolica wielkich książąt ruskich. Roku 1240. zniszczony przez Tatarów, kilkakrotnie dźwigał się z upadku. W XVII. stuleciu kwitły tu nauki i sztuki, w Peterskiej Ławrze i w Akademii.

27. Мари́йка.

бе́ дзвін трівóры — bije dzwon na gwałt.
жа́лощі — żaloscie.
рані́єчко — raniuteńko.
намі́сто — korale.
стрі́чка — wstążka.
чі́чка — kwiat.

28. Про наро́дні піснi і казкi.

банду́ра — instrument wielostrunny podobny do hiszpańskiej gitary, używany przez ukraińskich spiewaków ludowych, bandurzystami zwanych.
гра́бежний — rozbójniczy.
шелóм — hełm.
пáкієть — psota.
жертвénник — stół ofiarny.
спóмин — wspomnienie.
тáмити — pamiętać.
вiдуманий — zmyślony.
старі́й і нові́й завіт — stary i nowy testament.
тепері́шний, я, є — terazniejszy.

29. Брат та сестра.

зозу́ля — kukulka.
туга́ — tęsknota.
слі́зно — łzawo, ze łzami.
соколóнько — dim. od сокіл — sokolik.
швидкі́й — prędki, skory.
горноста́й — gronostaj.
лелі́єнка — dim. od лелія — lilijka.

30. Про Прáвду та Непрáвду.

стрі́тяти ся — spotkać się.
 спершу́ — zrazu.
 гуля́ти — tańczyć, bawić się,
 przechadzać się.
 дожида́ти — oczekiwać.
 пля́шка — flaszka.
 го́род — gród, miasto.
 велі́ти — rozkazać.
 видю́чий, а, е — widzący.

31. Загадки.

1. — błyskawica.
2. — osieł.
3. — komar.
4. — mak.
5. — chmiel.
6. — w kłębku.
7. — plug.
8. — pismo.
9. — list.
10. — chleb.

32. Дани́ло Пало́мник.

Пало́мник — pątnik, wracający
 z Jerozolimy z p a l m o w ą ga-
 лązką.

Вифле́м — Betlehem.

Назарéт — Genezaret.

при́нада — urok, powab.

пу́тник — pątnik.

шві́дко — prędko, wnet.

Снов — rzeka, wpadająca do
 Desny.

34. Шко́ли в Швайцáрії.

ско́ро, ско́рше, на́йскорше —
 prędko, prędzej, najprędzej.

велича́вий, а, е — wspaniały.

грома́да — gmina.

громадя́нин — obywatel (w gmi-
 nie — od громада).

га́рний, а, е — piękny.

че́мний, а, е — grzeczny.

горожа́нин — obywatel (w mie-
 ście, albo państwie — od го́род).

хосе́нність — pożyteczność.

впра́ви — ćwiczenia.

сотворі́не — stworzenie.

ви́хи́снуване — zużytkowanie.

35. Вту́чий Олег.

Царегра́д, Царго́род, Віза́нтія
 — Konstantynopol.

побі́ля, бі́ля — obok.

гу́сли — gęśli.

віщу́н — wieszczbiarz.

ху́тко — prędko, rychło.

спогада́ти — wspominać.

щи́т — tarcza.

спиня́ти — wstrzymywać.

уді́ло — wędzidło.

здви́неш, здви́гнеш, од здви́гну-
 ти — spinać.

па́полома — czaprak.

ча́ра — puhar.

че́реп — czaszka.

засмокта́ти ся — upić się.

Оле́г — Oleg, książę ruski, na-
 степца Ruryka, rozszerzył zna-
 cznie państwo swego poprzed-
 nika. W roku 907. wyprawił
 się na Konstantynopol, zawarł
 z greckimi cesarzami Lwem i
 Aleksandrem korzystny układ
 i na znak zwycięstwa zawiesił
 tarczę na bramie Konstantyno-
 pola. Umarł w 912. roku. Po
 nim nastąpił syn Ruryka Igor.

36. За́яць і ме́двідь.

ме́двідь — niedźwiedz.

ду́жий — silny.

не приве́ді́ Бо́же — nie daj
 Boże.

зді́бати — spotkać.

зну́щати ся — znęcać się.

поки́нути — porzucić.

га́вра — niedźwедzia jama.

не́мічний — słabowity, słabosilny.

ду́рновати́й — głupkowaty.

харчува́ти — żywić, karmić.

же́реб — los.

не суди́ Бо́же — nie daj Boże!

ря́сний — rzęsny.

луна́ — echo.
оця́мрoваний — ocembrowany.
ця́мрiна — cembrowina, cem-
brzyna.
ду́мка — myśl.
лю́тий — srogі.
безрозу́мний — głupi.
зітха́ти — vzdychać.
бе́рест — brzost.
ско́ро съві́т — do dnia.
пома́на — ułuda, dziwoląg.
тремгі́ти — drzeć.
ста́мтити ся — opamiętać się.
вели́чезний — bardzo wielki.
міркува́ти — myśleć.
шма́точок — kawałeczek.
ба́чити — widzieć.
сме́ре́ка — świerk, smrek.
спра́вці — rzeczywiście.
укрі́плене — obwarowanie.
що ду́ху — co tchu.

37. *Хи́тристь лі́са.*

кри́ця — stal.
жа́х — strach, przerażenie.
бе́ріжо́к dim. бері́р — brzeg,
brzezek.
ні́жний — delikatny.
ті́туся dim. ті́тка — cioteczka,
ciotusia.
наі́сі ся — наі́ш ся, tak samo
да́сі, се́й.
бреха́ти — kłamać.
стри́бнути — skoczyć.
стопа́ти — stękać, jęczeć.
зні́тити ся — skrócić się.
сукова́тий — sękaty.

38. *Де́що про „Сло́во о по́лку Ігоре́вім.“*

сло́во — słowo, kazanie (tutaj —
ѣ́лос = pieśń).
пир — uczta.
геро́й (Heros) — bohater.
наслідник — następca.
Но́вгород Сі́верський — miasto
nad Desną.
телі́га — wóz.

Мова о битwie nad Kajałą (dziś
Kahalnyk) rzeką wpadającą do
morza Azowskiego.

сво́лок — dzwigarz, główny be-
lek, podtrzymujący drewnianą
powalę.

тере́м — wspaniały dwór.

нару́га — hańba

Пути́вль — miasto w gubernii
kurskiej.

Яросла́вна — Eufrozynia, żona
księcia Igora, córka Jarosława
Ośmiomysła, księcia halickiego.

Бо́ян — sławny pieśniarz na
Rusi, którego autor Słowa na-
zywa wnukiem boga Welesa.
Żył prawdopodobnie w drugiej
połowie XI. i w pierwszej XII.
stulecia.

39. *Бі́тва на Ка́ялі.*

зпе́ред-съві́та — od zarania.

кале́ний — hartowany.

шелом — hełm.

незна́емий — nieznaný.

гомоні́ти — gwarzyć.

приго́да — przygoda, potrzeba.

Буй-тип — przydomek księcia
Wszewołoda.

стяг — chorągiew.

допи́рува́ти — dokończyć ucztę.

сла́ла ся — ścieliła się.

гну́ти ся — giąć się.

40. *Чума́кі.*

Чума́к — czumak. Tak nazy-
wano Ukraińców, którzy pro-
wadzili handel z Krymem. U-
mierali niekiedy na dżumę,
która tam panowała, i stąd ich
nazwa.

ва́лка — czumacka karawana,
złożona z kilkudziesięciu wo-
zów.

Ілі́я — święty Eliasza (2. sier-
pnia).

Покро́ва — święto Matki Bo-
skiej (14. paźdz.).

срѣдство — środek.
свѣрлик — świder.
найпáче — przedewszystkiem.
худóба — bydło.
кладбище — cmentarz.
прáщанє — pożegnanie.
мовчáзно — milcząco.
назу́стріч — na spotkanie.
посѣлище — siedlisko.
вдáча — natura.
рушні́ця — rucznica, strzelba.
нішком — skrycie.
непотрѣбний — niepotrzebny.
ли́шний, я, є — zbędny.

41. Черне́ць з Кі́єва.

Черне́ць — mnich.
здовж — wzdłuż.
вѣтровлений — wyszczuty.
Стрі́па — rzeka na Podolu galicyjskiem.
гля́нути — spojrzeć.
знєсѣ́ле — bezsilność.
страда́нє — cierpienie.
томѣ́ти — nużyć.
Омофо́р — (ὁμοφóριον) długa szata biskupia. W takiej też malują czasem świętych.
ось — oto.
зі́ркати — spoglądać.
іко́на — obraz święty.
дєснѣ́ця — prawica.

42. Лисѣ́чка і журавѣ́ль.

гордува́ти — gardzić.
ню́хати — wąchać.
дармува́ти — próżnować.
горня́тко — garnuszek.
прѣ́язнь водѣ́ти — przyjaźnić się.

43. На свѣ́тлѣ́й вѣ́чир.

жу́рба — troska.
трѣ́чи — trzy razy, po trzykroć.
врожа́й — urodzaj.
у́сьмі́шка — uśmiech.
гра́ти — igrać.
паху́чий — wonny.

зѣ́ри займі́лись — gwiazdy zabłysły.
клькати — wołać.
прѣ́сфора — pszenney chleb święcony, używany przy Mszy i komunii jako Hostya, a na Boże Narodzenie zamiast opłatka.
ла́сощі — łakocie.
вертѣ́п — jasełka.
ослі́н — ława.
мир — spokój, ukojenie.

44. Йо́рдáн у Льво́ві.

вѣ́личний — wspniany.
Йо́рдáн — święto gr. kat. (19. stycznia) na pamiątkę chrztu Pana Jezusa w rzece Jordanie.
чудѣ́сний — cudowny.
здвиг — zgilek, wielkie zebranie ludzi.
достѣ́йник — (Würdenträger) dygnitarz.
Успѣ́ньска, або Во́лоска цѣ́рков — tak nazywa się cerkiew bractwa Stauropegińskiego przy ulicy Ruskiej we Lwowie. Jeden z najpiękniejszych zabytków architektonicznych w kraju.
торжє́ствє́нный — uroczysty.
прѣ́йма́ющий — wzruszający.
празні́чний — świąteczny.

45. Пѣ́рша стрѣ́ча Русні́в з Татáрами.

стрѣ́ча — spotkanie.
ско́їло ся — zdarzyło się.
лі́хо — nieszczęście.
ненадѣ́йно — niespodzianie.
пѣ́гань — brzydota.
похо́жий — podobny.
рот — usta.
осѣ́ка (Carex acuta) Turzyca ostrolistna.
вдáча — usposobienie, natura.
гові́рлі́вий — rozmowny.
спраго́та — pragnienie.

здохла́тина — padlina.
неха́рний — niechlujny.
нади́ти — ubrać.
хребѣ́т — grzbiet.
володи́ти — panować, władać.
вожд — wódz.
лиш — tylko.
остро́в — wyspa (omijam kora-
lowe ostrowy burzanu Mick.)
метушні́я — zamieszanie.
укрі́пити — obwarować.
крі́пость — twierdza.

46. Турецкий набіг.

Зарва́нця — miejsce odpustowe
na Podolu galicyjskiem.
обстрах — przestrach.

47. Килимъ і ковѣрці.

тривкі́й — trwały.
дно — dno, tło.
на́года — sposobność.
пра́жа — przędza.
красі́йка — farbiarka.
скі́лькисть — ilość.
похо́жий, а, е — podobny.
розповсѣ́днени́й — rozpowszech-
niony.
маю́чий, а, е — bogaty.

48. Ой діброво!

три́чи — trzy razy, trzykroć.
ря́сно — rześcisie, obficie.
ри́за — szata.
габа́ — białe okrycie.
втомі́ти ся — zmęczyć się.

49. Завязки Козаччини.

державни́й — państwowy.
пай́ка — udział.
впро́чим — zresztą.
упра́ва — zarząd.
імові́рно — prawdopodobnie.
осѣ́ля — osiedle.
тверди́ня — twierdza.
пості́йно — stale.
уті́кач — zbieg.
неба́вом — wnet.

50. На Цареград!

Лима́н (ли́мѣн) — ujście Dniepru.
зві́рюка — dzikie zwierzę, be-
styа.
риба́лка — (Seeschwalbe) ja-
skółka morska.
чу́пріна — czub.
Сино́па — po turecku Sinob,
niegdyś kwitnące miasto na
północnem wybrzeżu Małej
Azyi.
похожа́ти — przechadzać się.
мо́вчки — milcząc.

51. Устрий Козаччини.

Число́ — liczba.
пості́йний — stały.
пі́сля — po.
правобере́жний — na prawym
brzegu.
лівобере́жний — na lewym
brzegu.
ріше́не — wyrok.
бунчу́к — kita końskich włosów,
przytwierdzonych do dzidy, ja-
ko odznaka wojskowa.
літа́вра — miedziany instrument,
podobny do kotła, o wypukłym
dnie, z otworem okrytym skórą.

52. Чорна рілля.

Образъ взі́ятий з życia rolnika.
купи́на — kupa ziemi, mogiła.
кита́йка — jedwab, chustka je-
dwabna. Był zwyczaj, że umar-
lemu kozakowi nakrywano o-
czy czerwoną kitajką.
по́яс ма́ю — kruk, wybierając
kozakowi ze łba oczy, zboczył
sobie krwią podgardle i wy-
glądał jak gdyby miał czer-
wony pas.

53. На Сич.

зазда́легідь — zawczasu.
ла́дити — przygotowywać.
бі́ле — bielizna.

б́дяг — ubranie.
в́ештати ся — kręcić się (um-herirren).
за́зов — wezwanie.
на дво́рі — pod golem niebem.
ко́вер — dywan.
розбу́рханий — zwichrzony.
хи́жий — drapieżny.
рида́ти — szlochać.
бажа́ти — życzyć, pragnąć.
го́ді! — nie godzi się.
са́панці — buty z saflanu.
га́яти ся — zwlekać, czas tracić.
пуд — waga, około 17. klgr.
обере́жно — ostrożnie.
божеві́льний — szalony.
безпа́мятний — bez przytomności.
я́рко — jaskrawo.
ху́тір — futor, folwark wśród stepu.
димар — komin.
коло́дязь — studnia.

54. *Мо́літва Коза́ків в нево́лі.*

хви́ля = фі́ля — fala.
байда́к — jednomasztowy statek, barka.

55. *Степа́ми.*

зустрі́нути-стрі́нути — spotkać.
вичі́слювати — wyliczać.
ту́жно — tęsknie.
обі́йми — objęcia.
лю́лька — fajka.
мча́ти — mknąć.
ві́ринути — wynurzyć się.
стрепену́ти ся — ocknąć się.
дрок — Genista tinctoria. Janowicz barwierski. Janowiec.
бі́ла ка́шка — Galium verum. Przytulia właściwa. Rojnik.
гу́ща́вина — gęstwina.
шні́рити — grzebać się.
неповору́шно — nieruchomo.
мі́рно — miarowo.
вижи́на — wysokość.
то́чка — kropka.
пу́тник — pątnik, podróżny.

заде́ржати ся — zatrzymać się.
ба́рілка — beczółka.
го́рілка — wódka.
посу́да — (coll.) naczynie.
ко́рж — rodzaj pieczywa.
я́ркий, а, е — jaskrawy.
посте́пенно — stopniowo.
па́хощі — zapachy.
прозо́бий — przejrzysty.
верши́нка — wierzcholeczek.
су́слик (dim.) — Ziesel, spermophilas.
казан — kociołek.
незчислі́мий — niezliczony.
дзві́нко — dzwicznie.
дріму́чий — drzemiący, senny.
Аді́ть! — Patrzcie!
ну́хати — wąchać.
обере́жність — ostrożność.
за́сідка — zasadzka.
Хорти́ця — Chortycia, największa wyspa na Dnieprze, naprzeciw trzech rzek tego samego nazwiska; około dwóch mil długa, a pół mili szeroka. Tutaj była pierwsza Sicz zaporoska, to jest stały warowny obóz kozacki.

56. *Бу́ря.*

по́лумя — płomień.
гомоні́ти — gwarzyć.

57. *Ру́ска шля́хта хо́дачка́ва.*

пооди́нокий — poszczególny.
осе́ля — osada.
вчи́нок — uczynek, czyn.
суспі́льність — społeczeństwo.
мандато́р — mandataryusz, urzędnik sądowniczy na wsi w czasach pańszczyźnianych.
независі́мий — niezależny.
зві́ток — rulon.
запору́ка — zapewnienie, poręka.
невстрі́мний — niepowstrzymany.
на́хил — skłonność.

безперечно — bezsprzecznie, nie-
zaprzeczenie, pewnie.
вікопам'ятний — wiekopomny.
пору́ч — obok.
задер'я́стий — zadzierzysty, nie-
spokojny.
прист'і́л — ołtarz.
в су́міш — wespól.
майже́ — prawie.
черев'я́к — trzewik.
ю́бка — kaftanik długi.
рі́дкий, а, е — ostry.

58. Спо́мини про молоді́ лі́та.

не́нька — matka.
спові́ток — powicie.
ро́дич — krewny.
о́після — potem.
хлі́бороб — rolnik.
сі́ножа́ть — łąka.
чу́макува́ти — jeździć z czuma-
kami.
іноді́ — czasem.
люди́на — człowiek, osoba.
до́кір — wyrzut.
пла́хта — materya, którą upina
się dokoła bioder, na kształt
spodnicy.
ба́йка — baja (sukno).
стрі́чка — wstążka.
кри́га — kra.
весня́нкі — szczątki pieśni obrzę-
dowych w cześć nadchodzącej
wiosny, np. Благослови́ Бо́же,
Весну́ заклика́ти,
Зиму́ провожа́ти;
i t. d.
верховоди́ти — kierować.
мигті́ти — migotać.
хру́щ — chrząszcz.
міся́ць — księżyc, miesiąc.
пра́зник — odpust.
сло́бода — wieś.
до́бре, лі́пше (лу́чше), на́йлі́пше
(на́йлу́чше) — dobrze, lepiej,
najlepiej.
грома́да — gmina, grono.

59. Спру́т.

спру́т — ośmiornica.
гидкі́й — brzydki, wstrętny.
клу́нок — tłumok.
гадю́ка — gad.
завбі́льшкі́ — wielkości.
завдовжкі́ — długości.
матро́с — majtek.
мо́ргати — mrugać.
пірна́ти — zanurzać się.
влучи́ти — trafić.
вда́влювати́ ся — wciskać się,
wtłaczać się.
водола́з — nurek.
величе́зний — ogromny.
годі́ — trudno.
лом — kilof.
камінію́ка (zgrub.) — kamienisko.
нутро́ — wnętrze.
завдя́ки — dzięki.

60. Ду́ма про бу́рю.

ни́з — dół, niż.
су́дно — statek.
хуртові́на — burza.
кита́йка — jedwabna materya.
остро́в — wyspa.

61. Украї́нські ду́ми.

запро́торити — zatrącić (zam-
knać).
числе́нний — liczny.
небезпе́ка — niebezpieczeństwo.
карті́на — obraz.
геро́йський — bohaterski.
обі́льний — obfity.
Ба́йда Вишневе́цький — ks. Dy-
mitr Wiszniowiecki. Pochodził
z książąt wołyńskich. Był sta-
rosta czerkaskim i kanio-
wskim. Walczył po bohatersku
z Turkami i z krymską ordą.
W roku 1564. wyruszył się na
Moldawę, chcąc zdobyć dla
siebie tron hospodarski. Został
jednak zdradliwie ujęty i od-
dany Turkom. Ci rzucili go

z wieży na hak. Zginał zaczepiwszy się za ziobro. Lud wielbi go, jako jednego z bohaterów kozackich i opiewa jego czyny i śmierć bohaterską w pięknych dumach.

супровід — towarzyszenie, akompaniament.

па́зуха — zanadrze.

удѣржанє — utrzymanie.

самоствѣнный, а, е — samodzielny.

62. Легѣнда про Велику п'ятницю.

посі́пака — siepacz.

Сотворі́тель — Stwórca.

мо́в би — jakby.

опода́лік — zdala.

милосѣрдити ся — litować się.

спасати — zbawiać.

постано́ва — zamiar.

зо́йк — jęk.

струнка́ — smukła, śmigła.

гну́чка — gibka, giętka.

вродли́вий — urodziwy, przy stojny.

трості́на — trzcina, różga.

скі́птр — berło.

па́рєнь — parobek.

тяга́р — ciężar.

йойкну́ти — jęknąć.

глі́й — glóg.

бунді́очний — pyszałkowaty.

рукоя́ть — rękojeść.

63. Думка

густѣсєнький (dim.) — gęściutki.

ненáче — niejako.

зати́шок — zacisze.

жу́рити ся — troszczyć się.

66. Великод́ня ніч і св'яченє пасхи.

не́бо візьві́дило ся — niebo zaiskrzyło się gwiazdami.

хазя́йка — gospodyni.

стрєпєну́ти ся — ocknąć się.

воскрєсну́ти — zmartwychwstać. гучно — głośno.

св'ящє́ник — kapłan, ksiądz.

і́стина — prawda.

круго́м — dokoła.

переддѣ́світний — przed świtem.

прóчий — inny, reszta.

ті́тар — kościelny.

поно́мар — sługa cerkiewny.

слі́дком — w ślad.

виводі́ти — wyprowadzać, wyśpiewywać.

кра́шанка — farbowane jajo wielkanocne.

скáтерть — obrus.

товпі́ти ся — tłumić się, cisnąć się.

христосувáти ся — witać się na Wielkanoc słowami „Христос Воскрес“.

65. Писанкі́.

ча́ша — puhar.

Русалі́м = Ёрусалі́м.

кра́йний — krańcowy.

піч-печі́ — piec.

черепóк — skorupa z rozbitego naczynia. Gliniane małe naczynie.

жарóчок (dim.) — жар.

вóсчик (dim.) — wiek.

кй́сточка — pendzelek.

пóкладок — jajo.

кошéлик — koszyk.

навко́бішки — na klęczkach.

госудáр — pan, panujący.

к — ku,

розкоті́ти ся — roztoczyć się.

66. Ю́рій Федько́вич.

гордові́тий — dumny.

лицáрский — rycerski.

чу́гливий — czuły.

счині́ла ся заверу́ха — powstała ruchawka.

бо́ярин — tak nazywają na Bukowinie rumuńskich właścicieli większych posiadłości.

Наслѣдком того — wskutek tego.
 рідня — rodzeństwo, tu — rodzina.
 поставлений офіціром — mianowany oficerem.
 часопись — gazeta.
 письменник — literat, pisarz.
 Семиград — Siedmiogród.
 занедужав — zachorował.
 визволити ся — uwolnić się.
 тужити — tęsknić.
 вага — waga, tu — wartość, znaczenie.

67. Христос воскрес.

обсторонь — na uboczu, w ustroju.
 з надвору — z zewnątrz.
 Равуні! — Rabbi!
 приторкати ся — dotycać się.
 звіщати — oznajmiać.
 зрадити — uradować się.
 мир — pokój.
 задержати — zatrzymać.

69. Про перші друкарні на Русі.

судила ся — przypadła w udziale.
 невдяка — niewdzięczność.
 печатати — drukować.
 Іван Грізний — car moskiewski, panował od 1533. do 1584.
 Podniósł handel i przemysł, zaprowadził stałe wojsko, podbił Kazań, Astrachan i Nowogród.
 Przyłączył Sybir do swego państwa. Był jednym z najokrutniejszych władców, jakich historia pamięta. Zamordował swego syna Iwana.
 відужати — wrócić do zdrowia.
 нужда — nędza.

70. Запоріжець прощає ся з світом.

проща — odpust.
 прощани — ludzie odpustowi.

скрізь — wszędzie.
 ограда — mur dokoła klasztoru.
 Самійло Коска — albo Kyska, hetman zaporoski, wzięty około roku 1575. przez Turków do niewoli, przebył tam lat 25.
 Umknął na galerze tureckiej i szczęśliwie przybył na Sicz, gdzie go ponownie wybrano hetmanem.
 стугоніти — dudnić.
 черес — trzos.

саламаха — potrawa, mieszanina.
 горщик — garnek.
 Межигірський Спас — klasztor o dwie mile od Kijowa położony, po zrujnowaniu klasztoru w Trechtymyrowie stał się miejscem, gdzie kozacy na starość „szukali zbawienia.”
 боклаг — wór na wodę, beczka.
 „Чесо ради?” (starosł.) — poco?
 „суєта мірска” — marność świata.
 чупрядар — z wielkim czubem.

72. Рускі школи в XVI. і XVII. віцї.

навпакі — naodwrot.
 основний — gruntowny.
 руководство — kierownictwo.
 за одним заходом — równocześnie.
 учитель — nauczyciel.

73. Петро Могила.

припасти до вподоби — podobać się.
 відтак — następnie.
 рівно — gorliwie.
 майже — prawie.
 образване — wykształcenie.

74. Свитає.

рясний — rzesisty.
 красувати ся — pysznić się.

пóчин — początek.
край — kraj, koniec.

75. Печѣра Постóйни.

справдішний — rzeczywisty.
стру́я — struga, prąd.
простóрий — obszerny.
бѣзліч — mnóstwo.
природний — naturalny.
скап — sopol.
дѣякий — niektóry.

76. Фабри́чний про́мисл в Швайцáриї.

прі́лад — przyrząd.
знáряд — narzędzie.
удѣ́ржане — utrzymanie.
крóмі — oprócz.
торговля́ — handel.

77. Шуткі́.

шутка — fraszka.
неді́лешний — niedzielny.
подивлі́не — podziw.
чóбіт — but.
здíбати — spotkać.

78. Істóрія сталевóго перá.

ві́нахід — wynalazek.
спершú — początkowo.
сучáсний — współczesny.
впрóчим — zresztą.
уя́вити собі — wyobrazić, przed-
stawić sobie.
скі́лькість — ilość
насéлене — zaludnienie.

79. Порáжене Тýрків під Ві́днем.

престóльний — stołeczny.
наздо́гін — w pogoń.

80. І до́сї снить ся.

до́сї — dotychczas.
кучеря́вий, а, е — kędzierzawy.
печа́ль — boleść.
кри́зь — przez.

81. Тарáс Шевчénко.

незáвидний — nie do pozazdro-
szczenia.
тиня́ти ся — błakać się.
карті́на — obraz.
понево́лений — ujarzmiony.
образо́ваний — wykształcony.
крі́пкий, а, е — silny.
немі́чний, а, е — słaby.

82. Над Дні́прóм.

до́сї — dotychczas.
го́ре — bieda.
тоді́ — wtenczas.
берлі́н — powóz, statek po-
spieszny.
пароход — statek parowy.
бо́вваніти — rysować się w nie-
jasnych konturach, majaczeć.
ді́творá (coll.) — dziatwa.
бі́строкри́лий — szybki.
Ію́да — Judasz.

83. Гуцу́льський хра́м.

хра́м — odpust, święto patrona
cerkwi.
зі́мні Никóли — św. Mikołaja
19. grudnia.
стариня́ — ojciec, matka i starsi
w rodzinie.
храмува́ти — świętować.
ле́гінь — młodzieniec, parobek.
стрі́ть — naprzeciw.
бáзáр — miejsce dokoła cerkwi.
бе́саги — 2 worki wążkie złą-
czone ze sobą.
порошні́ці — przyrząd na proch,
зwykle зробiony z rogu lub
mośiaду.
сторóньський — z obcej wsi.
парібо́цтво (podobnie jak kosa-
цтво itd.).
устано́ва — zwyczaj.
середу́щий — średni.
постанові́ти — umieścić, wy-
znaczyć miejsce.
пан-о́тець — ksiądz.

соборна служба — solenna msza.
 підпаробчий — chłopak.
 водосвя́тие — święcenie wody.
 бербені́ця — beczulka.
 не літа́ють, ні! — sposób sto-
 pniowania przez negacyę.

84. Ніч в горах.

скеля — skała.
 отара — stado.
 зьвізда — gwiazda.
 ли́лік — lelek, nietoperz.
 перешибну́ти — przeniknąć, prze-
 bić.
 щеза́ти — niknąć, ginać.
 на́че, нена́че — jako, niejako,
 jak.
 сопілка — ligawka, fujarka.
 звори — przepaście, otchłanie.

85. Кора́лі.

селя́нка — wieśniaczka.
 молоді́ця — młoda kobieta.
 тварі́нка — stworzenie.
 пухі́рчик — pęcherz.
 рот — pysk (u ludzi — usta).
 кри́хточка dim. od кри́хта —
 krzta.
 гі́лочка — dim. od гі́лька —
 gałązka.
 ні по чо́му — bez wartości, bez
 ceny.
 водола́з — nurek.
 вітри́ло — żagiel.
 важкі́й — ciężki.
 намі́стинка — paciorka.

86. Як вовчи́ця лови́ла ри́би.

дави́ти ся — dławić się.
 їси́ = їм (tak samo дасі́, еси́).
 ко = по.
 тьма — siła, mnóstwo.
 спийма́ти — schwycić.
 таска́ти — dźwigać, ciągnąć.
 то́ня — przerebła.
 підбо́рювати ся — przymilać się.
 ополонка — przerebła.
 хапа́ти = хватати́ — chwycić.

щу́ка — szczupak.
 крі́пко — silnie.
 дрі́бка — krzta.
 терпе́ць — cierpliwość.
 підмо́га — pomoc.
 лю́тий, а, е — srogі.
 як стій — wnet.
 шмигну́ти — śmignąć, pomknąć.

87. Юрко Шкрибля́к і гу- цу́льське різьба́рство.

зна́вець — znawca.
 любі́тель — miłośnik.
 нужде́нний — nędzny.
 посу́да — naczynie.
 зна́ряд — sprzęt.
 при́хапцем — dorywczo.
 те́слиця — rodzaj noża zakrzy-
 wionego.
 криву́лька — wykrętas.
 кучер — kędzior.
 удосто́їти ся — być zaszczyconym.
 спромо́га — możność.
 сті́йність — wartość.
 майже́ — prawie.
 виклю́чно — wyłącznie.
 прикло́нник — przychylnik.
 до́слід — badanie.
 твір — utwór, dzieło.

88. Як ро́бити ся сі́рники́.

сі́рник — zapalek.
 ку́сник — kawałek.
 коро́бка — pudełko.
 шви́дко — prędko.
 обчи́слювати — obliczać.

89. Оци́ганив.

ганч — wada.
 круго́м — dokoła.

90. Зелі́ні свѣ́ята.

Годи́ — trudno.
 кра́сно — pięknie.
 тоді́ — wtenczas.
 ри́за — szata.
 пти́ця — ptak, ptaszę.

вид — widok.
худі́бка — bydelko.

91. У гаю.

скрізь — wszędzie.
розло́гий — rozleżysty.
ле́гот — lekki wiatr.
пі́рхнути — pierzchać.
сія́во — światło (smuga światła).
вєть ся — wije się.
неза́мітно — niepostrzeżenie.

92. Со́йм.

окрім, крім, крoмі — prócz,
oprócz.
ра́да державна — rada pań-
stwa.
законода́тний — prawodawczy.
скі́лькість — ilość.
на́йчисленні́йший, а, е — najli-
czniejszy.
досто́їнство — godność.
за́зов — wezwanie.
ріша́ти — rozstrzygać.
о скі́лько — o ile.
пості́йний — stały.

93. О́лєся.

пога́но — brzydko, źle.
раб — niewolnik.
слобідка — wioska.
край слобідки — na końcu wio-
ski.
гу́ти = гуді́ти — brzęzczeć.
козакува́ти — być kozakiem.
зві́дти — z tamtąd.
пасі́чникува́ти — trudnić się pa-
siecznictwem.
бала́кати — rozmawiać.
у́лий — ul.
зводі́ти о́чи — spuszczać oczy.
стрі́бати — biegać, skakać.

корабе́ль — okręt („królewiczu,
dowódcu korabi.“ Słowacki).
гребті́ — wiosłować (grzebać
wiosłami).

нага́й — knut, nahajka.
догляда́ч — dozorca.
таво́лга — wiklina.
зазна́ти — poznać.
вті́кач — zbieg.
важкі́й — ciężki.
пожари́на — zgliszcz.
ворухну́ти ся — ruszać się.
багно́вище — bagnisko.
надбри́сті — nadejść.
гле́чик — garnuszek.
на то́й бік — na drugą stronę.
узлі́се — brzeg lasu.
височез́ний — bardzo wysoki.
кущ — krzak.
Ци́ть! — cicho, cichaj!
Зага́яти ся — zatrzymać się.
бра́тик — braciszek.
трýсити — trząść.
гля́нути — spojrzeć.
ні́коли — niema czasu.
слі́дком — tuż.
се́рдити ся — gniewać się, sro-
żyć się.

плýтати — płatać.
дряго́вина — trzęsawisko.
зупині́ти ся — wstrzymać się,
stanąć.
відсе́ль — stąd.
в ту мить — w tę chwilę.
ї́жа — jedzenie.
гурто́м — razem.
позагру́зали — ugrzęzli.

94. * * *

на́рік — na drugi rok.
неврожа́й — nieurodzaj.

Krótkie życiorysy autorów.

Барвіньський Олександр, profesor, poseł, historyk; długoletni prezes Naukowego Towarzystwa imienia Szewczenki i członek Rady szk. kr. Wydał kilkanaście tomów biblioteki historycznej, napisał popularną historię Ukrainy-Rusi, ułożył kilka znakomitych podręczników naukowych, pisał rozprawy naukowe i tłumaczył z obcych języków.

Вовчок Марко (Мария Маркович), żona Opanasa Markowycza, członka Kyryło-metodyjowskiego bractwa. Wraz z mężem napisała 2 tomy opowiadań z życia ludu, które zjednały jej nieśmiertelną sławę. Szewczenko cenił je, jako źródło pięknego ludowego języka a Turgieniew tłumaczył na rosyjskie. Po śmierci męża (1867.) przestała pisać po ukraińsku. (Instytutka, Sestra, Kozaczka, Son i inne).

Воробкевич Ізидор (pseudonim Danyło Młaka) ur. 1836. um. 1903. Był profesorem teologii w Czerniowcach. Pisał poezye liryczne, poematy (jak: „Muraszka“, „Neron“), opowiadania („Turecki branci“, „Musztrowanyj kiń“), oraz liczne utwory dramatyczne, operetki i melodramaty. Był także lubianym kompozytorem pieśni („Nad Prutom“).

Глібів Леонід, ur. 1827. um. 1893. Był profesorem gimn. w Czernihowie i dyrektorem drukarni. Pisał piękne utwory liryczne i pozostawił wiele bajek, fraszek, zagadek i drobiazgów literackich dla dzieci.

Гоголь Микола, ur. 1809. koło Połtawy, um. 1852; pochodził z ukraińskiej obywatelskiej rodziny. Pisał po rosyjsku, ale treść wielu jego utworów zaczerpnięta z życia i dziejów Ukrainy (np. Weczery na chutori, Taras Bulba, Straszna mest'). Był mistrzem w opisach bujnej, stepowej przyrody. W rosyjskiej literaturze zajmuje miejsce tuż obok Puszkina. Jego satyryczna powieść „Mertwi duszi“, dała początek realistycznemu kierunkowi rosyjskiego piśmiennictwa.

Гриневичева Катря, współczesna literatka we Lwowie.

Грінченко Борис (pseudonim Czajczenko), ur. 1863. koło Charkowa, na rosyjskiej Ukrainie. Píše opowiadania (patrz ustęp 94.) wiersze, utwory dramatyczne, krytyki. Wydał 3 tomy literatury ludowej (pieśni, kazki, przysłowia i t. d.).

Куліш Панталеймон, ur. 1819. w miasteczku Woroniżu, na rosyjskiej Ukrainie, ze starej kozackiej rodziny. Był profesorem gimn. w Łucku i Kijowie. Za pracę około dobra swego ludu więziony i zaslany do Tuły. Po powrocie przebywał w Petersburgu, Warszawie i na własnym futorze na Ukrainie. Pisał poezye liryczne, poematy, opowiadania (Orysia), powieści (Czorna rada). Przetłómaczył wiele dramatów Szekspira. Był znakomitym krytykiem i historykiem. Jeden z najwszechstronniejszych talentów, którymi literatura ukraińska poszczycić się może. + 1897

Левицкий Іван (Нечуй), ur. 1838., em. profesor gimn. żyje w Kijowie, największy powieściopisarz ukraiński. Napisał około 30 powieści (Pryczepa, Chmary, Burlaczka). Pisał także utwory dramatyczne, rozprawy historyczne, krytyczne i t. d.

Макарушка Остап, profesor gimn. w Kołomyi. Autor kilku rozpraw naukowych z zakresu historyi literatury i sławiańskiej filologii.

Маковей Осип (1867.) profesor seminaryum w Czerniowcach. Píše powieści (Zalisie, Jaroszenko), opowiadania (Kłopoty Sawczychy, Weśniani buri), poezye (Semper idem, Družka, W horach), sylwety literackie i rozprawy naukowe (Pro Kulisza, Pro Osmana-Gundulicza).

Метлинський Амврозій (Могила), ur. 1814, um. 1870. Był profesorem uniwersytetu w Charkowie i Kijowie. W roku 1858. poszedł na pensję i żył bądź w Szwajcaryi, bądź na Krymie. Wydał cenny zbiór pieśni ludowych. Pisał poezye, odznaczające się prawdziwie męskim tonem i groźnym, ponurym nastrojem.

Мирний Панас (pseudonim) współczesny powieściopisarz. (Łychi ludy, Morozenko, Łowy). Odznacza się wielkim epicznym talentem.

Огоновский Омелян, ksiądz, profesor uniwersytetu we Lwowie (ur. 1833. um. 1894). Autor wielkiej historyi literatury ukraińsko-ruskiej, wydawca i komentator Słowa o pułku Igora, Chrestomatyi staroruskiej i gramatyki języka ruskiego. Pisał także dramaty historyczne i wydał dzieła Szewczenki. Jego praca p. t. Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache należy do najlepszych z tego zakresu.

Руданський Степан, był lekarzem w Jalcie, na Krymie. Umarł w młodym wieku roku 1873. tamże. Pierwszorządny liryk. Tłómaczył Iliadę, Eneidę Wergilego i Słowo o pułku Igora. Wielką popularnością cieszą się jego „Spiwomowki“, humorystyczne wierszyki, satyry i fraszki, odznaczające się nadzwyczajną lekkością w formie, a bystrością w treści.

Самовидець, — pseudonim kronikarza kozackiego z XVII. stulecia.

Устиянович Микола, ksiądz, ur. 1811. um. 1885. Liryk i powieściopisarz. (Strastnyj czetwer, Mest' werchowynia).

Федькович Юрий, patrz ustęp 67.

Франко Іван, ur. 1856. Doktor filozofii, literat we Lwowie. Píše powieści (Zachar Berkut, Osnovy suspilnosti, Perechrestni steżky i inne), opowiadania (wyszły w kilku tomach) wiersze, (również tomów kilka) dramaty (Ukradene szczastie, Uczytel, Son Światosława, Riabyna), tłómaczy i wydaje obce utwory. Napisał wiele prac i rozpraw naukowych rozmaitej treści. Odznacza się wszechstronnością wykształcenia i wielką pracowitością.

Шашкевич Маркіян, ur. 1811. um. 1843. był gr. kat. księdzem w powiecie złoczowskim. Jako słuchacz teologii we Lwowie poznał literatury i dzieje bratnich narodów słowiańskich i powziął myśl wielką, wprowadzić do piśmiennictwa ruskiego w Galicyi język ludowy. Zebrał około siebie niewielkie grono młodych ludzi, ożywionych tą samą ideą i wydał w roku 1837. w Budzie na Węgrzech, almanach „Rusalka Dnistrowa“, która dla Rusi galicyjskiej ma podobne znaczenie, jak Kotlarewskiego Eneida dla Ukrainy zakordonowej. Prócz wierszy pisał opowiadania (Ołena) rozprawy historyczne i ułożył czytanek ruską dla szkół ludowych. Przekładał także pismo święte i pracował nad oświatą ludu. Słusznie uważany jest za ojca odrodzonej literatury ruskiej w Galicyi.

Шевченко Тарас, największy poeta i wieszcz Ukrainy-Rusi (ur. 1814. um. 1861.). Patrz ustęp 82.

Шухевич Володимир, profesor we Lwowie. Etnograf. Napisał dzieło o Huculszczyźnie. (Wyszło także w przekładzie polskim).

Щурат Василь, profesor w Brodach. Poeta. (Lux in tenebris, Moi lysty, Zarwanyia). Znakomity tłómacz światowej poezyi. Autor kilku rozprawek naukowych.

PA 3535

